

BĀRIŅTIESU IESNIEGTO IKGADA VALSTS STATISTIKAS PĀRSKATU PAR BĀRIŅTIESU DARBU 2014.GADĀ ANALĪZE

Saskaņā ar 2005.gada 29.novembra Ministru kabineta noteikumu Nr.898 „Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums” (turpmāk – inspekcijas nolikums) 2.2.punktā un Bāriņtiesu likuma 5.panta pirmajā daļā noteikto Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk – inspekcija) nodrošina normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības un bāriņtiesu darbības jomā, tajā skaitā uzrauga bāriņtiesu darbību bērna un aizgādībā esošas personas tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz tām metodisko palīdzību. Atbilstoši inspekcijas funkcijām un uzdevumiem, kas paredzēti inspekcijas nolikumā, inspekcija tostarp analizē situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī informē sabiedrību inspekcijas kompetences jomā.

Bāriņtiesa ir novada vai republikas pilsētas pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde, kuras kompetence noteikta Bāriņtiesu likuma IV nodaļā. Atbilstoši minētajā likumā paredzētajiem bāriņtiesas darbības principiem, bāriņtiesai savā darbībā nepieciešams pamatoties uz normatīvajiem aktiem un, risinot jautājumus savas kompetences ietvaros, vadīties no bērna vai aizgādībā esošas personas tiesību un interešu prioritāra aizsardzības principa. Īstenojot normatīvajos aktos noteiktos bērna/aizgādībā esošas personas personisko interešu aizsardzības pasākumus, bāriņtiesa pieņem lēmumus bērna vai aizgādībā esošas personas interesēs, pieprasa vajadzīgo informāciju aizbildnības, aizgādības, adopcijas vai ar aizgādību saistīto jautājumu izlemšanai, veic pienākumus aizbildnības un aizgādības uzraudzībā, iesniedz tiesā prasības pieteikumus bērna vai aizgādībā esošas personas interesēs, sadarbojas ar citām valsts un pašvaldības institūcijām u.c.

Ministru kabineta 2011.gada 4.oktobra noteikumu Nr.763 „Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību” (turpmāk – noteikumi) pārskata veidlapas paraugā norādīta informācija par galvenajiem bāriņtiesas darbības virzieniem, tajā skaitā bērna aprūpe ģimenē, aizgādības tiesību pārtraukšana un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana vecākiem, bērna ārpusģimenes aprūpe, aizgādība, kā arī informācija par bāriņtiesu lēmumu pārsūdzību u.c. Noteikumu 1. un 2.punktā noteikts, ka bāriņtiesa apkopo ikgadējā valsts statistikas pārskata veidlapas paraugā norādīto informāciju, pamatojoties uz pārskata gadā izskatītajām lietām un pieņemtajiem lēmumiem, aizpilda attiecīgu veidlapu un līdz kārtējā gada 1.februārim iesniedz to inspekcijā. Ievērojot minēto, inspekcijā 2015.gada februārī ir saņemti 142 Latvijas novadu un republikas pilsētu bāriņtiesu ikgadējie pārskati par darbu 2014.gadā.

Inspekcija ir apkopojusi inspekcijā saņemtos pārskatus par bāriņtiesu darbu, tādējādi apzinot būtiskākās ar bērnu un aizgādībā esošu personu tiesību un interešu aizsardzību saistītās tendences un to attīstību valstī kopumā, kā arī faktisko situāciju bāriņtiesas kompetencē esošajos jautājumos.

Nemot vērā, ka bāriņtiesu pārskatu par darbu 2013.gadā statistikas rādītāju analīze tika veikta pārsvarā piecu gadu salīdzinājumā, sākot ar 2009.gadu, kad administratīvi teritoriālās reformas rezultātā inspekcijā apkopotu dati par visu jaunizveidoto bāriņtiesu darbu, apkopojot statistisko informāciju par 2014.gadu, salīdzināta un izvērtēta situācija bāriņtiesu darbības virzienos pārsvarā pēdējo trīs gadu periodā.

SATURA RĀDĪTĀJS

1. Ģimenes, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana.....	3
2. Vecāku aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē pārskata gadā	4
3. Pārskats par bērna šķiršanu no ģimenes un atgriešanu ģimenē.....	6
3.1. Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana.	6
3.2. Bērna pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana	11
3.3. Aizgādības tiesību atņemšana un atjaunošana vecākiem ar tiesas spriedumu	13
2. Pārskats par bērnu ārpusģimenes aprūpi.....	16
2.1. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits.....	16
2.2. Adoptējamo bērnu skaits, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē	20
2.3. Ārpusģimenes aprūpe pārskata gadā	21
2.4. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar vecākiem un citām personām pārskata gadā	23
2.5. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstīs pārskata gadā	25
3. Pārskats par aizbildnības lietām.....	28
3.1. Aizbildņu kopējais skaits pārskata gada 31. decembrī.....	29
3.2. Aizbildņu un aizbildnībā esošo bērnu skaits pārskata gadā	30
3.3. Aizbildnības izbeigšanās pārskata gadā	31
4. Pārskats par audžuģimeņu lietām	34
4.1. Audžuģimeņu kopējais skaits.....	35
4.2. Audžuģimeņu skaits pārskata gadā	36
4.3. Bērnu turpmākā aprūpe pēc aprūpes audžuģimenē izbeigšanas	37
5. Pārskats par adopcijas lietām	39
5.1. Personu skaits, kas pārskata gadā ar bāriņtiesas lēmumu atzītas par adoptētājiem	39
5.2. Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pārskata gadā pieņēmusi lēmumus attiecībā uz adopciju	40
7. Pārskats par aizgādības lietām	43
7.1. Aizgādībā esošo personu un aizgādņu kopējais skaits	44
7.2. Aizgādībā esošo personu un aizgādņu skaits pārskata gadā	45
8. Pārskats par bāriņtiesas lēmumiem citos jautājumos	47
9. Pārskats par bāriņtiesas lēmumu un faktiskās rīcības pārsūdzību Administratīvajā rajonā tiesā	51

1. Ģimenes, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana

Likuma “Par pašvaldībām” 15.panta 8.punktā minēta viena no pašvaldības autonomām funkcijām, proti, gādāt par aizgādību, aizbildnību, adopciju un bērnu personisko un mantisko tiesību un interešu aizsardzību.

Bāriņtiesa un sociālais dienests ir pašvaldības izveidotas iestādes, kuru darbība bērnu tiesību aizsardzības jomā galvenokārt vērsta uz to jautājumu risināšanu, kas saistīti ar nepilngadīgo bērnu aprūpes un aizgādības nodrošinājumu ģimenē, kā arī ārpus tās, kā arī pakalpojumu un palīdzības sniegšanu un organizēšanu personām un ģimenēm atbilstoši to vajadzībām.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta pirmajā daļā noteikts, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Valsts un pašvaldība atbalsta ģimeni un sniedz tai palīdzību.

Minētās bērna tiesības paredzētas arī ANO Ģenerālās asamblejas 1989.gada 20.novembra Konvencijā par bērna tiesībām (turpmāk tekstā – Konvencija par bērna tiesībām), proti, 7.panta 1.punktā noteikts, ka jebkuram bērnam kopš dzimšanas brīža ir tiesības būt savu vecāku aizgādībā. Savukārt Konvencijas par bērna tiesībām 9.pantā ietverts bērnu tiesību princips, ka bērnus nevajadzētu šķirt no vecākiem, ja vien tas nav nepieciešams viņu vislabāko interešu nodrošināšanai. Minētais princips, ka bērnu tiesību aizsardzībā iesaistītajām pašvaldības institūcijām vispirms nepieciešams rast iespēju palīdzēt vecākiem un tikai tad, ja situācija ģimenē neuzlabojas, savu pilnvaru ietvaros jāšķir bērns no ģimenes, attiecas uz visiem gadījumiem, izņemot tos, kad nepieciešama tūlītēja šķiršana no ģimenes, respektīvi, bērna turpmākā atrašanās ģimenē apdraud bērna dzīvību vai veselību.

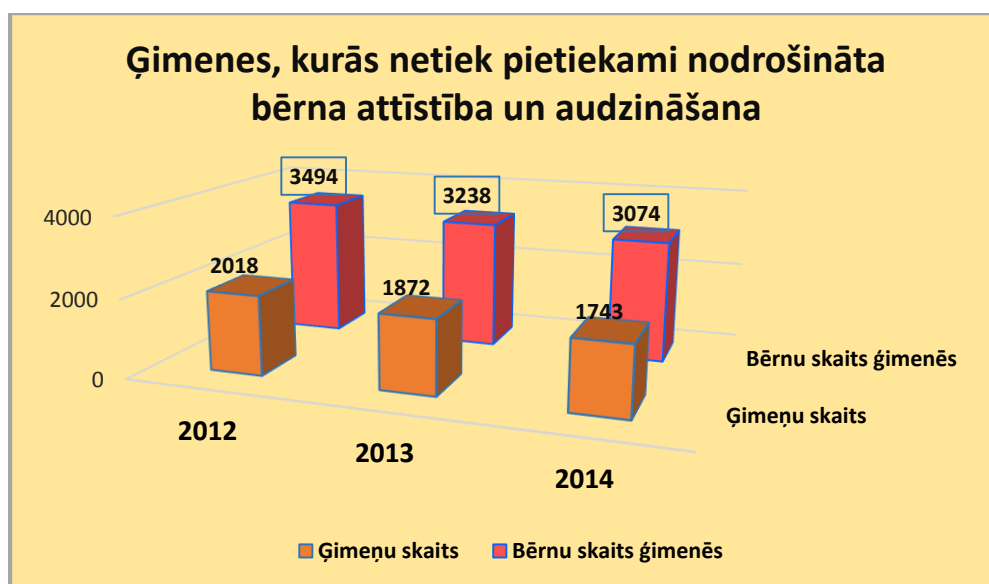
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 2.punktā noteikts, ka pašvaldības sociālā dienesta uzdevums ir sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi. Tādējādi sociālais darbs ar ģimenēm, kuras nonākušas krīzes situācijās un kādu apstākļu dēļ nespēj pilnvērtīgi funkcionēt, tajā skaitā audzināt un aprūpēt bērnu, ir sociālā dienesta pienākums.

Bāriņtiesu likuma 17.panta 5.punktā noteikts, ka viens no bāriņtiesas pienākumiem ir informēt pašvaldības sociālo dienestu vai citu atbildīgo institūciju par ģimenēm, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana un kurām nepieciešama palīdzība. Bāriņtiesu praksē tie ir gadījumi, kad bāriņtiesa pēc savas iniciatīvas, kā arī citu personu vai institūciju sniegtās informācijas par ģimeni, izvērtē bērna tiesību nodrošinājumu ģimenē (arī aizbildņa ģimenē un audžuģimenē), konstatē augstus riskus, kas liecina par nepietiekamu bērna attīstības un audzināšanas nodrošinājumu, bet nepastāv normatīvajos aktos noteiktie apstākļi, lai pieņemtu lēmumu par bērna šķiršanu no ģimenes. Šādos gadījumos bāriņtiesa informē sociālo dienestu par ģimenēm, kurām nepieciešama palīdzība, un lūdz veikt sociālo darbu ar

ģimeni. Gadījumos, kad ģimene neatzīst esošo krīzes situāciju un ģimenē pastāvošās problēmas, kā arī nepiekrīt sadarboties ar lietā iesaistītajām institūcijām vai, neskatoties uz pašvaldības sniegto atbalstu, situācija ģimenē nav uzlabojusies, bāriņtiesai jāizvērtē bērna turpmākās atrašanās ģimenē atbilstība bērna vislabākajām interesēm.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikta arī sociālā dienesta kompetence nekavējoties informēt bāriņtiesu gadījumos, ja sociālajam dienestam ir pamats uzskatīt, ka bērns cietis vardarbības, vecāka, aizbildņa vai audžuģimenes tiesību ļaunprātīgas izmantošanas rezultātā, pienācīgas aprūpes un uzraudzības trūkuma vai cita bērnu tiesību pārkāpuma dēļ.

1.diagramma



Apkopojot bāriņtiesu sniegtos datus par 2014.gadu, konstatēts, ka turpinās tendence samazināties to ģimeņu skaitam, kurās konstatēts nepietiekams bērna attīstības un audzināšanas nodrošinājums, un par kurām bāriņtiesas savas kompetences ietvaros sniegušas informāciju pašvaldības sociālajiem dienestiem, lūdzot veikt sociālo darbu ar ģimenēm un sniegt nepieciešamo palīdzību ģimeņu situācijas uzlabošanai. Kā redzams 1.diagrammā, 2014.gadā sociālajiem dienestiem attiecīgā informācija sniegta par 1743 ģimenēm, t.i. par 129 ģimenēm mazāk nekā 2013.gadā. Attiecīgi vērojams arī šādās ģimenēs esošo bērnu skaita samazinājums, piemēram, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, 2014.gadā informācija sniegta par 164 bērniem mazāk.

2.Vecāku aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē pārskata gadā

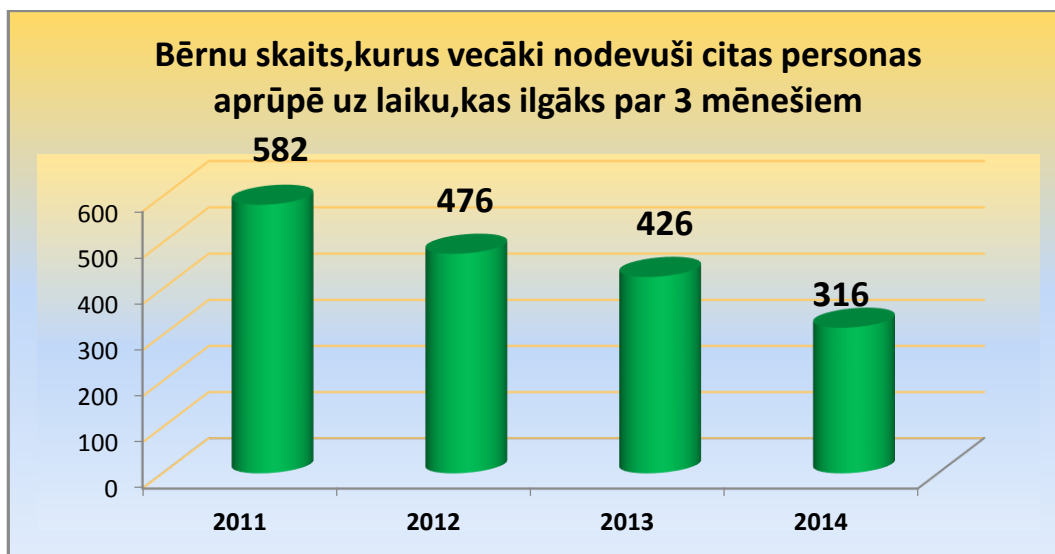
Bāriņtiesu redzeslokā tostarp nonāk arī ģimenes, kurās vecākiem, pastāvot noteiktiem apstākļiem, rodas nepieciešamība uz noteiktu laika periodu savu bērnu nodot citas personas aprūpē, respektīvi uzticēt tai bērna ikdienas aprūpi un uzraudzību, kā arī bērna interešu pārstāvību. Bāriņtiesu praksē tie ir gadījumi, kad

vecāki objektīvu iemeslu dēļ paši nevar īstenot bērnu aprūpi un pārstāvību, visbiežāk, kad bērnu vecāki dodas strādāt uz ārvalstīm. Nodrošinot atbilstošus sociālos apstākļus, tajā skaitā piemērotu dzīvesvietu, kā arī apzinot iespējas izglītības ieguvei, nereti bērni pēc neilga laika dodas līdzīgi vecākiem uz ārvalstīm.

Kārtību, kā vecāku aprūpē esošu bērnu var nodot citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstīs, un kā ir jāveic bērna aprūpes uzraudzība, paredz Bērnu tiesību aizsardzības likuma tiesiskais regulējums. Proti, minētā likuma 45.¹ un 45.⁴ panta pirmā daļa nosaka, ka vecāki var nodot bērnu citas personas aprūpē Latvijā vai ārvalstīs uz laiku, kas ilgāks par trim mēnešiem, ja pirms nodošanas vecāku dzīvesvietas bāriņtiesas atzinusi, ka šāda nodošana atbilst bērna interesēm un attiecīgā persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt. Tāpat pirms bērna nodošanas citas personas aprūpē vecākam nepieciešams vērsties pie zvērināta notāra vai bāriņtiesas, ja attiecīgajā novada teritorijā vai novada pilsētā nav notāra, lai sastādītu pilnvaru, ar kuru tiek noteikts, kādā apjomā vecāki pilnvaro sava bērna intereses pārstāvēt citu personu.

Minētais tiesiskais regulējums ir piemērojams tikai tajos gadījumos, kad izvērtējot apstākļus, bāriņtiesa konstatē, ka vecāku vēlme nodot bērnu citas personas aprūpē ir pamatota. Savukārt gadījumos, kad bāriņtiesa konstatē kādu no Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk tekstā – Civillikums) 203.pantā minētajiem apstākļiem, bāriņtiesa lemj par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam.

2.diagramma



Apkopojot bāriņtiesu iesniegtos datus minēto kategoriju lietās par bērnu skaita izmaiņām pēdējo četru gadu laikā, secināms, ka bērnu skaitam, kurus vecāki nodevuši citas personas aprūpē, turpinās tendence samazināties. Konstatēts, ka 2014.gadā citas personas aprūpē uz laiku, kas ilgāks par 3 mēnešiem, nodoti 316 bērni, t.i. par 110 bērniem mazāk nekā 2013.gadā un par 160 bērniem mazāk nekā 2012.gadā. No 316 bērniem 2014.gadā 309 bērni nodoti citas personas aprūpē Latvijā, un 7 bērni nodoti citas personas aprūpē ārvalstīs.

Vienlaikus Bērnu tiesību aizsardzības likuma normas paredz, ka personas dzīvesvietas bāriņtiesa nodrošina regulāru bērna dzīves apstākļu pārbaudi. Ja pēc bērna nodošanas citas personas aprūpē tiek konstatēts, ka šī persona bērnu pienācīgi neaprūpē, bāriņtiesa nodrošina bērna atgriešanos vecāku aprūpē. Ja šāda atgriešanās nav iespējama, bāriņtiesa savas kompetences ietvaros lemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem. Tāpat bāriņtiesu praksē ir gadījumi, kad vecāks nodod bērnu citas personas aprūpē, bet pēc šādas nodošanas vecāks neuztur kontaktus ar bērnu, neinteresējas par viņa attīstību, veselības stāvokli un ikdienas gaitām, kā arī materiāli neatbalsta bērnu u.c. Arī šādos gadījumos bāriņtiesas kompetencē ir lemt par iespējamu aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, un šo personu, kuras aprūpē bērns tika nodots, iespējams iecelt par bērna likumisko pārstāvi, ja attiecīgā aizbildnība ir bērna interesēm atbilstoša.

3.Pārskats par bērna šķiršanu no ģimenes un atgriešanu ģimenē

3.1.Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana.

Konvencijas par bērna tiesībām 18.panta 1.punkts paredz, ka vecāki ir galvenās personas, kas atbildīgas par bērna audzināšanu un attīstību. Nodrošināt, lai vislabāk tiktu aizsargātas bērna intereses, ir svarīgākais viņu rūpju objekts.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24.panta trešajā daļā noteiktajam, vecāki ir bērna dabiskie aizbildņi (likumiskie pārstāvji). Viņu pienākums ir aizstāvēt bērna tiesības un ar likumu aizsargātās intereses. Savukārt Civillikuma 177.pants paredz, ka līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam). Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna paša drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu.

Bērna aizgādības tiesības vecākam tiek pārtrauktas, ja bāriņtiesa savas kompetences ietvaros konstatē kādu no Civillikuma 203.pantā un Bāriņtiesu likuma 22.pantā norādītajiem apstākļiem un atzīst, ka:

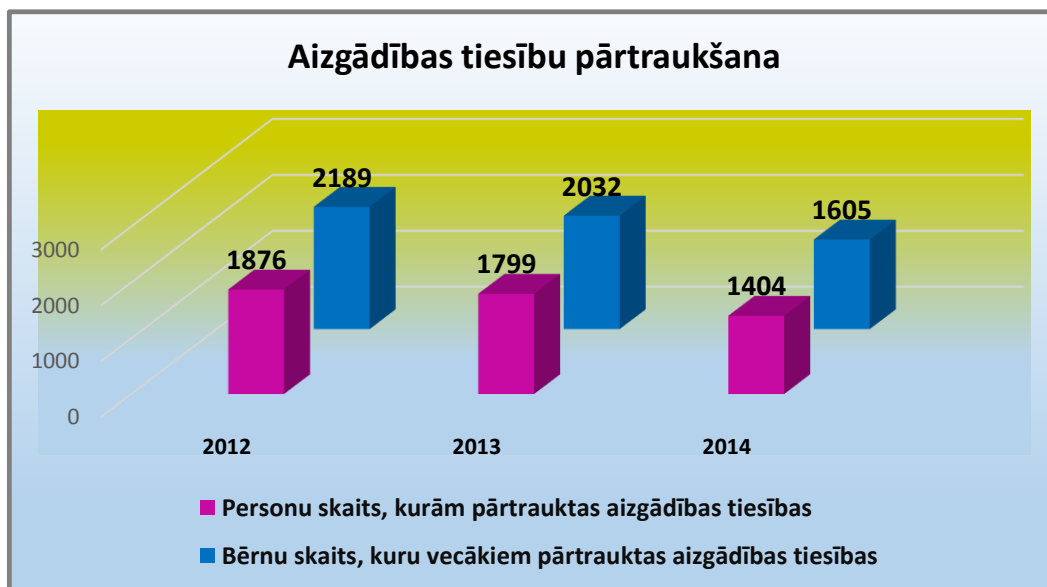
- 1) ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu;
- 2) bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāku apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ);
- 3) vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību;
- 4) vecāks ir devis piekrišanu bērna adopcijai, izņemot gadījumu, kad viņš kā laulātais ir devis piekrišanu tam, ka bērnu adoptē otrs laulātais;
- 5) konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu.

Aizgādības tiesību pārtraukšana skar ļoti nozīmīgas personas tiesības uz ģimeni, tādēļ, pieņemot lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu, ir jāvērtē, vai

iespējams novērst nelabvēlīgos apstākļus, bērnam paliekot ģimenē, vai iespējami citi saudzējošāki līdzekļi, kā nodrošināt bērna vislabākās intereses.¹

Līdz ar to tikai, pastāvot objektīviem iemesliem, piemēram, gadījumos, kad tiek konstatēta bērna aprūpes un uzraudzības pienākumu nepildīšana, vecāku vardarbība pret bērnu, bērna vislabāko interešu nodrošināšanai ir nepieciešama bērnu šķiršana no bioloģiskās ģimenes. Pirms attiecīgā lēmuma pieņemšanas bāriņtiesai atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām nepieciešams iegūt vispusīgu informāciju, lai pilnvērtīgi izvērtētu vecāka spējas veikt bērnu aprūpi, audzināšanu un uzraudzību, kā arī pieņemt bērnu interesēm atbilstošāko lēmumu.

3.diagramma



Atsaucoties uz iepriekšējo gadu bāriņtiesu pārskatu analīzes ietvaros gūto informāciju par vispārīgajām tendencēm lietās par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, būtiski norādīt, ka laikā no 2009.-2011.gadam konstatēts vecāku, kuriem pārtrauktas bērnu aizgādības tiesības, ievērojams palielinājums, 2011.gadā sasniedzot visaugstākos rādītājus, respektīvi, minētajā gadā bāriņtiesas lēmums pieņemts par 1961 personu. Savukārt, kā redzams 3.diagrammā, sākot ar 2012.gadu vērojams pakāpenisks personu, kurām pārtrauktas bērnu aizgādības tiesības, skaita samazinājums, proti, 2012.gadā aizgādības tiesības pārtrauktas 1876 personām, savukārt 2013.gadā- 1799 personai. Apkopojot statistisko informāciju par 2014.gadu, secināms, ka personu, kurām pārtrauktas aizgādības tiesības, kopējais skaits 2014.gadā būtiski samazinājies. Proti, 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas savas kompetences ietvaros lēmumu pārtraukt bērnu aizgādības tiesības 1404 vecākiem, t.i. par 395 personām mazāk nekā 2013.gadā. Salīdzinoši 2013.gadā aizgādības tiesības pārtrauktas par 77 personām mazāk kā 2012.gadā.

Proporcionāli vecāku skaita samazinājumam vērojami skaitliski analogi rādītāji attiecībā uz bērnu, kuru vecākiem pārtrauktas aizgādības tiesības, skaita samazinājumu. Vadoties no 3.diagrammā apkopotajiem datiem, 2012.gadā bāriņtiesas sniegušas datus par 2189 bērniem, kuru vecākiem pārtrauktas aizgādības

¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakses vispārīgais lēmums "Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem", 2014.gads.

tiesības. 2013.gadā no ģimenes šķirti 2032 bērni, kas ir par 157 bērniem mazāk nekā 2012.gadā. Savukārt 2014.gadā sniegti dati par 1605 šādiem bērniem, kas ir par 427 bērniem mazāk nekā iepriekšējā gadā.

No 1.tabulā apkopotajiem datiem redzams, ka 2014.gadā, tāpat kā divos iepriekšējos gados, bērnu aizgādības tiesības vecākiem visvairāk tika pārtrauktas par bērniem vecuma grupā no 4 līdz 12 gadiem, ieskaitot, savukārt mazāk- par bērniem vecumā no 13-17 gadiem.

1.tabula

Bērnu skaits, kuru vecākiem pārtrauktas aizgādības tiesības			
Bērni vecumā:	2012.gads	2013.gads	2014.gads
līdz 3 gadiem	658	603	472
no 4 līdz 12 gadiem	1106	1004	818
no 13 līdz 17 gadiem	425	425	315

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma normām bērnam ir tiesības būt pasargātam no cietsirdīgas izturēšanās, fiziskas sodīšanas, cieņas un goda aizskaršanas. Saskaņā ar minētā likuma 1.panta 9.¹ punktā paredzēto skaidrojumu, ar jēdzienu “vardarbība” saprotama visu veidu fiziska vai emocionāla cietsirdība, seksuāla vardarbība, nolaidība vai cita veida izturēšanās, kas apdraud vai var apdraudēt bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikts, ka valsts nodrošina vardarbības rezultātā cietušo bērnu sociālo rehabilitāciju.

Bāriņtiesai, risinot ar bērnu tiesību un interešu aizstāvību saistītos jautājumus, it īpaši, kas attiecināmi uz bērnu aizsardzību iespējamajos vardarbības gadījumos, ir pienākums reaģēt visos gadījumos, turklāt ir jārikojas savlaicīgi, ņemot vērā, ka bērnam kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 52.panta ceturtajā daļā noteikts, ka bērnam, kurš cietis no vardarbības (prettiesiskām darbībām) savā ģimenē vai kuram pastāv reāli vardarbības draudi, nekavējoties nodrošināma ārpusģimenes aprūpe, ja vainīgās personas nav iespējams izolēt no bērna.

2014.gada 31.martā Latvijā stājās spēkā grozījumi normatīvajos aktos, paredzot iespēju vardarbībā cietušo aizsardzībai civilprocesuālā un policejiskā kārtībā, proti, iespēju cietušajām personām pēc savas iniciatīvas civilprocesa ietvaros vērsties tiesā, tajā skaitā ar policijas starpniecību, un lūgt tiesu noteikt ierobežojumus vardarbīgai personai, proti, iesniegt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Tāpat piešķirot policijas darbiniekiem plašākas tiesības rīkoties vardarbības ģimenē gadījumos, ja pastāv tūlītēji draudi, ka persona, kas atrodas mājoklī vai tā tuvumā, var nodarīt kaitējumu šajā mājoklī pastāvīgi dzīvojošas personas, tajā skaitā bērna, dzīvībai, brīvībai vai veselībai.

Civilprocesa likums nosaka to personu loku, kuras ir tiesīgas iesniegt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, kā arī paredz gadījumus, kuros

persona tiesīga vērsties tiesā ar attiecīgu pieteikumu, proti, ja pret personu ir vēsta jebkāda fiziska, seksuāla, psiholoģiska vai ekonomiska vardarbība. Bērna interesēs šādu pieteikumu tiesīgs iesniegt bērna vecāks vai aizbildnis. Tāpat grozījumi Civilprocesa likumā paredz konkrētus pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļus, piemēram, pienākumu atbildētājam atstāt mājokli, aizliegumu atbildētājam jebkurā veidā sazināties ar prasītāju u.c.

Bāriņtiesu likuma 19.¹ pants paredz bāriņtiesas kompetenci bērna interesēs iesniegt tiesai pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, ja bērna vecāks vai aizbildnis objektīvu iemeslu dēļ nav iesniedzis bērna interesēs tiesai šo pieteikumu, un pret bērnu vai personu, kas pastāvīgi dzīvo kopā ar bērnu, ir vēsta vardarbība vai saņemtas ziņas par iespējamu vardarbību. Tomēr ne visās ģimenes situācijās minētais tiesiskais regulējums ir piemērojams. Nereti konstatēta abu vecāku vardarbīga izturēšanās vai arī viena vecāka nevēlēšanās vai nespēja pasargāt bērnu no otra vecāka vardarbīgas izturēšanās, neziņojot par vardarbību institūcijām, pieļaujot atkārtotas vardarbības epizodes un nemeklējot atbilstošu palīdzību.

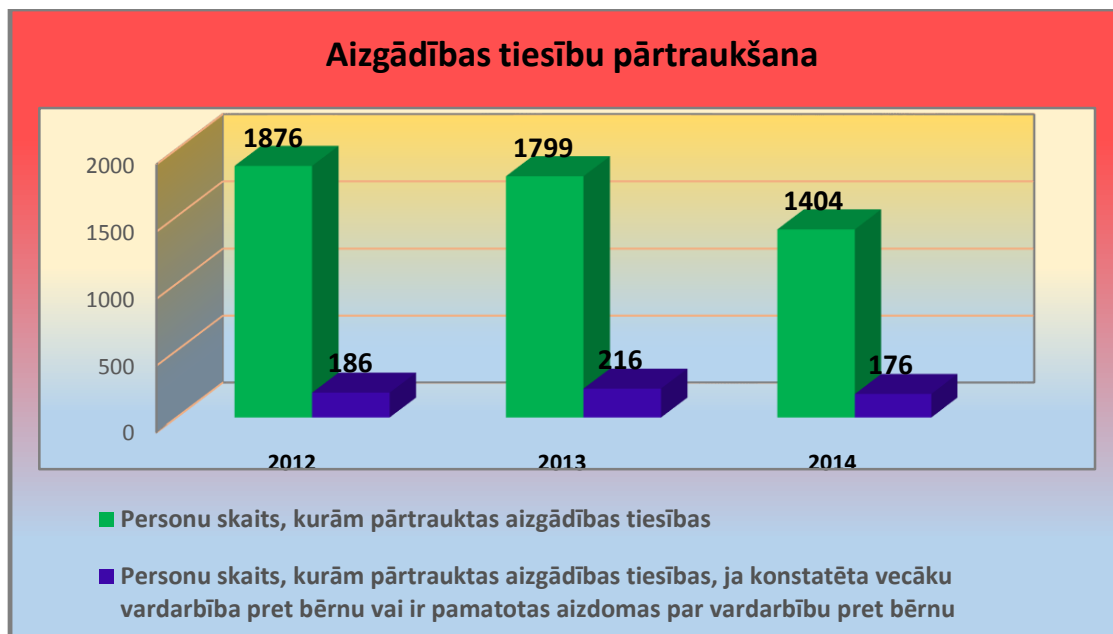
Bāriņtiesu darbību regulējošie normatīvie akti paredz noteiktus bērna personisko interešu aizsardzības pasākumus gadījumos, kad bāriņtiesas rīcībā ir informācija par iespējamu vardarbību ģimenē vai kad atklājas vardarbība ģimenē, kas vēsta pret bērnu un kā rezultātā pastāv iespējams dzīvības un veselības apdraudējums bērnam. Šajos gadījumos bāriņtiesas darbība un atbalsta sniegšana vajadzības gadījumā primāri vēsta uz bērna nogādāšanu drošos apstākļos, kā arī attiecīgu lēmumu pieņemšanu bērna interesēs, tādējādi pasargājot bērnu no vecāku nevēlīgas izturēšanās un turpmākās vardarbīgas vecāka izturēšanās, līdz vecāks novērsīs apstākļus, kas bija par pamatu šāda lēmuma pieņemšanai. Turpmākā darbība aptver tajā skaitā rūpīgu visu būtisko faktu un apstākļu noskaidrošanu konkrētās lietas ietvaros. Īstenojot bāriņtiesas pienākumu nekavējoties pārbaudīt informāciju par iespējamu vardarbību pret bērnu, bāriņtiesai, īstenojot Bāriņtiesu likuma 16.pantā noteiktās tiesības, primāri nepieciešams pārbaudīt bērna dzīves apstākļus, jāveic pārrunas ar bērnu bez citu personu klātbūtnes par situāciju un apstākļiem ģimenē, jāiztaujā kaimiņi, pedagogi, mediķi, citas personas, kuras kontaktējas ar bērnu vai viņa ģimeni, vecāki. Tāpat lietās, kur konstatēta vardarbība, būtiski ir izmantot bāriņtiesas tiesības lūgt psihologu veikt personas vai ģimenes psiholoģisko izpēti un saņemt psihologa atzinumu par izpētes rezultātiem.

Ievērojot iepriekš minēto, bāriņtiesā saņemtā informācija par aizdomām par fizisku vardarbību pret bērnu ir pamats administratīvās lietas ierosināšanai par iespējamu aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, kuras ietvaros rūpīgi izvērtējama saņemtā informācija atbilstoši bērna labāko interešu nodrošināšanas apsvērumam un pieņemams attiecīgs lēmums, ņemot vērā Bāriņtiesu likumā un Civillikumā noteikto par aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesliem.

Vardarbības aktualitāte izkristalizējusies vairākos politikas plānošanas dokumentos, tajā skaitā Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēs 2011.-2017.gadam. Iepriekšējo gadu statistiskā informācija par konstatētajiem vardarbības gadījumiem

laika posmā no 2009.gada līdz 2013.gadam, ieskaitot, norāda uz tendenci būtiski pieaugt to personu skaitam, kurām pārtrauktas aizgādības tiesības, ja konstatēta vecāku vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu. Ja salīdzinoši 2012.gadā aizgādības tiesības pārtrauktas 186 vecākiem, jo viņi izturējušies vardarbīgi pret bērnu (vai pastāvēja aizdomas), tad 2013.gadā bāriņtiesas pieņēmušas lēmumus jau attiecībā uz 216 personām, tātad kopumā par 30 personām vairāk.

4.diagramma



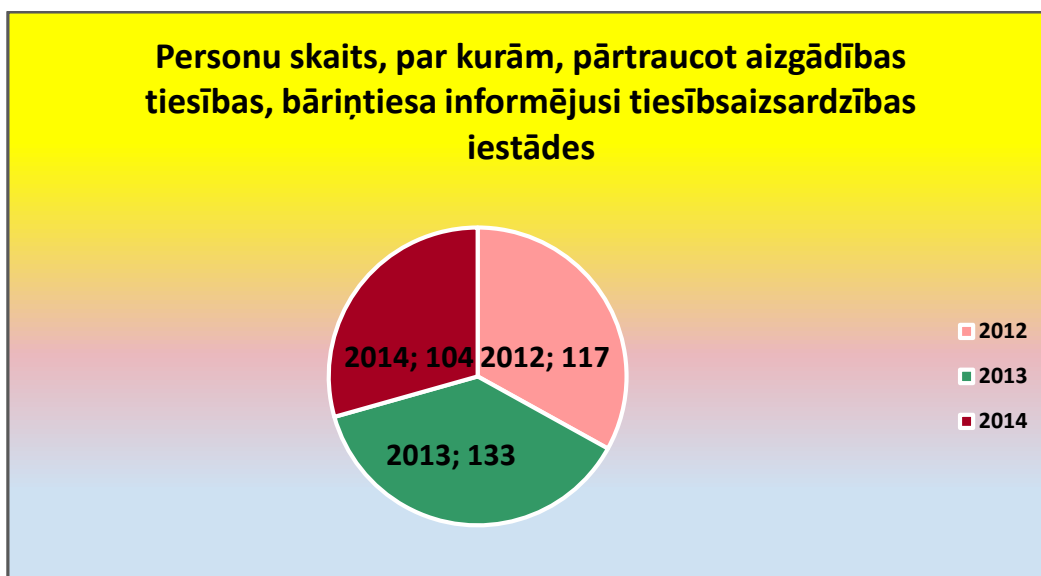
Proporcionāli kopējam personu, kurām pārtrauktas aizgādības tiesības, skaita samazinājumam, 2014.gadā samazinājies arī to gadījumu skaits, kad personām pārtrauktas aizgādības tiesības vardarbīgas izturēšanās dēļ. Vadoties no 4.diagrammā apkopotajiem datiem par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, konstatējams, ka 2014.gadā aizgādības tiesības pārtrauktas 176 personām, ja konstatēta vecāku vardarbība pret bērnu vai bāriņtiesai bijušas aizdomas par vardarbību ģimenē, t.i. kopumā par 40 personām mazāk nekā 2013.gadā. Iespējams nedaudz rādītāju izmaiņas ietekmējis apstāklis, ka personai bērna interesēs ir tiesības vērsties ar pieteikumu tiesā par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Tomēr, ievērojot apstākli, ka konstatēts kopējais personu, attiecībā uz kurām pieņemts personai nelabvēlīgs lēmums par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu, skaita samazinājums, nevar šobrīd izdarīt secinājumus par pozitīvām tendencēm vardarbības kontekstā.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 51.pantā noteikts, ka par vardarbību pret bērnu, par bērna pamudināšanu vai piespiešanu piedalīties seksuālās darbībās, par bērna izmantošanu vai iesaistīšanu prostitūcijā vainīgās personas saucamas pie likumā noteiktās atbildības. Katrai personai ir pienākums ziņot policijai vai citai kompetentai iestādei par vardarbību vai citu pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu. Par neziņošanu vainīgās personas saucamas pie likumā noteiktās atbildības.

Bāriņtiesu ikgada pārskatos par darbu apkopotā statistiskā informācija norāda uz to, ka 2012.gadā bāriņtiesa informējusi tiesībsargājošās institūcijas par 117 personām, kurām pārtrauktas bērnu aizgādības tiesības, ja konstatēta vecāku

vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu. 2013.gadā bāriņtiesa tiesībsargājošās institūcijas informējusi jau par 133 šādām personām. Savukārt 2014.gadā minētā informācija sniegta par 104 personām, proti, vecākiem, kas ir par 29 personām mazāk kā iepriekšējā gadā. (Skat.5.diagrammu). Informāciju tiesībsargājošajām iestādēm par vardarbību pret bērnu jau var būt snieguši bērna radnieki, izglītības iestādes, ārstniecības iestādes u.tml., līdz ar to rādītāji par vecākiem, kuriem pārtrauktas aizgādības tiesības dēļ vardarbības var atšķirties no rādītājiem par gadījumu skaitu, kuros par bērnu tiesību pārkāpumiem informētas tiesībsargājošās institūcijas.

5.diagramma



3.2.Bērna pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana

Bāriņtiesu likuma 22.panta otrā daļa paredz, ka bāriņtiesa, pieņemot lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, rakstveidā informē viņu par pienākumu sadarboties ar savas dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu un citām institūcijām un personām, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.

Vienlaikus pēc lēmuma pieņemšanas par bērna šķiršanu no ģimenes bāriņtiesas pilnvaru ietvaros ir nekavējoties par pieņemto lēmumu informēt bērna vecāku dzīvesvietas sociālo dienestu un lūgt sniegt nepieciešamo palīdzību bērna vecākiem, kā to nosaka Bāriņtiesu likuma 39.panta pirmā daļa un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta piektā daļa. Normatīvie akti paredz, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā pašvaldība sniedz izglītojošu, sociālu un citu palīdzību bērna vecākiem, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē. Audžuģimene, aizbildnis un bērnu aprūpes iestāde informē vecākus par bērna attīstību un veicina ģimenes saišu atjaunošanos. Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta piektajā daļā noteiktajam pašvaldības sociālais dienests kopā ar citām pašvaldības institūcijām, bērna vecākiem un bērna tiesību aizsardzības iestādēm izstrādā ģimenes atbalsta un palīdzības programmu ar nolūku panākt bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanos, īstenojot konkrētus pasākumus, lai bērni varētu atgriezties vecāku aprūpē un turpmāk ģimenē tiktu nodrošināta bērna attīstībai un augšanai labvēlīga vide.

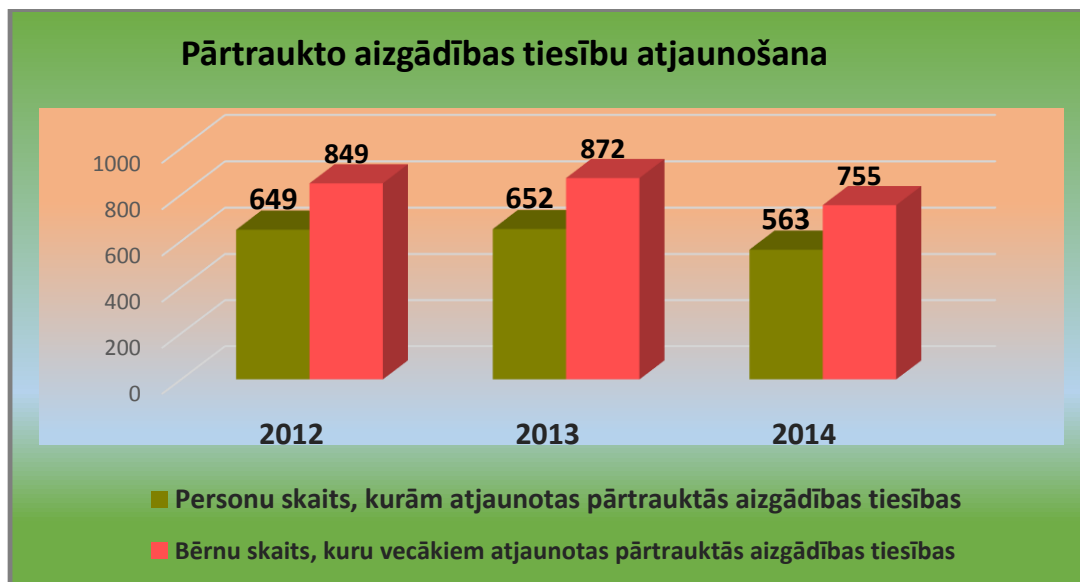
Atbilstoši Bāriņtiesu likumā un Civillikumā noteiktajam, ja bērna aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli ir zuduši, bāriņtiesa lemj par pārtraukto bērna aizgādības tiesību atjaunošanu. Tādējādi, sagatavojot lietu par iespējamu bērna pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vecākam, bāriņtiesa primāri pārlicinās, vai nepastāv vairs apstākļi, kas pastāvēja laikā, kad vecākam tika pārtrauktas aizgādības tiesības, kā arī noskaidro, vai nepastāv citi pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanas riski, proti, bāriņtiesa vērtē gan iespējamo risku bērna drošībai, attīstībai un veselībai, kā arī apstākļi, vai bērnam, atgriežoties ģimenē, tiks nodrošināta pilnvērtīga aprūpe, atbilstoša audzināšana un labvēlīga vide. Turklāt bāriņtiesai jāgūst pārlicība par to, vai nepastāv risks atkārtotai bērna šķiršanai no ģimenes.

Izvērtējot lietas būtiskos faktiskos apstākļus, bāriņtiesa:

- pieprasa vecāka dzīvesvietas sociālajam dienestam atzinumu par iespējam bērnām atgriezties vecāka aizgādībā;
- pieprasa no audžuģimenes, aizbildņa vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas (turpmāk tekstā – institūcija) informāciju par bērna un vecāka saskarsmi, garīgo un materiālo atbalstu bērna audzināšanā ārpusģimenes aprūpes laikā;
- pieprasa, pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 16.panta 1.punktā noteikto, citu informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu pamatotu, bērna interesēm atbilstošu lēmumu, tajā skaitā, atkarībā no konkrētās lietas, informāciju par vecāka izpratni par bērna vajadzībām, vecāka spējām un motivāciju realizēt vecāka tiesības un pienākumus, prasmēm pielietot adekvātas audzināšanas metodes un nodrošināt bērnam atbilstoši aprūpi u.c.

Ievērojot iepriekš minēto, institūciju un speciālistu sniegtā papildus informācija par vecāku spējām īstenot bērnu aizgādību vērtējama kopsakarā ar tiem iemesliem, kuru dēļ aizgādības tiesības vecākam savulaik tika pārtrauktas.

6.diagramma



Izvērtējot statistisko informāciju, 3 gadu intervālā par bērnu skaitu, kuri atgriezušies vecāku aprūpē un vecāku skaitu, kuriem atjaunotas bērnu pārtrauktās aizgādības tiesības, secināms, ka līdz 2013.gadam, ieskaitot, pieaudzis gan bērnu, gan

vecāku skaits, attiecībā uz kuriem bāriņtiesa savu pilnvaru ietvaros pieņēmusi lēmumu par aizgādības tiesību atjaunošanu. No 6.diagrammas redzams, ka 2012.gadā bāriņtiesas datus sniegušas par 849 bērniem un 649 personām, kurām atjaunotas pārtrauktās aizgādības tiesības. 2013.gadā minētā satura informācija sniegta par 872 bērniem, kuri atgriezušies vecāku aprūpē un 652 vecākiem, kuri atguvuši savas tiesības īstenot bērnu aizgādību. Tātad skaitliski par 23 bērniem vairāk 2013.gadā atgriezušies vecāku aprūpē. Apkopojot bāriņtiesu pārskatus par darbu 2014.gadā, secināms, ka 2014.gadā samazinājies to gadījumu skaits, kad bāriņtiesa lēmusi atjaunot vecākam bērna aizgādības tiesības, proti, pārskata gadā bāriņtiesas kopumā sniegušas datus par 755 bērniem un 563 personām, kurām atjaunotas pārtrauktās bērnu aizgādības tiesības. Minētie statistiskie rādītāji iespējams liecina par to, ka vecāki, par kuriem bāriņtiesas sniegušas informāciju, laikā pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas sadarbojušās ar sociālo dienestu un piesaistītajiem speciālistiem, lai uzlabotu situāciju ģimenē, sekmētu bērna aizgādības tiesību pārtraukšanas iemeslu novēršanu un radītu labvēlīgus apstākļus tam, ka bērns var atgriezties vecāka aprūpē.

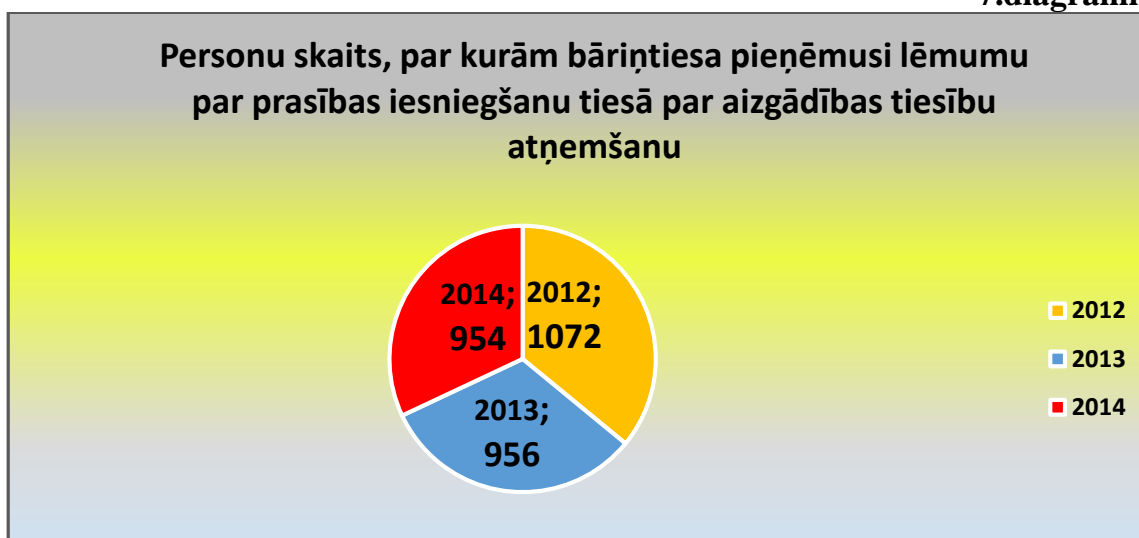
2.tabula

Bērnu skaits, kuru vecākiem atjaunotas aizgādības tiesības			
Bērni vecumā:	2012.gads	2013.gads	2014.gads
līdz 3 gadiem	192	203	138
no 4 līdz 12 gadiem	504	495	439
no 13 līdz 17 gadiem	153	174	178

No 2.tabulā apkopotajiem datiem redzams, ka 2014.gadā analogi iepriekšējos gados konstatētajam, bērnu pārtrauktās aizgādības tiesības vecākiem visbiežāk atjaunotas par bērniem vecuma grupā no 4 līdz 12 gadiem, ieskaitot.

3.3.Aizgādības tiesību atņemšana un atjaunošana vecākiem ar tiesas spriedumu

Civillikuma 203.pantā noteikts, ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumus, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ. Bāriņtiesai ir tiesības lemt par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms minētā termiņa iestāšanās, ja tas ir bērna interesēs. Ievērojot minēto, atsevišķos gadījumos, kad tas ir pamatots ar bērna vislabākajām interesēm, un bāriņtiesai ir pamats uzskatīt, ka faktiskā situācija ģimenē nemainīsies, vecāki nav motivēti uzņemties bērna aprūpi un audzināšanu, mainīt savu dzīvesveidu, vecāki neiesaistās savu problēmu risināšanā, atteikušies no sadarbības ar sociālo dienestu utt., bāriņtiesa savu pilnvaru ietvaros var celt konkrētu prasību tiesā, negaidot attiecīgā termiņa iestāšanos. Tāpat īpašos cietsirdīgas izturēšanās, ļaunprātīgas rīcības vai nolaidības gadījumos bāriņtiesa, neatkarīgi no iepriekš noteiktā termiņa, tiesīga izvērtēt nepieciešamību, nevilcinoties iesniegt prasību tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu.



Apkopojot bāriņtiesu iesūtītos datus par laika periodu no 2012.gada līdz 2014.gadam, konstatēts, ka 2012.gadā bāriņtiesas attiecībā uz 1072 personām pieņēmušas lēmumu par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai. 2013.gadā attiecīgs lēmums pieņemts attiecībā uz 956 vecākiem. Līdz ar to salīdzinoši 2013.gadā bāriņtiesas pieņēmušas minēto lēmumu par 116 personām mazāk nekā 2012.gadā. Līdzīgi rādītāji konstatēti 2014.gadā, proti, minētā satura lēmums pieņemts par 954 personām. Tādējādi secināms, ka bāriņtiesas, vērtējot iespējas vecākam atjaunot pārtrauktās aizgādības tiesības, konstatējušas, ka nav zuduši aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli, kā arī iespējams bāriņtiesas rīcībā ir saņemta cita informācija, kas norāda uz apstākļiem, kas liedz bērnam atgriezties vecāku aprūpē un tiesā iesniedzama attiecīga prasība. (Skat.7.diagrammu).

Aizgādības tiesību atņemšanu vienam vai abiem vecākiem kā galējo līdzekli piemēro tiesa.

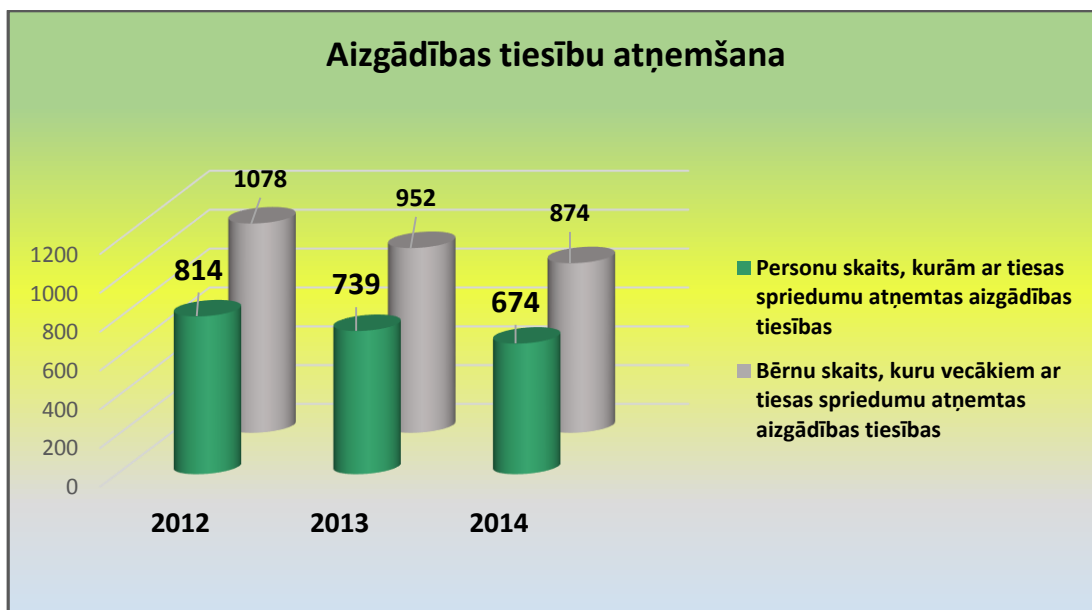
Civillikuma normas paredz, ka vecākam aizgādības tiesības ar tiesas spriedumu var atņemt divos gadījumos:

- 1) viņa vainas dēļ (vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ) ir apdraudēta veselība vai dzīvība;
- 2) vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību, un tas var apdraudēt bērna fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību.

Analizējot datus par personām, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, noskaidrots, ka kopš 2012.gada pakāpeniski samazinājies gadījumu skaits, kad izvērtējot lietas būtiskos apstākļus, civilprocesuālajā kārtībā tiesa nospriedusi atņemt aizgādības tiesības vecākiem. Proti, 2012.gadā tiesa pieņēmusi 814 vecākiem nelabvēlīgu nolēmumu, 2013.gadā tiesa pieņēmusi šādu nolēmumu attiecībā uz 739 vecākiem. Savukārt 2014.gadā bāriņtiesas sniegušas datus par 674 personām, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, t.i. par 65 personām mazāk nekā 2013.gadā. Salīdzinot datu apkopojumu 8.diagrammā- par aizgādības tiesību atņemšanu ar 7.diagrammā atspoguļotajiem datiem par prasības iesniegšanu tiesā, secināms, ka bāriņtiesu pieņemto lēmumu skaits par attiecīgas prasības iesniegšanu

tiesā lielākoties pārsniedz ar tiesas spriedumu atņemto gadījumu skaitu, kas norāda uz to, ka, neskatoties uz bāriņtiesas pieņemto lēmumu, ne visos gadījumos tiesa kā galīgo līdzekli piemērojusi personai aizgādības tiesību atņemšanu.

8.diagramma

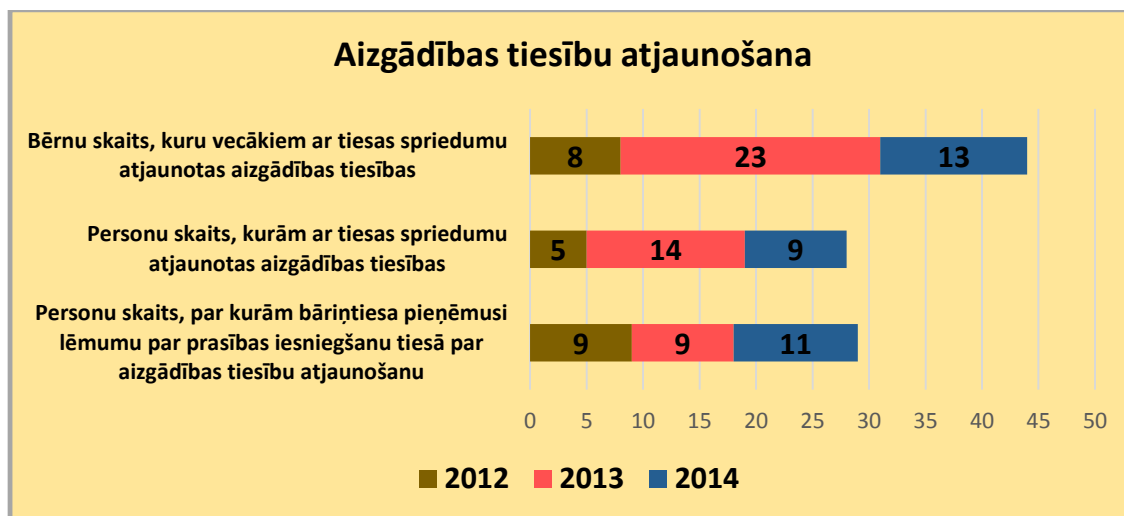


Aplūkojot bērnu, kuru vecākiem ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, skaita izmaiņas pēdējos trīs gados, vislielākais bērnu skaits konstatēts 2012.gadā, proti, 1078 bērni. Līdz ar to tie bērni, kuriem ir tikai viens vecāks vai abiem vecākiem atņemtas aizgādības tiesības, ieguvuši juridiski brīva bērna statusu. Salīdzinoši 2013.gadā sniegtas ziņas par 952 bērniem, kuru vecākiem tiesa atņēmusi aizgādības tiesības, kas ir par 126 bērniem mazāk nekā 2012.gadā. Savukārt 2014.gadā sniegtas ziņas par 874 šādiem bērniem. Apkopojot datus vecuma griezumā, noskaidrots, ka lielākais bērnu skaits, kuru vecākiem ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, ir vecuma grupā no 4-12 gadiem, proti, pārskata periodā vecākiem (674) kopskaitā tika atņemtas 509 bērnu aizgādības tiesības minētajā vecuma grupā.

Atbilstoši Civilprocesa likuma 244.⁷ pantā noteiktajam, ja pēc tam, kad likumīgā spēkā stājies spriedums lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, mainās apstākļi, katra puse ir tiesīga iesniegt jaunu prasību tiesā vispārējā kārtībā. Līdz ar to gadījumā, ja vecāks uzskata, ka ir zuduši iemesli, kuru dēļ viņam tika atņemtas bērna aizgādības tiesības, viņam ir tiesības vērsties tiesā ar attiecīgu prasības pieteikumu aizgādības tiesību atjaunošanai. Minētā likuma 244.² pantā noteikts, ka prasību lietās, kas izriet no aizgādības tiesībām, var celt bērna vecāki, aizbildņi, bāriņtiesa vai prokurors. Bāriņtiesu likuma 16.pants paredz bāriņtiesas tiesības iesniegt tiesā prasības pieteikumus un pieteikumus bērna interesēs. Vienlaikus Bāriņtiesu likuma 18.panta 6.punktā noteikts, ka bāriņtiesa, aizstāvot bērna personiskās intereses attiecībās ar vecākiem, aizbildņiem un citām personām veic citus normatīvajos aktos noteiktos bērna personisko interešu aizsardzības pasākumus. Ievērojot iepriekš minēto, arī bāriņtiesa atsevišķos gadījumos, ievērojot

bērna vislabākās intereses, savu pilnvaru ietvaros var lemt par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atjaunošanai vecākam.

9.diagramma



Izvērtējot bāriņtiesu rīcībā esošo statistisko informāciju, noskaidrots, ka 2012.un 2013.gadā bāriņtiesas 9 gadījumos, savukārt 2014.gadā- 11 gadījumos pieņēmušas bērnu interesēs lēmumu par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atjaunošanai. Savukārt tiesa nospriedusi 2012.gadā atjaunot aizgādības tiesības 5 personām, 2013.gadā pieņemts attiecīgs nolēmums par 14 personām, un 2014.gadā- par 9 personām. Šie vecāki atguvuši tiesības īstenot bērnu aizgādības tiesības, proti, aprūpēt bērnu un pārstāvēt viņa personiskās un mantiskās intereses. Tādējādi 13 bērni 2014.gadā atgriezušies sava vecāka (vecāku) aprūpē pēc tam, kad stājies spēkā tiesas spriedums par aizgādības tiesību atjaunošanu.

2.Pārskats par bērnu ārpusģimenes aprūpi

2.1.Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits

Konvencijas par bērnu tiesībām 20.panta 1.un 2.punkts nosaka, ka bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi nav savas ģimenes vides vai kuru, lai vislabāk ievērotu viņa paša intereses, nedrīkst atstāt šajā vidē, ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību. Dalībvalstis saskaņā ar saviem nacionālajiem likumiem nodrošina minētajam bērnam citu aprūpi.

Tādējādi gadījumos, kad ģimenē netiek ievērotas bērna tiesības (bērna atstāšana bez iztikas līdzekļiem, nepietiekama aprūpe, pamatvajadzību nodrošinājums, vardarbība u.c.) un nav iespējams novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, viņam paliekot ģimenē, bērnu šķiršana no bioloģiskās ģimenes ir nepieciešama bērna vislabāko interešu nodrošināšanai, jo ikvienam bērnam ir tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina viņa pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta pirmā daļa ietver likumdevēja noteikto gadījumu uzskaitījumu, kad ir iespējama bērna šķiršana no ģimenes, proti, ja: 1) bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ;

2) bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas;

3) bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

Detalizētāk apstākļi, kuriem pastāvot, nodibināma ārpusģimenes aprūpe, paredzēti Civillikumā un Bāriņtiesu likumā. Tādējādi, pastāvot noteiktiem lietas būtiskajiem faktiskajiem apstākļiem, piemēram, radušās būtiskas domstarpības bērna un vecāku attiecības vai abi bērna vecāki ir nepilngadīgi, bāriņtiesai, prioritāri nodrošinot nepilngadīgu bērnu tiesību un interešu aizsardzību, kā to paredz Bāriņtiesu likuma 4.panta otrā daļa, nepieciešams nodrošināt bērnam ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa, audžuģimenē vai institūcijā.

Nepieciešamības gadījumā bāriņtiesa, rūpējoties par ārpusģimenes aprūpē esoša bērna tiesību nodrošinājumu, risina jautājumu par citas ārpusģimenes aprūpes formas vai attiecīgi cita aprūpes īstenotāja nodrošināšanu bērnam. Piemēram, bāriņtiesa institūcijā ievietotam bērnam atradusi iespēju dzīvot aizbildņa ģimenē vai, konstatējot aizbildņa darbībā pārkāpumus, radusies nepieciešamība lemt par bērna aprūpes nodrošināšanu audžuģimenē.

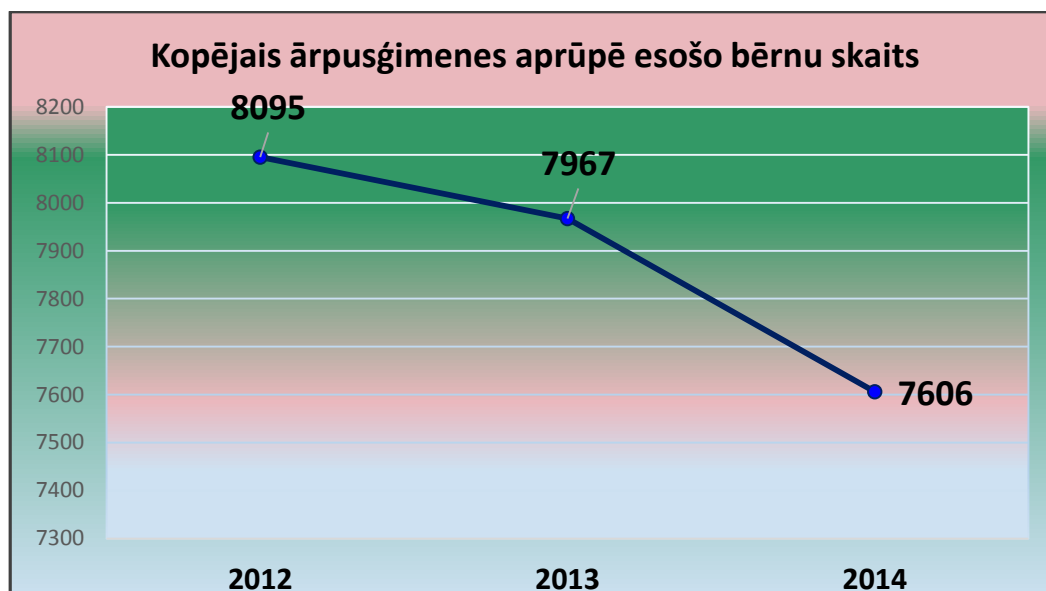
Ārpusģimenes aprūpes mērķis saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 32.pantā noteikto ir radīt bērnam aizsargātības sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai. Tādējādi būtiski, lai bāriņtiesa rastu konkrētā bērna vajadzībām atbilstošāko risinājumu, nodrošinot ārpusģimenes aprūpi aizbildņa ģimenē, audžuģimenē vai institūcijā. Tostarp, lemjot par ārpusģimenes aprūpi bērnam, bāriņtiesai savu pilnvaru ietvaros nepieciešams izskaidrot bērnam iespējamās ārpusģimenes aprūpes veidus un noskaidrot bērna viedokli par viņam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, ja bērns spēj formulēt savu viedokli.

Atbilstoši minētā likuma 6.panta ceturtajā daļā paredzētajam, ārpusģimenes aprūpes laikā tiek veikti nepieciešamie pasākumi bērna un vecāku atkalapvienošanās nodrošināšanai. Savukārt šī likuma 42.pantā pirmajā daļā noteikts, ka ārpusģimenes aprūpi izbeidz, kad bērna vecāku ģimenē tiek nodrošināti labvēlīgi apstākļi bērna attīstībai vai arī viņš ir sasniedzis 18 gadu vecumu.

Vadoties no iepriekšējo gadu analīzes, bāriņtiesu sniegtie dati ilgtermiņā ārpusģimenes aprūpes jomā norāda uz kopējo valstī ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita pakāpenisku samazinājumu kopš 2010.gada. Apkopojot bāriņtiesu pārskatos par bāriņtiesu darbu 2014.gadā fiksēto informāciju, secināms, ka minētajā jomā statistiskajos rādītājos nav konstatētas kopējo tendenču izmaiņas, proti, kopējais valstī ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits turpina samazināties. Tomēr 2014.gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem šo bērnu skaitlisko rādītāju samazinājums ir būtiskāks. Kā redzams no 10.diagrammā apkopotās informācijas, 2012.gada 31.decembrī aizbildņa, audžuģimenes vai institucionālajā aprūpē atradās 8095 bērni, savukārt 2013.gada 31.decembrī- 7967 bērni. Tātad 2013.gadā,

salīdzinoši ar 2012.gadu kopumā skaitliski par 128 bērniem mazāk atradās ārpusģimenes aprūpē. Apkopojot datus, noskaidrots, ka 2014.gada 31.decembrī ārpusģimenes aprūpē atradās 7606 bērni, t.i. par 361 bērnu mazāk nekā iepriekšējā pārskata gadā un par 489 bērniem mazāk nekā 2012.gadā. Tādējādi secināms, ka tie bērni, kuru ārpusģimenes aprūpe izbeigta, sasnieguši pilngadību vai arī panākta ģimenes situācijas uzlabošanās un bērni atgriezušies savu vecāku aprūpē.

10.diagramma



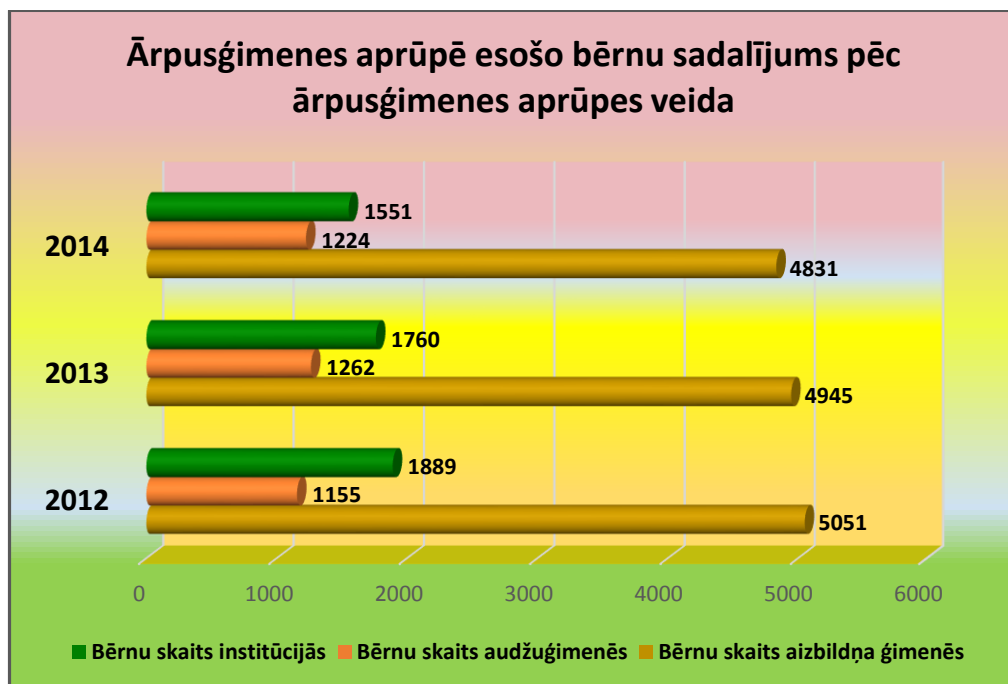
Bāriņtiesu darbību regulējošie normatīvie akti paredz bāriņtiesas kompetenci primāri nodrošināt bērnam iespēju augt pie aizbildņa vai audžuģimenē. Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 35.panta pirmajā daļā noteiktajam bāriņtiesa lemj par bāreņa vai bez vecāku gādības palikuša bērna ievietošanu [...] institūcijā, ja ārpusģimenes aprūpi bērnam nav iespējams nodrošināt audžuģimenē vai pie aizbildņa. Līdzīgi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4.panta ceturtajā daļā noteikts, ka [...] bērniem nodrošināma aprūpe ģimeniskā vidē – audžuģimenē vai pie aizbildņa, un tikai tad, ja tas nav iespējams, aprūpe tiek nodrošināta [...] institūcijā.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma normas konkrētizē, kādos gadījumos pieļaujama bērnu ievietošana institūcijā, proti, minētā likuma 27.pants paredz, ka ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina, ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. No minētā izriet, ka aprūpe institūcijā pieļaujama tad, ja tas atbilst konkrētā bērna vislabākajām interesēm un individuālajām vajadzībām. Visos citos gadījumos bāriņtiesai periodiski jāmeklē iespējas bērna ievietošanai aizbildņa ģimenē vai audžuģimenē.

2013.gada 4.decembrī ar Ministru kabineta rīkojumu Nr.589 apstiprinātas Sociālo pakalpojumu attīstības pamatnostādnes 2014.– 2020.gadam (turpmāk – pamatnostādnes). Viens no pamatnostādņu svarīgākajiem rīcības virzieniem ir deinstitutionalizācija. Viena no deinstitutionalizācijas procesa aktivitātēm ir bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu aprūpes ģimeniskā vidē vai tai pietuvinātā

pakalpojumā veicināšana. Deinstitutionalizācijas plānā izvirzītie mērķi-institucionālās aprūpes pakalpojuma vajadzības izvērtēšana individuāli katram konkrētam bērnam atbilstoši bērna individuālajām vajadzībām, tādējādi ierobežojot bērnu ievietošanu institūcijās, ja ir iespējams nodrošināt institucionālajai aprūpei alternatīvus (ģimeniskai videi pietuvinātus) ārpusģimenes aprūpes pakalpojumus. Lai nodrošinātu deinstitutionalizācijas principa – *ģimeniskas vides nodrošināšana bērnam* - īstenošanu praksē, bāriņtiesai nepieciešams periodiski pārlicināties, vai institūcijā ieviotam bērnam joprojām nav iespējams nodrošināt aprūpi ģimeniskā vidē un bērnam jāturpina uzturēties institūcijā.²

11.diagramma



Inspekcija, apkopojot datus par ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu, tajā skaitā var izdarīt secinājumus par nodrošinājumu pēc ārpusģimenes aprūpes veida. No 11.diagrammā redzamā datu apkopojuma, redzams, ka valstī jau vairākus gadus izplatītākais ārpusģimenes aprūpes veids ir aizbildnība, kaut arī kopējam bērnu skaitam aizbildņa ģimenēs ir tendence samazināties. Proti, 2012.gada 31.decembrī ir ziņas par 5051 aizbildnībā esošu bērnu, savukārt 2013.gadā ir ziņas par 4945 šādiem bērniem. Savukārt, kā konstatēts, 2014.gadā aizbildņa aprūpē atradies 4831 bērns, kas skaitliski sastāda 64% no kopējā ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita. Iepriekšējo gadu analīze norādīja uz tendenci palielināties audžuģimenēs ievietoto bērnu skaitam, proti, ja 2009.gadā kopumā 758 bērni atradās audžuģimenes aprūpē, tad 2012.gadā jau 1155 bērni, savukārt 2013.gadā- 1262 bērni. Konstatēts, ka 2014.gadā vērojams bērnu skaita, kuri ievietoti audžuģimenē, samazinājums, proti, 2014.gada 31.decembrī audžuģimenēs atradās 1224 bērni, kas ir par 38 bērniem mazāk nekā iepriekšējā gadā. Tādējādi audžuģimeņu aprūpē esošo bērnu skaits sastāda 16% no kopējā ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita. Savukārt rādītājiem

² Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas sagatavotie metodiskie ieteikumi "Bāriņtiesas loma deinstitutionalizācijas procesā".

par institūcijās ievietoto bērnu skaitu kopš 2012.gada kopumā ir tendence ik gadu samazināties. 2012.gada 31.decembrī 1889 bērni atradās institūcijā, 2013.gada 31.decembrī fiksēts mazāks institūcijās ievietoto bērnu skaits, proti, 1760, kas ir par 129 bērniem mazāk. Savukārt 2014.gada 31.decembrī fiksēti dati par 1551 bērnu, kas ir jau skaitliski par 209 bērniem mazāks rādītājs. Iespējams minēto rādītāju izmaiņas tajā skaitā saistītas ar radušos iespēju kādam bērnam nodrošināt aprūpi ģimeniskā vidē. Tomēr jāņem vērā, ka ne visiem bērniem pastāv iespēja nodrošināt atrašanos ģimeniskā vidē- audžuģimenē vai aizbildnībā. Bāriņtiesas kompetencē ir izvērtēt institucionālās aprūpes pakalpojuma vajadzību individuāli katram konkrētam bērnam atbilstoši bērna individuālajām vajadzībām.

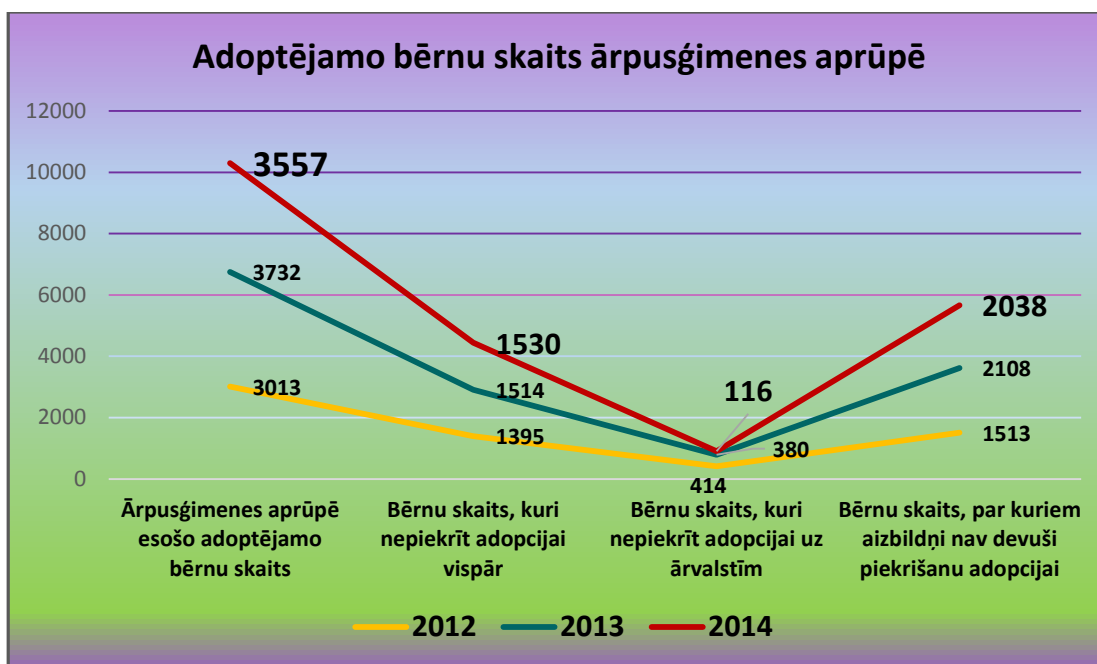
Īstenojot bāriņtiesu darba uzraudzību, inspekcija tajā skaitā pārbaudot bāriņtiesas lietvedībā esošās lietas, pievērš uzmanību tam, vai bāriņtiesas pirms bērna ievietošanas institūcijā pārliecinājušās par iespēju bērniem nodrošināt ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē, kā arī pēc tam, kad bērns jau atrodas institūcijā, periodiski izvērtējušas iespēju bērnam augt ģimeniskā vidē.

Vadoties no statistikas datu apkopojuma, secināms, ka salīdzinoši uz 2013.gada 31.decembri aprūpe ģimeniskā vidē tika nodrošināta 78% no visiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem. Savukārt, ņemot vērā datus uz 2014.gada 31.decembri, jau 80% bērnu nodrošināta iespēja uzturēties ģimeniskā vidē. Tādējādi kopējos rādītājos iezīmējas pozitīvas iezīmes bērnu tiesību aizsardzības jomā.

2.2.Adoptējamo bērnu skaits, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31.panta pirmajā daļā noteiktajam, lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adopcija. Adoptējamo bērnu (vecāki miruši, vecākiem ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības, vecāki devuši piekrišanu bērna adoptijai) un to personu uzskaitē, kuras vēlas adoptēt bērnu, veicama adopcijas reģistrā, un tā pārzinis ir Labklājības ministrija. Ministru kabineta noteikumi Nr.794 "Kārtība, kādā nodrošina adoptējamo bērnu un to personu uzskaiti, kuras vēlas adoptēt bērnu" paredz ziņu apjomu, kas iekļaujams adopcijas reģistrā par adoptējamo bērnu. Par katru adoptējamu bērnu bērna likumiskajam pārstāvim nepieciešams aizpildīt un ministrijā iesniegt adoptējama bērna uzskaites lapu, kas satur minētajos noteikumos paredzēto informāciju, tajā skaitā ziņas par bērna veselības stāvokli, bērna agrīno attīstību, bioloģiskās ģimenes sociālo raksturojumu u.c. būtisku informāciju.

Ministru kabineta 2003.gada 11.marta noteikumu Nr.111 "Adopcijas kārtība" (turpmāk- adopcijas kārtība) 5.punkta 5.2. un 5.3.apakšpunkts paredz, ka bērna adopcijai piekrišanu nepieciešams saņemt no aizbildņa, ja bērnam ir nodibināta aizbildnība un paša adoptējamā, ja viņš sasniedzis 12 gadu vecumu. Tomēr bērna viedokli nepieciešams noskaidrot visos gadījumos, kad vien bērns spēj to formulēt, arī pirms 12 gadu vecuma sasniegšanas.



No 12.diagrammā redzamā datu apkopojuma par kopējo ārpusģimenes aprūpē esošo adoptējamo bērnu skaitu, vērojams, ka situācija par kopējo adoptējamo (juridiski brīvo) bērnu skaitu ir mainīga. Proti, vadoties pēc datu apkopojuma, 2013.gadā adoptējamo bērnu skaits salīdzinājumā ar 2012.gadu ir ievērojami pieaudzis (skaitliski par 719 bērniem), proti, bāriņtiesas sniegušas ziņas par 3013 bērniem- 2012.gadā un 3732 bērniem- 2013.gadā. Uz 2014.gada 31.decembri fiksēti dati par 3557 adoptējamajiem bērniem, kas ir par 175 bērniem mazāk nekā iepriekšējā gadā. Apkopojot datus par 2014.gadu, konstatējams, ka 1530 bērni no kopējā adoptējamo bērnu skaita nav devuši savu piekrišanu adopcijai. Tāpat bāriņtiesas savu pilnvaru ietvaros noskaidrojušas, ka 2014.gadā kopumā 116 bērni no 3557 adoptējamajiem bērniem nepiekrīt adopcijai uz ārvalstīm. Minētais nozīmē, ka šie bērni labprāt piekrīt, ka viņus adoptē ģimene Latvijā. Salīdzinoši 2013.gadā 380 bērni no 3732 adoptējamajiem bērniem nav piekrituši adopcijai uz ārvalstīm. Tāpat, vadoties pēc bāriņtiesu pārskatu veidlapās fiksētās informācijas, 2014.gadā par 2038 bērniem aizbildņi nav devuši piekrišanu sava aizbilstamā adopcijai. Sīkāku datu atspoguļojumu skatīt 12.diagrammā.

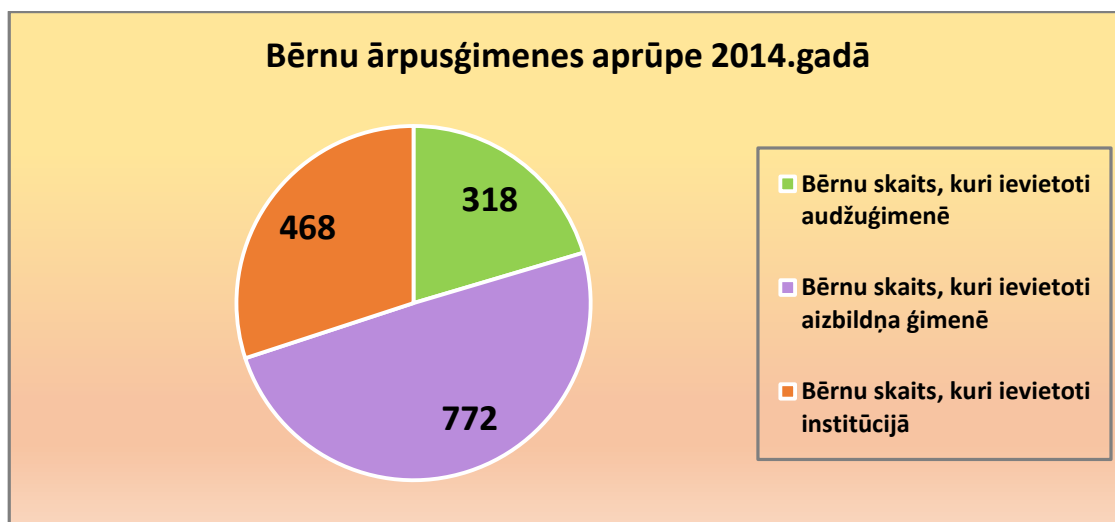
2.3.Ārpusģimenes aprūpe pārskata gadā

2014.gadā, pamatojoties uz bāriņtiesu pieņemtajiem lēmumiem, ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta 1557 bērniem, kas ir par 292 bērniem mazāk kā iepriekšējā gadā.

Vadoties pēc apkopotās statistiskās informācijas 13.diagrammā (22.lpp.), analogi iepriekšējo gadu rādītājiem, lielākajam bērnu skaitam, proti, 772 bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem nodibināta aizbildnība (2013.gadā-861 bērni) un bērnu tiesību un interešu pārstāvībai iecelts aizbildnis. Vienlaikus konstatēts, ka,

salīdzinot ar 2013.gadu, samazinājies institūcijās ievietoto bērnu skaits, proti, apkopojot datus, noskaidrots, ka kopumā 2014.gadā 468 bērniem ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta institūcijā (salīdzinoši 2013.gadā-603 bērniem). Tāpat noskaidrots, ka 318 bērnu aprūpes un audzināšanas pienākumus uzņēmas audžuģimenes (2013.gadā-386 bērni). Ievērojot minētos rādītājus, secināms, ka aprūpe ģimeniskā vidē tika nodrošināta 70% no visiem 2014.gada ietvaros ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem, kas ir nedaudz procentuāli lielāks rādītājs kā 2013.gadā, proti, iepriekšējā gadā minētais rādītājs skaitliski sastādīja 67,5%.

13.diagramma

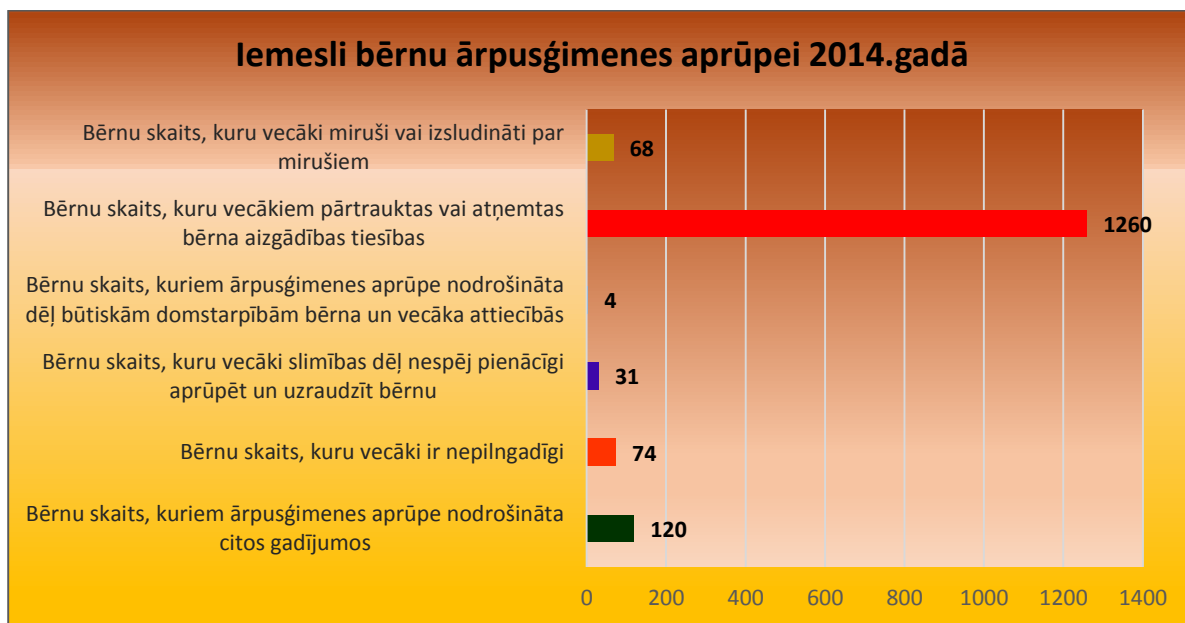


Inspekcija tāpat kā iepriekšējā gadā apkopojusi bāriņtiesu sniegto informāciju par izplatītākajiem iemesliem, kuru dēļ bāriņtiesām atbilstoši Bāriņtiesu likumā noteiktajai bāriņtiesas kompetencei bija nepieciešams 2014.gadā nodrošināt bērniem ārpusģimenes aprūpi aizbildnībā, audžuģimenē vai institūcijā, tādējādi iegūstot pilnīgākus datus par tendencēm saistībā ar bērnu ārpusģimenes aprūpi. Apkopojot datus, konstatēts, ka vislielākajam bērnu skaitam (1260), analogi kā 2012.un 2013.gadā, ārpusģimenes aprūpe nodrošināta, jo viņu vecākiem pārtrauktas vai atņemtās bērna aizgādības tiesības, respektīvi, procentuāli šo bērnu skaits sastāda 80,92 % no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem 2014.gadā. Tādējādi secināms, ka lielākoties ārpusģimenes aprūpe bērniem nodrošināta, jo bērns vecāka vainas dēļ atradies veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, vecāks nav nodrošinājis bērnam nepieciešamo aprūpi vai uzraudzību, vecāks izturējies vardarbīgi pret bērnu u.c. Bāriņtiesu likuma 22.pantā noteiktajos gadījumos.

Kā redzams 14.diagrammā (23.lpp.), attiecībā uz ievērojamāki mazāku bērnu skaitu, proti, 74 bērniem (4,75%), kuru vecāki ir nepilngadīgi, bāriņtiesas 2014.gadā pieņēmušas lēmumu par ārpusģimenes aprūpi, ņemot vērā, ka bērniem nepieciešama likumiskās pārstāvības nodrošināšana. Salīdzinoši 2013.gadā minētā satura lēmums pieņemts par 68 (3,7%) bērniem, kuru vecāki ir nepilngadīgi. Vienlaikus noskaidrots, ka 68 bērni (4,37%) no ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem 2014.gadā ir bērni bāreņi (vecāki miruši vai izsludināti par mirušiem). Tāpat konstatēts, ka 31 bērnam jeb 1,99% bērnu ārpusģimenes aprūpe nodrošināta, jo viņu vecāki nav spējuši realizēt bērnu aprūpi savas slimības dēļ. Salīdzinoši 2013.gadā ārpusģimenes aprūpe

nodrošināta 3,5% bērnu, kuru vecāki slimības dēļ nespēj pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu. 120 jeb 7,71% bērnu iemesli ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanai ir citi, kas atsevišķi nav atspoguļoti. Līdzīgi kā iepriekšējā gadā procentuāli neliels ir to bērnu skaits, kuriem ārpusģimenes aprūpe nodrošināta dēļ būtiskām domstarpībām bērna un vecāka attiecībās, proti, 4 bērniem jeb 0,3% bērnu.

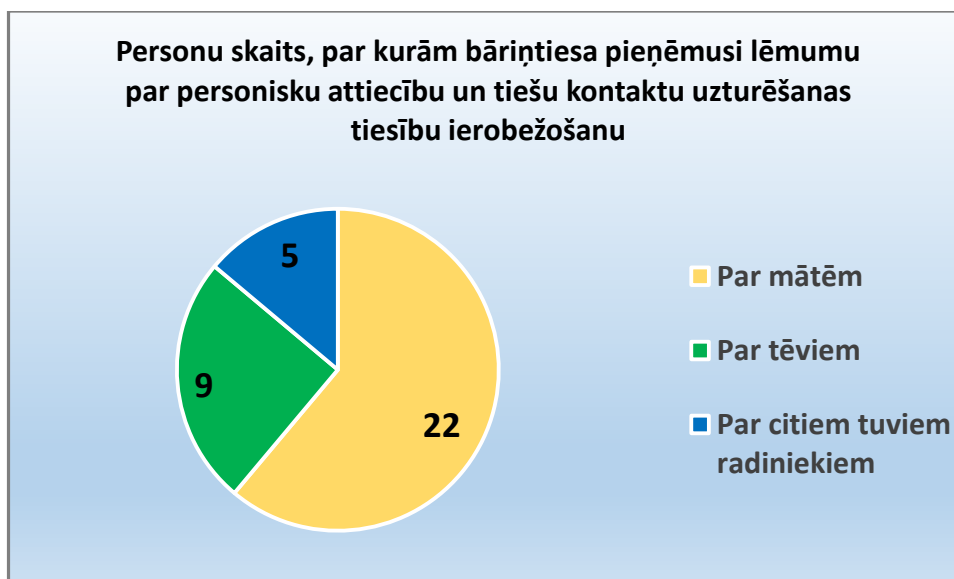
14.diagramma



2.4. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar vecākiem un citām personām pārskata gadā

Atbilstoši Civillikumā noteiktajam katram vecākam ir pienākums un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Šis noteikums piemērojams arī tad, ja bērns ir šķirts no ģimenes.

Aizbildņa un audžuģimenes pienākums ir veicināt un atbalstīt bērna un vecāka attiecību uzturēšanu laika periodā, kamēr bērns ir šķirts no ģimenes (tajā skaitā organizēt vecāka un bērna tikšanos), ja vien bāriņtiesa nav pieņēmusi lēmumu bērna interesēs par aizliegumu vecākam tikties ar bērnu. Proti, atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33.panta regulējumam bērnam, kas nodots aizbildnībā vai audžuģimenē vai ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, kā arī ar brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, izņemot gadījumus, kad tas kaitē bērna veselībai, attīstībai un drošībai vai rada draudus aizbildņiem, audžuģimenēm, bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem vai citiem bērniem un bāriņtiesa savas kompetences ietvaros pieņēmusi lēmumu par personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ierobežošanu, kā to paredz minētā likuma 33.panta otrajā daļā un Bāriņtiesu likuma 39.panta trešajā daļā noteiktais.



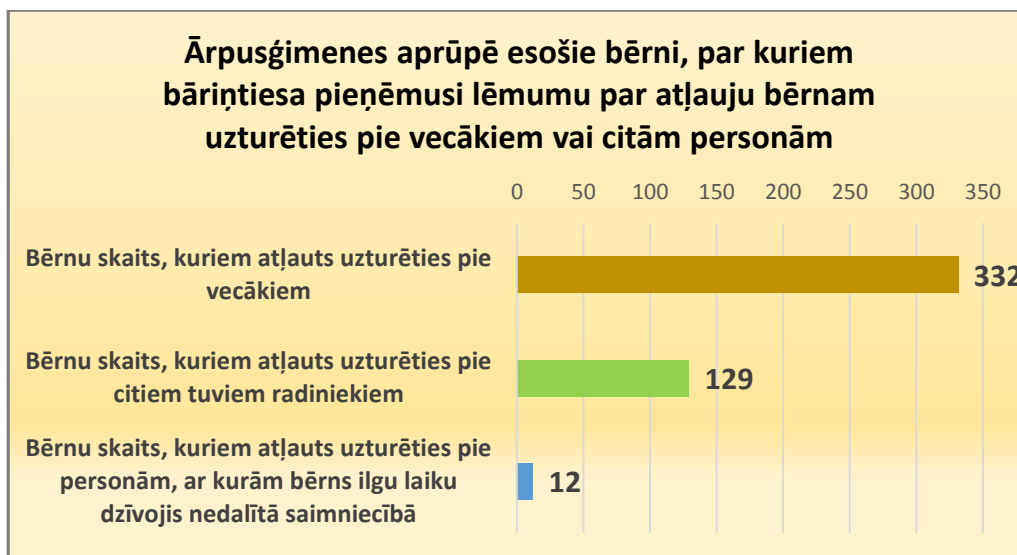
Apkopojot bāriņtiesu rīcībā esošos statistikas datus, konstatēts, ka minētā satura lēmums 2014.gadā analogi kā iepriekšējā gadā pieņemts pārsvarā attiecībā uz vecākiem, respektīvi, 31 gadījumā bāriņtiesa, izvērtējot lietas apstākļus, secinājusi, ka personisku attiecību un kontaktu uzturēšana vecākam ar bērnu ir neatbilstoša bērna interesēm. Salīdzinoši 2013.gadā šāds lēmums attiecībā uz vecākiem pieņemts 47 gadījumos. Līdzīgi kā iepriekšējā gadā, neliels ir to gadījumu skaits, kad bāriņtiesa ierobežojusi citu tuvu radnieku tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Proti, 2013.gadā šāds lēmums pieņemts tikai par 2 personām, savukārt 2014.gadā, kā redzams, 15.diagrammā, attiecībā uz 5 personām, kas ir bērna citi radnieki. Konstatēts, ka bāriņtiesas pēdējo divu gadu laikā nav lēmušas par personisku attiecību un tiešu kontaktu ierobežošanu bērnam ar citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku dzīvojis nedalītā saimniecībā.

Inspekcija tajā skaitā apkopojusi informāciju par ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem, par kuriem bāriņtiesa pārskata gadā pieņēmusi lēmumu par atļauju bērnam uzturēties pie vecākiem vai brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33.panta ceturtajā daļā noteiktajam. Tikai tad, ja bāriņtiesa pieņēmusi šādu lēmumu, institūcijas vadītājs, audžuģimene vai aizbildnis var atļaut bērnam īslaicīgi uzturēties vecāka vai citas personas ģimenē. Pieņemot attiecīgo lēmumu, bāriņtiesai jāgūst pārliecība, ka vecāks vai cita persona bāriņtiesas lēmumā norādītajā laika posmā spēs nodrošināt pilnvērtīgu bērna aprūpi un uzraudzību.

Apkopojot datus, noskaidrots, ka 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas minētā satura lēmumu kopumā attiecībā uz 473 bērniem, kas ir par 38 bērniem mazāk nekā iepriekšējā gadā. Lielākoties, proti, no kopējā bērnu skaita 332 bērniem ar bāriņtiesas lēmumu atļauts uzturēties pie vecākiem, kuriem ir pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības. Informācija par bērna īslaicīgu uzturēšanos vecāka ģimenē, proti,

vecāka spējām veikt konkrētā laika posmā bērna aprūpes un uzraudzības pienākumus, tajā skaitā vērtējama, lemjot par iespējamo pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu. Vienlaikus konstatēts, ka 129 bērniem atļauts uzturēties pie citiem tuviem radniekiem. Analogi kā iepriekšējā gadā nelielam bērnu skaitam, proti, 12 bērniem rasta iespēja uzturēties pie personām, ar kurām bērns ilgu laiku dzīvojis nedalītā saimniecībā. Skatīt 16. diagrammu.

16. diagramma



2.5. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē Latvijā un ārvalstīs pārskata gadā

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.² panta pirmajā daļā paredzēto aizbildnis un audžuģimene var nodot bērnu uz laiku no viena mēneša līdz trim mēnešiem citas personas aprūpē Latvijā, ja pirms nodošanas bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par ārpusģimenes aprūpi, atzinusi, ka šāda nodošana atbilst bērna interesēm un attiecīgā persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt.

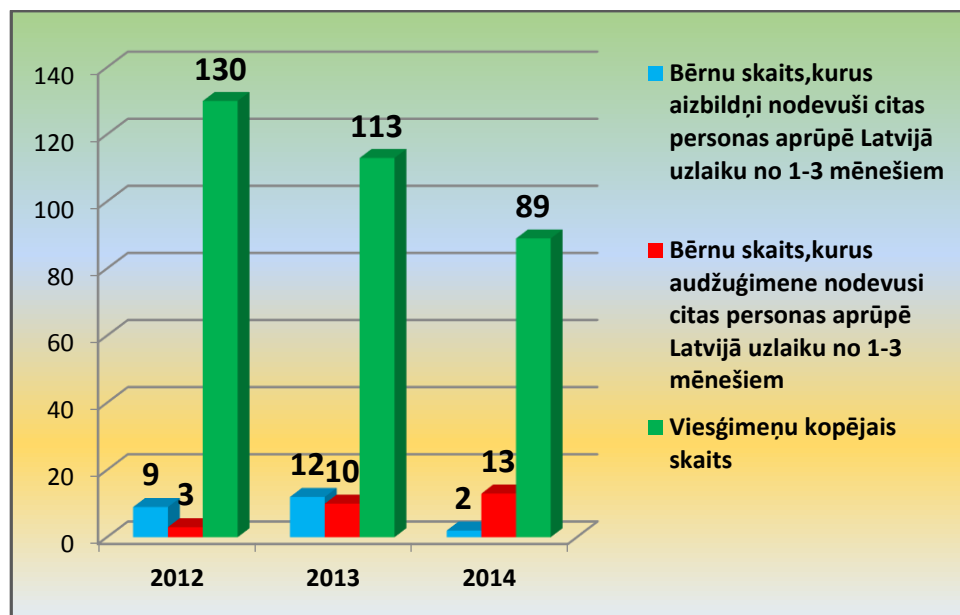
Bāriņtiesa nodrošina bērna atgriešanos ārpusģimenes aprūpē, ja pēc bērna nodošanas citas personas aprūpē tiek konstatēts, ka šī persona bērnu pienācīgi neaprūpē.

Institūcija var atļaut bērnam iestādē tikt ar personu vai nodot bērnu uz laiku šīs personas aprūpē, ja tai atbilstoši minētā likuma 45.³ panta prasībām piešķirts viesģimenes statuss un institūcija ir guvusi pārliecību, ka viesģimenes sniegs šim bērnam nepieciešamo atbalstu un spēs atbilstoši bērna vajadzībām viņu aprūpēt un uzraudzīt. Institūcija, vienojas ar viesģimeni, nosaka bērna uzturēšanās ilgumu viesģimenē. Bāriņtiesa nodrošina regulāru viesģimenē ievietotā bērna dzīves apstākļu pārbaudi.

Ja persona (laulātie) vēlas iegūt viesģimenes statusu, viņai (viņiem) ir jāvēršas savas dzīvesvietas bāriņtiesā, kas pirms attiecīgā lēmuma pieņemšanas izvērtē iespējamās viesģimenes piemērotību viesģimenes statusa iegūšanai, noskaidrojot

lietas būtiskos faktiskos apstākļus, veicot Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.³ pantā noteiktās darbības attiecīgas informācijas ieguvei.

17.diagramma



Apkopojot datus par ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu nodošanu citas personas aprūpē Latvijā, secināms, ka praksē salīdzinoši reti bāriņtiesām savas kompetences ietvaros nepieciešams pieņemt atzinumu par to, vai aizbildnībā un audžuģimenē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē atbilst konkrētā bērna interesēm. Laika posmā no 2012.gada līdz 2014.gadam, ieskaitot, konstatēts neliels bērnu skaits, kurus aizbildņi un audžuģimenes nodevušas citas personas aprūpē Latvijā uz laiku no viena mēneša līdz trim mēnešiem. Piemēram, 2013.gadā 12 bērnus aizbildņi nodevuši citas personas aprūpē, savukārt 10 bērnus- audžuģimenes. Savukārt 2014.gadā tikai 2 aizbildnībā esošie bērni un 13 audžuģimenē esošie bērni nodoti citas personas aprūpē Latvijā.

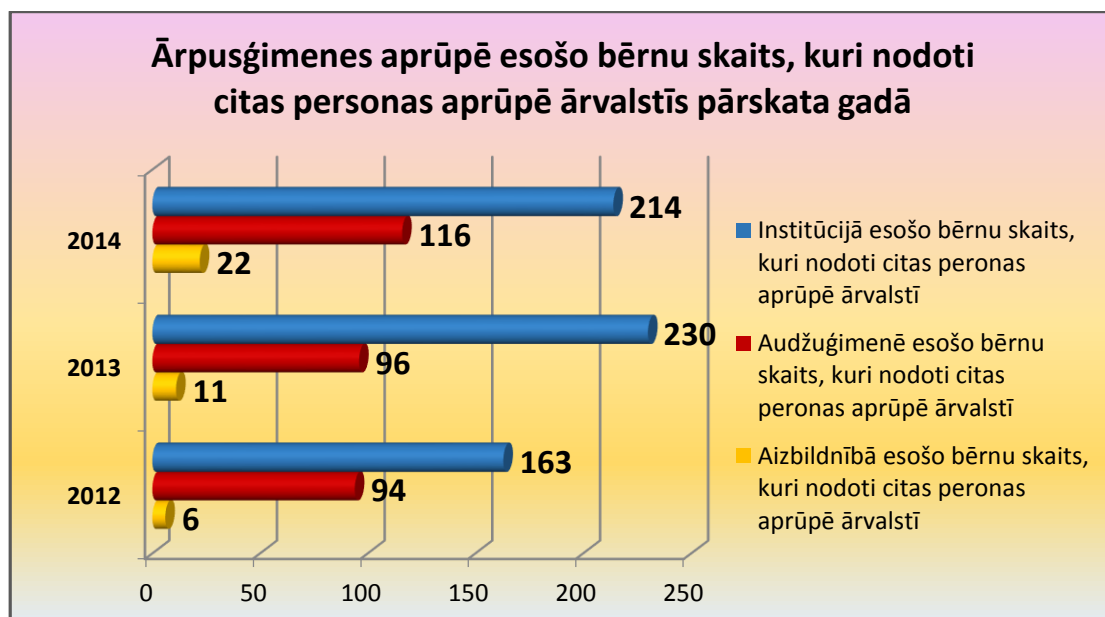
Vienlaikus, apkopjot statistisko informāciju, noskaidrots, ka turpinās tendence ik gadu samazināties viesģimeņu kopējam skaitam, proti, no 17.diagrammas redzams, ka 2013.gadā viesģimenes statuss ar bāriņtiesas lēmumu piešķirts 113 ģimenēm, savukārt 2014.gadā 89 ģimenēm piešķirts viesģimenes statuss, kas ir par 24 ģimenēm mazāk nekā iepriekšējā gadā.

Ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu var nodot uz laiku citas personas aprūpē ārvalstī, ja tam piekrīt bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par ārpusģimenes aprūpi, un ja šī bāriņtiesa atzinusi, ka nodošana atbilst bērna interesēm un attiecīgā persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt. Pirms bāriņtiesa lemj par bērna nodošanu citas personas aprūpē ārvalstī, persona, kura vēlas uzņemt bērnu, iesniedz bāriņtiesai attiecīgās valsts kompetentās bērnu tiesību aizsardzības iestādes atzinumu, kurā sniegts personas piemērotības izvērtējums atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.³ panta otrās un 2.¹ daļas prasībām viesģimenes statusa piešķiršanai.

Institūcija, rakstveidā vienojoties ar ģimeni, nosaka ārpusģimenes aprūpes iestādē ievietotā bērna uzturēšanās ilgumu citā ģimenē ārvalstī, pušu tiesības un pienākumus.

Ja pēc bērna nodošanas citas personas aprūpē tiek konstatēts, ka šī persona bērnu pienācīgi neaprūpē, bāriņtiesa sadarbībā ar attiecīgās valsts kompetento bērnu tiesību aizsardzības iestādi nodrošina bērna atgriešanos aizbildņa, audžuģimenes vai institūcijas aprūpē.

18.diagramma



Vadoties pēc bāriņtiesu sniegtās informācijas pēdējo trīs gadu periodā, secināms, ka visvairāk no ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem, citas personas aprūpē ārvalstī tiek nodoti institūcijā ievietotie bērni, proti, no visiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem, proti, 352 bērniem (par kuriem bāriņtiesa 2014.gadā atzinusi, ka bērna nodošana citas personas aprūpē ārvalstīs atbilst bērnu interesēm un personas spēs bērnu pienācīgi aprūpēt) 60,79% ir tieši bērni, kas atrodas institucionālajā aprūpē. Datu apkopošanas rezultātā secināts, ka iepriekšējos gados bija vērojama tendence ik gadu pieaugt institūcijā ievietoto bērnu skaitam, kas tiek nodoti citas personas aprūpē ārvalstī. Proti, ja 2011.gadā citas personas aprūpē ārvalstī nodoti 135 institūcijā esošie bērni, tad 2012.gadā- 163, savukārt 2013.gadā jau 230 bērni. No 18.diagrammā atspoguļotajiem statistikas rādītājiem par 2014.gadu redzams, ka, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, nedaudz samazinājies institūcijā ievietoto bērnu skaits, kuri nodoti citas personas aprūpē ārvalstīs, proti, viesprogrammu ietvaros ģimenēs ārvalstīs uzturējušies 214 bērni. Šāda ciemošanās ārvalstu ģimenē sniedz iespēju bērniem iepazīt citu valstu kultūru, apgūt svešvalodu, iepazīties ar ģimenes tradīcijām, kā arī apgūt sociālās prasmes un gūt citu pieredzi, kas ir nozīmīga bērna attīstībā. Vienlaikus konstatēts, ka 2014.gadā nedaudz pieaudzis audžuģimenēs esošo bērnu skaits, kas nodoti citas personas aprūpē ārvalstī, proti, 2012.gadā bāriņtiesas sniegušas ziņas par 94 audžuģimenēs esošiem bērniem, kuri nodoti citas personas aprūpē ārvalstī, līdzīgi 2013.gadā sniegtas ziņas par 96 bērniem. Savukārt 2014.gadā bāriņtiesa savu pilnvaru ietvaros pieņēmusi lēmumu attiecībā uz 116 audžuģimenē esošiem bērniem.

Salīdzinājumā ar bērniem, kuri atrodas audžuģimenes aprūpē vai uzturas institūcijās, visai neliels skaits aizbildnībā esošo bērnu ik gadu tiek nodoti citas personas aprūpē ārvalstīs, tomēr vērojama tendence šiem rādītājiem nedaudz pieaugt. 2012.gadā bāriņtiesas sniegušas ziņas par 6 bērniem, 2013.gadā- par 11 bērniem, savukārt 2014.gadā sniegtas ziņas jau par 22 aizbildnībā esošiem bērniem, kas nodoti citas personas aprūpē ārvalstīs uz konkrētu laika periodu.

3.Pārskats par aizbildnības lietām

Civillikuma 217.panta pirmā daļa paredz, ka aizbildnību nodibina pār nepilngadīgajiem. Savukārt minētā likuma 222.pantā noteikts, ka bez vecāku aizgādības palikušam bērnam (*bērns, kura vecāki nav zināmi, ir pazuduši vai ilgstošas slimības dēļ nespēj realizēt aizgādību vai kura vecākiem pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības*) ieceljams aizbildnis. Aizbildnis ir bērna likumiskais pārstāvis, kura pienākums ir primāri nodrošināt bērna tiesību un interešu aizsardzību. Aizbildnis aizvieto savam aizbilstamajam vecākus, atbalsta bērnu, sevišķi gādā par viņa audzināšanu, kā arī pārstāv bērna personiskās un mantiskās intereses.

Bāriņtiesu likuma 26.pantā precizēti gadījumi, kuros bāriņtiesa savu pilnvaru ietvaros lemj par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu bērnam:

- bērna vecāki ir miruši vai izsludināti par mirušiem;
- bērna vecākiem ir pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības;
- bērna vecāki ir pazuduši un izsludināti meklēšanā;
- bērna vecāki slimības dēļ nespēj pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu;
- abi bērna vecāki ir nepilngadīgi;
- radušies citi neatliekami gadījumi (nodrošinot normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu).

Atbilstoši Civillikuma un Bāriņtiesu likuma normām, kas regulē aizbildņa iecelšanas kārtību, bāriņtiesas pienākums ir pārliecināties, vai par aizbildni ieceljamajai personai ir aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības. Bāriņtiesa izvērtē personas motivāciju kļūt par aizbildni, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, nodarbinātību, dzīves apstākļus, spējas pārstāvēt bērnu personiskajās un mantiskajās attiecībās, kā arī ņem vērā atzinumus par personas veselības stāvokli, ko sniedz ģimenes ārsts, kā arī psihiatrs un narkologs. Tāpat bāriņtiesai jāpārliecinās, vai nepastāv kāds no Civillikuma 242.pantā noteiktajiem apstākļiem, kas liedz personai uzņemties aizbildņa pienākumus, piemēram, persona jau savulaik atcelta no aizbildņa pienākumu pildīšanas, jo konstatēti pārkāpumi aizbildņa rīcībā.

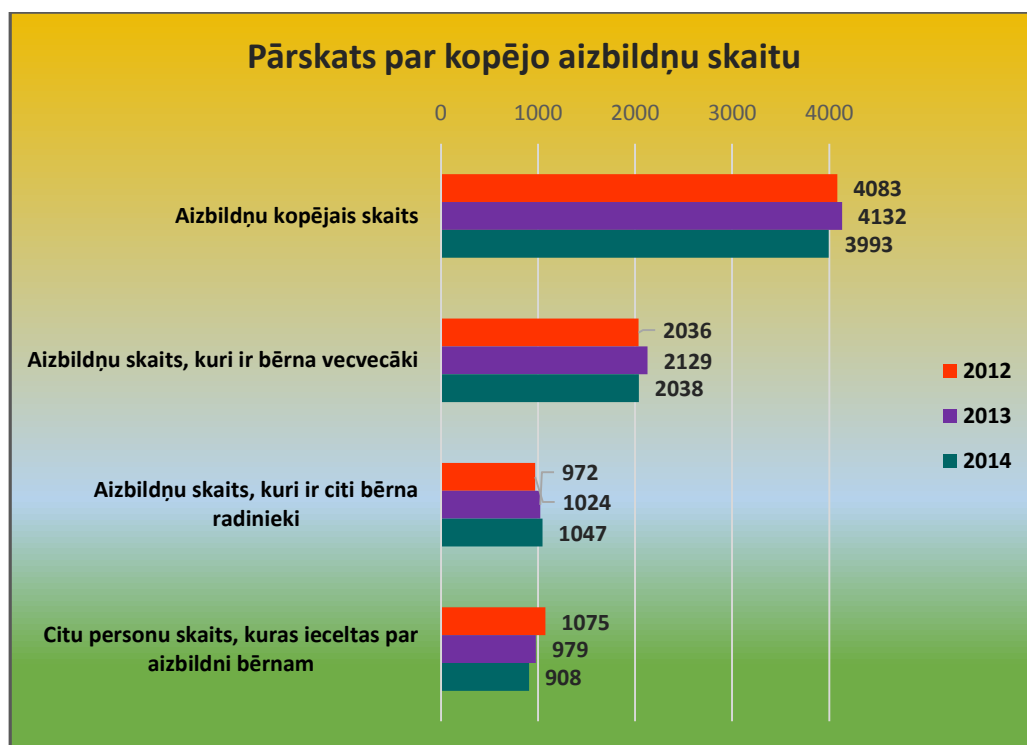
Īpaši grūtos un sarežģītos aizbildnības gadījumos bāriņtiesa var iecelt vairākus aizbildņus, bet ne vairāk par trim. Gadījumos, ja aizbildnis ir kavēts uzņemties aizbildnību vai atstādināts no aizbildņa pienākumu pildīšanas, bāriņtiesa bērnam iecel pagaidu aizbildni. Tādējādi bāriņtiesu apkopotie dati par aizbildnības lietām aptver arī informāciju par pagaidu aizbildņiem (Bāriņtiesu likuma 26.panta trešā daļa) un līdzzaibildņiem (Civillikuma 316.pants).

3.1. Aizbildņu kopējais skaits pārskata gada 31. decembrī

Analizējot bāriņtiesu sniegtos datus aizbildnības jomā laika periodā no 2012.-2014. gadam, secināms, ka skaitliskie rādītāji attiecībā uz personām, kuras Bāriņtiesu likumā noteiktajos gadījumos ieceltas par aizbildni bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, ir mainīgi. Respektīvi, vadoties pēc bāriņtiesas rīcībā esošajiem datiem, 2012. gada 31. decembrī valstī kopumā bija 4083 personas, kuras uz minēto pārskata periodu pildīja ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu aizbildņa pienākumus. 2013. gadā vērojams aizbildņu kopējā skaita neliels pieaugums, t.i. 4132 personas, kas ir par 49 aizbildņiem vairāk nekā 2012. gadā. Savukārt 2014. gadā atkal novērojams aizbildņu kopējā skaita samazinājums, proti, bāriņtiesas sniegušas datus par 3993 personām, kuras ar bāriņtiesas lēmumu Bāriņtiesu likumā paredzētajos gadījumos ieceltas par aizbildni bērniem, tātad kopējais aizbildņu skaits pārskata periodā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājies par 139 personām.

Saskaņā ar Civillikuma 235. un 236. panta tiesisko regulējumu aizbildnība pār nepilngadīgajiem [...] piekrīt vispirms viņu tuvākajiem radniekiem, bet tam ir nepieciešams bāriņtiesas apstiprinājums. Par aizbildņiem bāriņtiesa izrauga no vienādi tuviem radniekiem piemērotākos, bet, ja tuvākie izrādītos nepiemēroti, tad tālākos. Ja starp nepilngadīgo radniekiem neatrodas spējīgi vai arī, ja spējīgie nevar uzņemties aizbildnību, vai ja viņus atlaiž no aizbildņu amata likumisku iemeslu dēļ, kā arī, ja nepilngadīgajiem nemaz nav radnieku, aizbildņus ieceļ bāriņtiesa no citu personu vidus.

19. diagramma



Kā redzams 19.diagrammā (29.lpp.), līdzīgas tendences pēdējo gadu laikā vērojamas attiecībā uz aizbildņu sadalījumu pēc radniecības ar bērnu. Analogi kā 2012.un 2013.gadā, tāpat arī 2014.gadā lielākais aizbildņu skaits ir bērnu radnieki, proti, visbiežāk ar bāriņtiesas lēmumu iecelti bērna vecvecāki un citi bērna radnieki, kopumā 3085 personas, kas kopumā sastāda 77,26% no kopējā aizbildņu skaita 2014.gada 31.decembrī. Proti, no visiem aizbildņiem, kas ar bāriņtiesas lēmumu iecelti bērniem, 2038 personas ir bērna vecvecāki un 1047 personas ir citi bērna radnieki. Iepriekš minētās tendences norāda uz to, ka bāriņtiesas atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam pēc iespējas apzina potenciālos aizbildņus, kas var uzņemties rūpes par bērnu, apzina viņu spējas uzņemties aizbildnību un tikai tad, ja nepastāv iespēja bērnam par aizbildni iecelt radnieku, nodrošina bērnam iespēju augt citas personas, kas nav bērna radnieks, ģimenē.

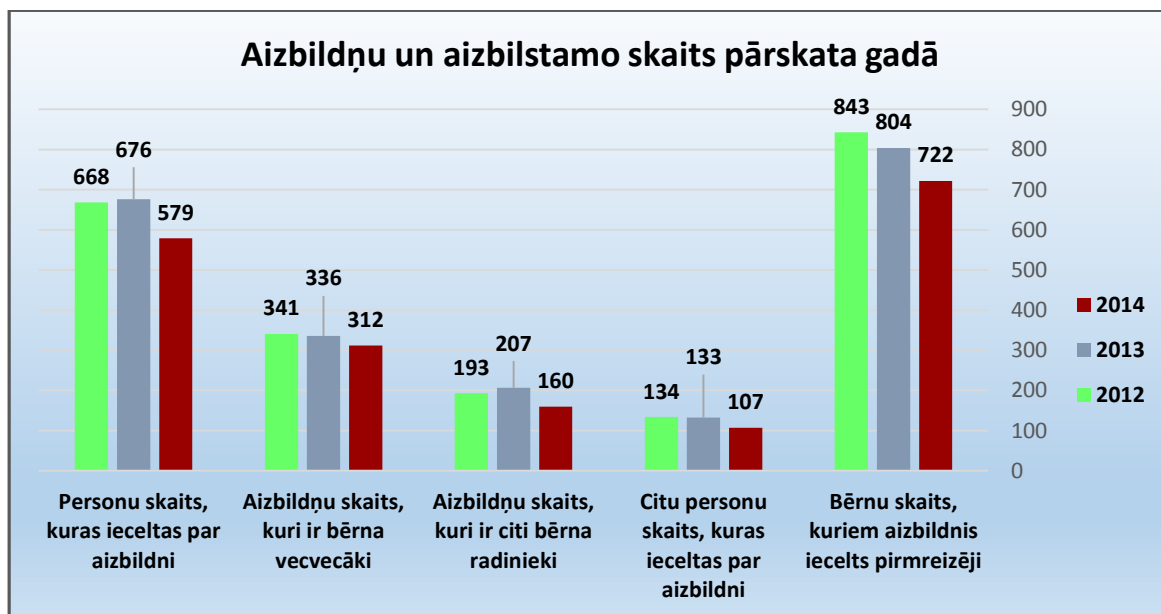
Vienlaikus, apkopojot statistikas datus par pārskata periodu uz 2014.gada 31.decembri, konstatēts, ka 908 personas, kuras pilda aizbildņa pienākumus, ir aizbildņi, kas iecelti no citu personu vidus, proti, personas, kas nav bērna radnieki, bet ir pazīstami ar bērnu un kurām ar bērnu izveidojies labs kontakts, un bāriņtiesa atzinusi, ka šī persona ir piemērota aizbildņa pienākumu pildīšanai un konkrētā aizbildnība atbilst bērna vislabākajām interesēm. Citu personu skaits, kuras ieceltas par aizbildni bērnam sastāda 22,73% no kopējā aizbildņu skaita 2014.gada 31.decembrī. Vienlaikus datu apkopojumā 19.diagrammā redzams, ka katru gadu pakāpeniski samazinās citu personu skaits, kuras ieceltas par aizbildni bērnam. Proti, 2012.gadā kopumā sniegtas ziņas par 1075 šādām personām. Savukārt 2013.gadā bāriņtiesas sniegušas datus par 979 personām, kas ieceltas bērnam no citu personu vidus.

3.2.Aizbildņu un aizbildnībā esošo bērnu skaits pārskata gadā

Analizējot bāriņtiesu apkopotos datus par aizbildņu un aizbilstamo skaitu pārskata gadā, noskaidrots, ka ik gadu pakāpeniski samazinās to bērnu skaits, kuriem aizbildnis pārskata gadā iecelts pirmreizēji. 20.diagrammā redzams, ka 2012.gadā pirmreizēji aizbildnība nodibināta un aizbildnis iecelts 843 bērniem, 2013.gadā – 804 bērniem, savukārt 2014.gadā- 722 bērniem. Vienlaikus, apkopojot datus, konstatēts, ka 2012.gadā 668 personas ieceltas par aizbildni bērnam pie pirmreizējas aizbildnības nodibināšanas. 2013.gadā, salīdzinot ar 2012.gadu, tikai par 8 personām vairāk pieņemts attiecīgs lēmums, proti, par 676 personām. Savukārt 2014.gadā kopumā vērojams aizbildņu, kuri pirmreizēji ar bāriņtiesas lēmumu iecelti bērna tiesību pārstāvībai, skaita samazinājums, respektīvi, 579 personas atzītas par piemērotām pildīt aizbildņa pienākumus un ieceltas par aizbildni bērniem, tas ir par 97 personām mazāk nekā iepriekšējā gadā. Tāpat, apkopojot inspekcijas rīcībā esošos statistikas datus, kas atspoguļoti 20.diagrammā, konstatēts, ka 2014.gadā attiecībā uz aizbildņu iecelšanu saglabājušās līdzīgas tendences, kādas bija novērojamas 2012.un 2013.gadā, proti, 81,51% gadījumu ieceltais aizbildnis ir radnieks un 18,49%

gadījumos par aizbildni ieceltā persona nav bērna radnieks. Proti, 2014.gadā kopumā bērnam par aizbildni pirmreizēji iecelti 312 vecvecāki un 160 aizbildņi, kuri ir citi bērna radnieki, kopumā 472 personas. Tāpat bāriņtiesas sniegušas datus par 107 personām, kuras nav bērnu radnieki un bērniem ieceltas no citu peronu vidus. (Detalizētu datu apkopojumu par ieceltajiem aizbildņiem pēc radniecības ar bērnu trīs gadu griezumā skatīt 20.diagrammā).

20.diagramma



3.3.Aizbildnības izbeigšanās pārskata gadā

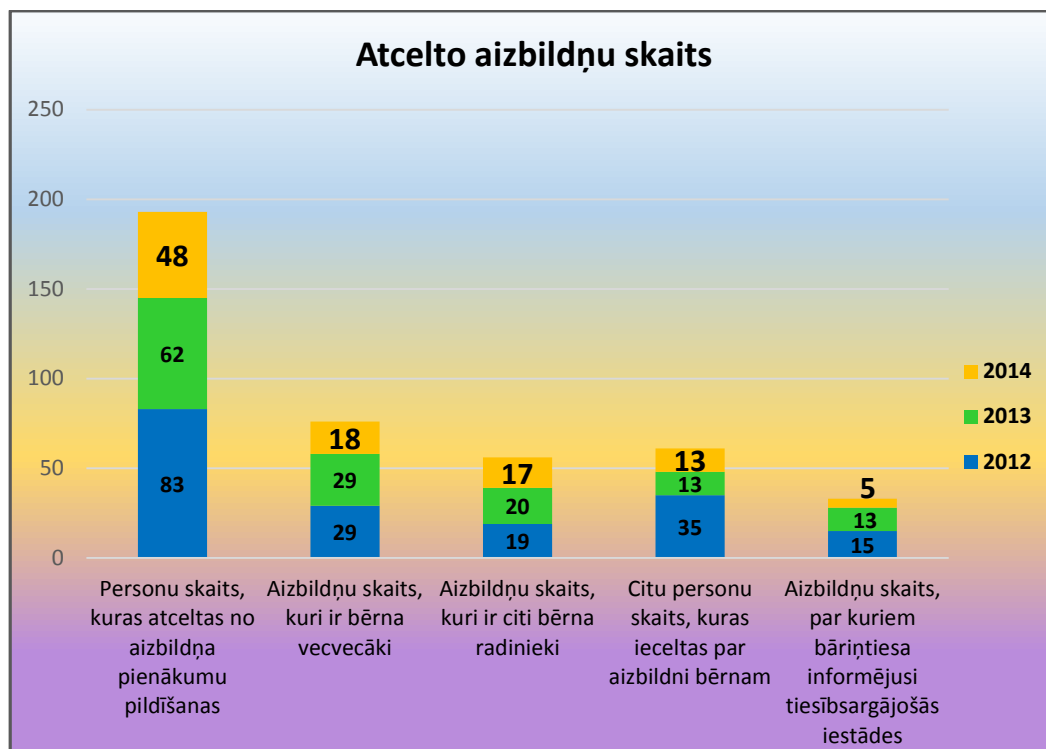
Saskaņā ar Civillikuma 341.pantā noteikto, aizbildnība izbeidzas aizbildnim: 1) ar viņa nāvi; 2) ja viņu atlaiž ar bāriņtiesas lēmumu likumisku iemeslu dēļ; 3) ja viņu atceļ no aizbildņa amata; 4) aizbildnības, kas nodibinātas ar zināmiem nosacījumiem vai uz noteiktu laiku, izbeidzas, iestājoties šiem nosacījumiem vai notekot noteiktajam laikam.

Bāriņtiesu likuma 31.pants paredz bāriņtiesas pienākumu pastāvīgi uzraudzīt aizbildņu rīcību bērna personisko un mantisko tiesību un interešu nodrošināšanā, tajā skaitā katru gadu pārbaudot aizbilstamā dzīves apstākļus aizbildņa ģimenē, pārbaudot, vai aizbildnis pārvalda aizbilstamā mantu atbilstoši bērna interesēm un normatīvo aktu prasībām, kā arī uzraugot, vai aizbildnis gādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par sava bērna audzināšanu.

Inspekcija apkopojusi bāriņtiesu iesniegtos datus par personu skaitu, kuras ar bāriņtiesas lēmumu atceltas no aizbildņa pienākumu pildīšanas nolaidīgas rīcības vai citu iemeslu dēļ. Tās ir situācijas, kad bāriņtiesa atbilstoši Bāriņtiesu likuma 32.panta pirmās daļas 3.punktā noteiktajam lēmusi par aizbildņa atcelšanu, ja bāriņtiesa konstatējusi pārkāpumus aizbildņa rīcībā vai bērna interesēm neizdevīgu aizbildņa

darbību. Piemēram, konstatēta aizbildņa vardarbība pret bērnu vai aizbildņa pārvaldības rezultātā bērnam radušies mantiski zaudējumi. Tāpat tie var būt gadījumi, kad bāriņtiesa pēc personas iecelšanas par aizbildni atklājusi Civillikuma 242.pantā minētos iemeslus, kuru dēļ personu nevarēja iecelt par aizbildni. Piemēram, bāriņtiesa konstatē, ka personai jau reiz ar tiesas spriedumu bijušas atņemtas aizgādības tiesības.

21.diagramma



Kā redzams 21.diagrammā, vērojama tendence katru gadu nedaudz samazināties to gadījumu skaitam, kad bāriņtiesa konstatējusi aizbildnības pārvaldības interesēm neizdevīgu aizbildņa darbību, proti, 2012.gadā 83 personas atceltas no aizbildņa pienākumu pildīšanas, 2013.gadā atceltas 62 personas, t.i. par 21 personu mazāk kā 2012.gadā. Savukārt 2014.gadā minētā saturs lēmums pieņemts attiecībā uz 48 personām, t.i. par 14 personām mazāk nekā iepriekšējā gadā. No kopējā aizbildņu skaita pārskata gadā atcelto aizbildņu īpatsvars pārskata gada ietvaros sastāda 8,29%. Gadījumi, kad bāriņtiesai savas kompetences ietvaros nepieciešams lemt par aizbildņa, kurš aizvieto bērnam vecākus, atcelšanu, norāda uz to, cik būtiski ir pastāvīgi veikt nepieciešamos pasākumus aizbildnības uzraudzībā, jau pirms aizbildnības nodibināšanas rūpīgi izvērtēt potenciālo aizbildņu spējas un īpašības pildīt attiecīgus aizbildņa pienākumus, kā arī turpmākajā darbībā raudzīties, lai cita aizbildņa aizbildnības pārvaldība vai audžuģimenes rīcība atbilst bērna vislabākajām interesēm, ņemot vērā, ka situācija, kad aizbildnis ir atcelts pārkāpumu dēļ, var būt bērnam traumatiska, un būtiski ietekmēt viņa psihoemocionālo stāvokli.

Vienlaikus apkopojot datus par 2014.gadu, konstatēts, ka no kopējā atcelto personu skaita, proti, 48 aizbildņiem, 37,5% gadījumu personas, kas atceltas no aizbildņa pienākumu pildīšanas ir bērna vecvecāki, 35,41% gadījumā- citi bērna radnieki, bet 27,09% gadījumā- citas personas, kas nav bērna radnieki. Ņemot vērā,

ka pēc statistikas rādītājiem lielākais personu skaits, kas iecelti par aizbildņiem, ir tieši bērnu radnieki, tad skaitliski lielāks ir arī to gadījumu skaits, kad bāriņtiesa konstatējusi pārkāpumus tieši radnieku, kas ir bērna aizbildņi, rīcībā. Salīdzinot ar 2013.gada rādītājiem, konstatējams, ka nedaudz palielinājies to gadījumu skaits, kad pārkāpumi konstatēti citu personu, kas nav bērna radnieki rīcībā un bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu atcelt šīs personas no aizbildņa pienākumu pildīšanas.

Tostarp konstatēts, ka 2014.gadā bāriņtiesas informējušas tiesībsargājošās iestādes par 5 personu tiesību pārkāpumiem pret bērnu. Salīdzinoši 2013.gadā bāriņtiesas šādu informāciju sniegušas par 13 aizbildņiem un 2012.gadā - par 15 aizbildņiem.

Civillikuma 339.pants nosaka, ka aizbildnība izbeidzas aizbilstamajam ar viņa pilngadību; viņu adoptējot; ja vecākiem atjaunotas aizgādības tiesības. Bāriņtiesu likuma 33.panta pirmā daļa paredz, ka bāriņtiesa lemj par aizbildņa atļaušanu no aizbildņa pienākumu pildīšanas Civillikumā paredzētajos gadījumos, kā arī tad, ja ir izbeigušies šā likuma 26.panta pirmās daļas 2., 4., 5., 6. vai 7.punktā minētie aizbildnības nodibināšanas iemesli, proti, bērna vecākiem atjaunotas bērna pārtrauktās vai atņemtās aizgādības tiesības, bērna vecāki atradušies, bērna vecākam, kurš slimības dēļ iepriekš nespēja pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu, vairs nepastāv šķērslis bērna aizgādības īstenošanai, bērna vecāki kļuvuši pilngadīgi, atrisinājušās domstarpības bērna un vecāku attiecībās.

Nereti bāriņtiesu praksē ir gadījumi, kad bāriņtiesai nepieciešams risināt jautājumu par bērnu, kurš atrodas aizbildņa aprūpē, ievietošanu citā aizbildņa ģimenē, audžuģimenē vai institūcijā, ja bērnam ārpusģimenes aprūpi nav iespējams nodrošināt pie cita aizbildņa vai audžuģimenē. Visbiežāk tie ir gadījumi, kad konstatēti pārkāpumi, ko aizbildnis pieļāvis aizbildnības pārvaldībā, iepriekšējais aizbildnis atcelts vai atļauts no aizbildņa pienākumu pildīšanas, izveidojusies konfliktsituācija starp bērnu un aizbildni, aizbildnis miris.

Kopumā bāriņtiesas sniegušas datus par 808 bērniem, kuriem 2014.gadā izbeigusies aizbildnība, jo zuduši aizbildnības nodibināšanas iemesli, un aizbildnis ar bāriņtiesas lēmumu atļauts no aizbildņa pienākumu pildīšanas vai aizbildņa rīcībā konstatēti pārkāpumi, aizbildnis atcelts no aizbildņa pienākumu pildīšanas un radusies nepieciešamība bērnam nodrošināt aprūpi citā ģimenē vai, ja tas nav iespējams institūcijā.

Līdzīgi kā iepriekšējā gadā apkopotie dati norāda uz to, ka lielākoties, proti, 46,78% (378) bērnu aizbildnība izbeigusies ar viņu pilngadību.

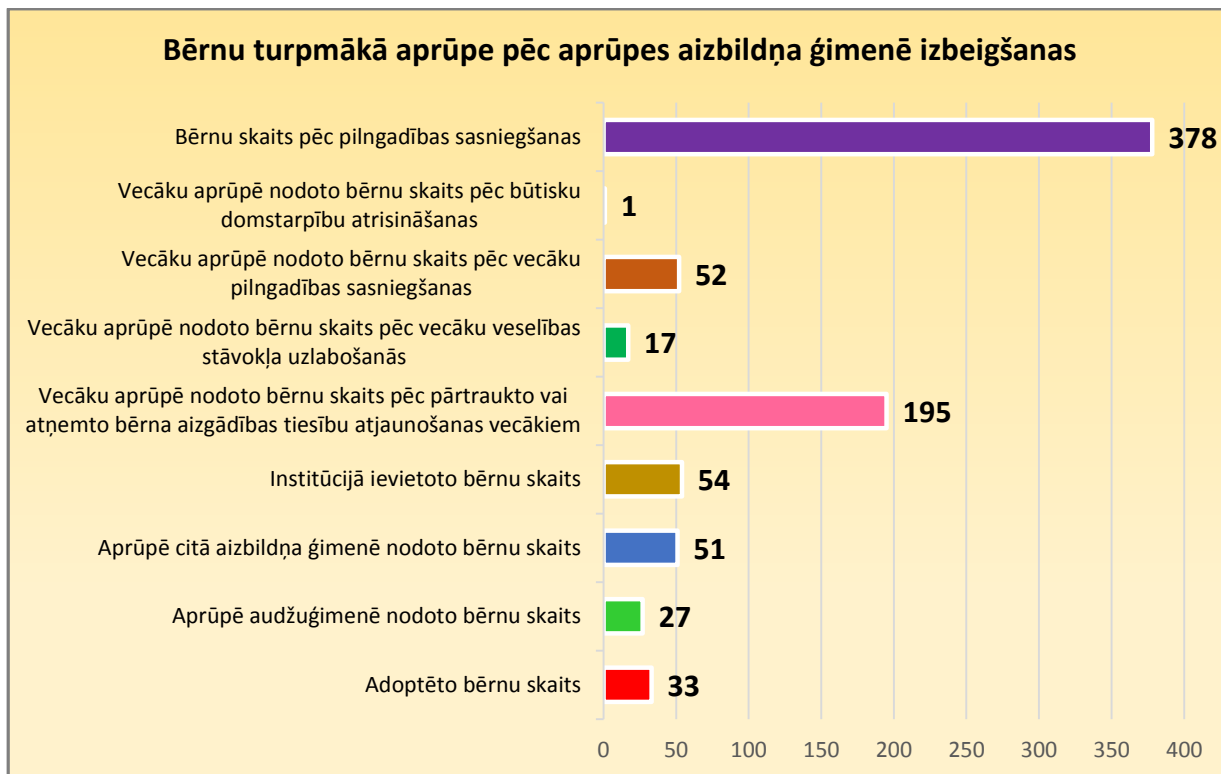
No kopējā bērnu skaita, 195 bērni jeb 24,13% bērnu atgriezušies vecāku aprūpē pēc pārtraukto vai atņemto aizgādības tiesību atjaunošanas vecākiem, 52 bērnu (6,43%) vecāki kļuvuši pilngadīgi, līdz ar to paši ar likumiskā aizbildņa tiesībām turpmāk īsteno bērnu aizgādību, 17 bērni (2,10%) nodoti vecāku aprūpē pēc vecāku veselības stāvokļa uzlabošanās, savukārt 1 bērns (0,12%) atgriezies vecāku aprūpē pēc savstarpēju domstarpību atrisināšanas.

Vienlaikus konstatēts, ka līdzīgi kā iepriekšējā gadā 54 bērniem, kuri iepriekš auguši aizbildņa ģimenē un dažādu iemeslu dēļ aizbildnis atļauts vai atcelts no

aizbildņa pienākumu pildīšanas, nav rasta iespēja turpmāk atrasties ģimeniskā vidē, proti, 6,68% bērnu ievietoti institūcijā.

Tāpat konstatēts, ka 6,31% jeb 51 bērns nodots aprūpē cita aizbildņa ģimenē, 3,34% jeb 27 bērni nonākuši audžuģimenes aprūpē, savukārt 4,08% jeb 33 bērni adoptēti, līdz ar to šiem bērniem nodrošināta iespēja augt ģimeniskā vidē.

22.diagramma



4.Pārskats par audžuģimeņu lietām

Audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē. Audžuģimenes pienākums ir nodrošināt bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību). Bērnu audžuģimenē ievieto uz laiku, kamēr bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, līdz bērna adopcijai vai aizbildnības nodibināšanai.

Audžuģimenes statusa piešķiršanas un atņemšanas kārtību, bērna un audžuģimenes savstarpējās personiskās un mantiskās attiecības, audžuģimenes finansēšanas kārtību, kā arī kārtību, kādā bērnu nodod audžuģimenei vai izbeidz viņa uzturēšanos tajā, reglamentē Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumi Nr.1036 „Audžuģimenes noteikumi” (turpmāk – Audžuģimenes noteikumi).

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 25.pantā noteikto bāriņtiesa lemj par:

- 1) ģimenes vai personas piemērotību audžuģimenes pienākumu veikšanai;
- 2) audžuģimenes statusa piešķiršanu;
- 3) bērna ievietošanu audžuģimenē vai uzturēšanās izbeigšanu tajā.

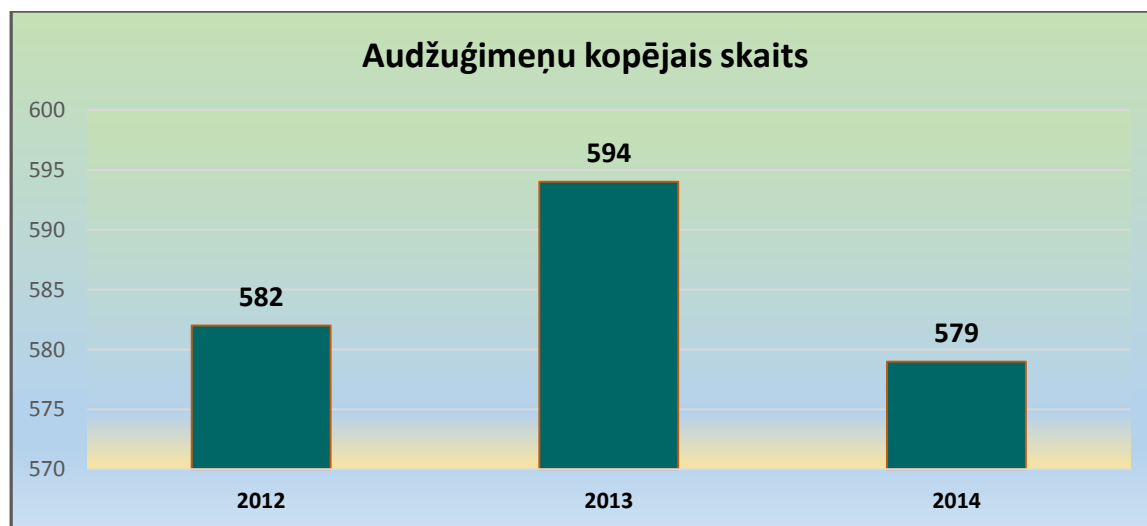
Atbilstoši Audžuģimenes noteikumu 3.punktā paredzētajam, bāriņtiesa, ievietojot bērnu audžuģimenē, noskaidro bērna viedokli un ievēro bērna intereses, kā arī izvērtē, vai audžuģimene spēs nodrošināt pienācīgus dzīves apstākļus un aprūpi bērnam.

Lemjot par laulāto piemērotību audžuģimenes pienākumu veikšanai, bāriņtiesai primāri jāpārlicinās, vai nepastāv Audžuģimenes noteikumu 10.-12.punktā minētie šķēršļi, kas liedz konkrētajai personai pretendēt uz audžuģimenes statusa piešķiršanu. Savukārt noteikumu 13.un 14.punkts paredz, kādus dokumentus bāriņtiesai jāpieprasa un kādas darbības jāveic, lai izvērtētu, vai laulātie (persona) piemēroti audžuģimenes pienākumu veikšanai.

4.1.Audžuģimeņu kopējais skaits

Vadoties pēc statistikas datiem par periodu no 2009.gada līdz 2013.gadam, skaitliski augstākais rādītājs attiecībā uz kopējo audžuģimeņu skaitu konstatēts 2013.gadā, proti, 594 audžuģimenes, kurām ar bāriņtiesas lēmumu piešķirts audžuģimenes statuss. Bāriņtiesu sniegtā informācija par audžuģimenēm liecina par to, ka pēdējo trīs gadu periodā nav konstatējams būtisks kopējā audžuģimeņu skaita palielinājums. Konstatēts, ka uz 2014.gada 31.decembri kopējais audžuģimeņu skaits ir- 579, kas, salīdzinoši ar 2012.gadu, ir tikai par 3 audžuģimenēm mazāk, bet salīdzinoši ar 2013.gadu par 15 audžuģimenēm mazāk, tātad izmaiņas audžuģimeņu skaita ziņā ir nebūtiskas.

23.diagramma



Vienlaikus svarīgi ņemt vērā, ka ne visās audžuģimenēs, kurām piešķirts audžuģimenes statuss, ir ievietoti bērni. Audžuģimenes noteikumi paredz, ka, ja audžuģimene pamatotu iemeslu dēļ nevar uzņemt bērnu, par to rakstiski informē bāriņtiesu, norādot datumu, pēc kura audžuģimene ir gatava veikt savus pienākumus.

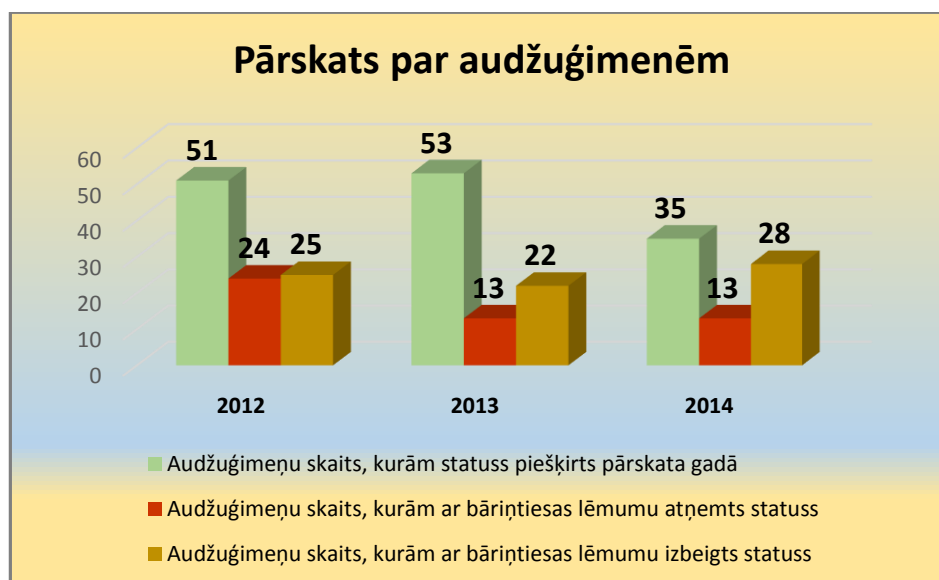
Izvērtējot bāriņtiesu pārskatos fiksēto informāciju, noskaidrots, ka 2014.gadā no 579 audžuģimenēm, kurām piešķirts audžuģimenes statuss, 60 audžuģimenēs pārskata gada 31.decembrī nav ievietoti bērni, t.i. 10.36% no kopējā audžuģimeņu

skaita. Pēc bāriņtiesas sniegtās informācijas 2014.gadā (līdzīgi kā iepriekšējā gadā) 45 audžuģimenes pamatotu iemeslu dēļ nav varējušas uzņemt bērnus. Ievērojot iepriekš minēto, konstatēts, ka kopumā uz 2014.gada 31.decembri 519 audžuģimenes faktiski veikušas savus audžuģimenes pienākumus attiecībā pret bērnu.

4.2.Audžuģimeņu skaits pārskata gadā

Inspekcija tajā skaitā apkopojusi statistisko informāciju par tām ģimenēm, kurām 2014.gadā pirmreizēji piešķirts audžuģimenes statuss. Proti, bāriņtiesas sniegušas informāciju inspekcijai par 35 audžuģimenēm, kurām minētajā pārskata gadā piešķirts statuss, tas ir par 18 audžuģimenēm mazāk nekā 2013.gadā. Tādējādi secināms, ka 2014.gadā mazāk personas izrādījušas gatavību kļūt par audžuģimeni un vērojams piešķirto audžuģimeņu statusu skaita samazinājums gada ietvaros. Minētie dati norāda uz audžuģimeņu institūta attīstības nepieciešamību, tajā skaitā jaunu audžuģimeņu piesaisti.

24.diagramma



Audžuģimenes noteikumi paredz bāriņtiesas pienākumu vismaz reizi gadā izvērtēt audžuģimenē ievietotā bērna aprūpi un viņa tiesību ievērošanu, kā arī audžuģimenes spējas pienācīgi aprūpēt bērnu, pārbaudīt audžuģimenes dzīves apstākļus, lai pārliecinātos, vai tie nav mainījušies, liedzot iespēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus.

Bāriņtiesu likuma 25.panta otrajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa lemj par audžuģimenes statusa atņemšanu, ja bāriņtiesa konstatē, ka audžuģimene nepilda audžuģimenes pienākumus atbilstoši bērna interesēm. Tie ir gadījumi, kad bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu atņemt audžuģimenes statusu, ja audžuģimene nepilda audžuģimenes pienākumus atbilstoši bērna interesēm, konstatēta audžuģimenes vardarbība pret bērnu vai audžuģimene nepamatoti atsakās no audžuģimenes

pienākumu pildīšanas vai pēc bērna uzņemšanas nepamatoti atsakās no tālākās bērna aprūpes.

No 24.diagrammā (36.lpp.) apkopotajiem datiem secināms, ka pēdējo trīs gadu laikā lielākais audžuģimeņu skaits, kam atņemts statuss, jo konstatēts, ka audžuģimene nepilda savus pienākumus atbilstoši bērna interesēm vai atklāti bērnu tiesību pārkāpumi audžuģimenes rīcībā, ir fiksēts 2012.gadā, respektīvi, 24 personām ar bāriņtiesas lēmumu atņemts audžuģimenes statuss, kas nozīmē to, ka bāriņtiesām savas kompetences ietvaros bija nepieciešams izvērtēt iespējas bērniem nodrošināt aprūpi citā audžuģimenē vai izvēlēties citu ārpusģimenes aprūpes formu. 2013.gadā un identiski 2014.gadā informācija sniegta par 13 šādām audžuģimenēm, kas ir gandrīz uz pusi mazāk kā 2012.gadā.

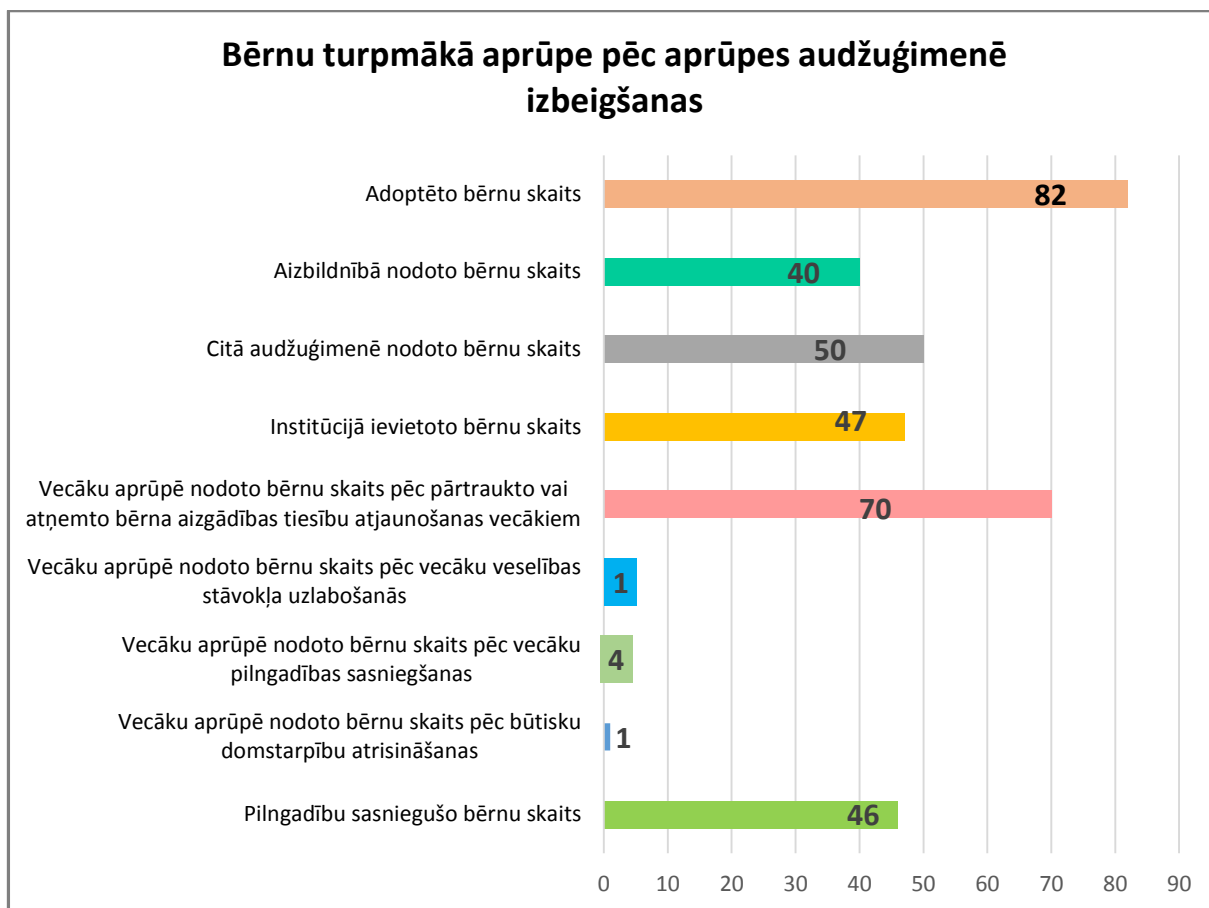
Vienlaikus inspekcijas rīcībā ir informācija, ka par 4 audžuģimeņu pārkāpumiem, pildot audžuģimenes pienākumus, bāriņtiesas 2014.gadā informējušas tiesībsargājošās institūcijas.

Tostarp Bāriņtiesu likuma 25.panta otrā prim daļa paredz bāriņtiesai savu pilnvaru ietvaros lemt par audžuģimenes statusa izbeigšanu, ja audžuģimene pati ir izteikusi tādu vēlēšanos vai ir mainījušies tiesiskie apstākļi, kas bijuši par pamatu audžuģimenes statusa piešķiršanai un ietekmē audžuģimenes spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus. Attiecībā uz tiesiskajiem apstākļiem, tie ir gadījumi, kad audžuģimene informējusi bāriņtiesu par Audžuģimenes noteikumu 23.² punktā minētajiem apstākļiem, kuri būtiski ietekmē laulāto (personas) spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus, piemēram, stāšanos laulībā, ja audžuģimenes statuss piešķirts personai. Bāriņtiesa savas kompetences ietvaros mēneša laikā pēc minētās informācijas saņemšanas izvērtē to, pārbauda audžuģimenes dzīves apstākļus, noskaidro laulāto (personas) viedokli par spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus; nosūta laulātos (personu) pie psihologa atzinuma saņemšanai par spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus un veic citas minētajos noteikumos minētās darbības, izvērtējot ģimenes situāciju un, ja nepieciešams, iegūst papildus citu būtisku informāciju. Pamatojoties uz minēto izvērtējumu, bāriņtiesa 10 darba dienu laikā lemj par audžuģimenes statusu.

Izvērtējot bāriņtiesu rīcībā esošos datus (skatīt 24.diagrammu), noskaidrots, ka 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas izbeigt audžuģimenes statusu 28 audžuģimenēm, 2012.gadā- 25 audžuģimenēm un 2013.gadā- 22 audžuģimenēm.

4.3.Bērnu turpmākā aprūpe pēc aprūpes audžuģimenē izbeigšanas

Audžuģimenes noteikumu 31.2. punktā minēti iemesli, kuru dēļ bāriņtiesa pieņem lēmumu par bērna uzturēšanās izbeigšanu audžuģimenē, proti, bērna atgriešanās ģimenē, bērna adopcija, aizbildņa iecelšana bērnam, konfliktsituācijas izveidošanās starp bērnu un audžuģimeni, audžuģimenes nespēja pildīt pienākumus, audžuģimenes statusa atņemšana. Gadījumos, kad nav iespējama bērna turpmākā uzturēšanās esošajā audžuģimenē, bāriņtiesa atbilstoši kompetencei apzina iespējas bērnam nodibināt aizbildnību vai nodrošināt aprūpi citā audžuģimenē un, ja tas nav iespējams, tad nodrošina aprūpi institūcijā.



Apkopojot statistikas datus, noskaidrots, ka 2014.gadā kopumā 341 bērnam dažādu iemeslu dēļ izbeigta uzturēšanās audžuģimenē.

Bāriņtiesu sniegtās informācijas apkopojums 25.diagrammā uzskatāmi parāda, ka vislielākais bērnu skaits, proti, 82 jeb 24,04% ir adoptētie bērni. Salīdzinoši 2013.gadā sniegtas ziņas par 44 adoptētiem bērniem, kas iepriekš atradušies audžuģimenes aprūpē. Vienlaikus noskaidrots, ka 70 (20,52%) bērnu aprūpe audžuģimenē 2014.gadā izbeigta tāpēc, ka viņu vecākiem atjaunotas pārtrauktās aizgādības tiesības un bērni atgriezušies vecāku aprūpē. Tāpat, vadoties pēc datiem, kas atspoguļoti 25.diagrammā, konstatēts, ka 50 bērni jeb 14,66% nodoti aprūpē citā audžuģimenē, 40 bērni jeb 11,73% nodoti aizbildnībā. Tostarp sniegtas ziņas par 46 bērniem (13,48%), kuri sasnieguši pilngadību. Savukārt 47 bērni (13,78%), pēc bāriņtiesas pieņemtā lēmuma par bērna uzturēšanās izbeigšanu audžuģimenē, ievietoti institūcijā, kas viena gada ietvaros vērtējams kā visai augsts rādītājs. Salīdzinājumam 2013.gadā 27 bērni pēc aprūpes audžuģimenē nonākuši institūcijā. 4 (1,17%) bērniem uzturēšanās audžuģimenē izbeigta, jo bērni nodoti vecāku aprūpē pēc vecāku pilngadības sasniegšanas. Tikai 2 bērniem (0,58%) izbeigta uzturēšanās audžuģimenē, jo vecākiem uzlabojies veselības stāvoklis un atrisinājušās domstarpības bērna un vecāku starpā.

5.Pārskats par adopcijas lietām

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31.panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka adopcija tiek atbalstīta, lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi. Adopcijas tiesiskos pamatus nosaka Civillikums. Adopcijas kārtību nosaka Ministru kabinets. Adopcijas kārtības 2.1.apakšpunktā noteikts, ka adopcijas uzdevums ir radīt bez vecāku gādības palikušajiem bērniem apstākļus audzināšanai ģimenē, nodrošinot stabilu un harmonisku dzīves vidi. Saskaņā ar Civillikuma 173.noteikto adoptētais bērns un viņa pēcnācēji attiecībā pret adoptētāju un viņa radniekiem iegūst laulībā dzimuša bērna tiesisko stāvokli kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās.

Bāriņtiesu likuma 34.pantā noteikta bāriņtiesas kompetence lemt par:

- 1) personas atzīšanu par adoptētāju;
- 2) brāļu un māsu, pusbrāļu un pusmāsu šķiršanu Civillikumā noteiktajos gadījumos;
- 3) to, vai Latvijā iespējams nodrošināt bērna audzināšanu ģimenē vai pienācīgu aprūpi;
- 4) bērna nodošanu adoptētāja aprūpē un uzraudzībā līdz adopcijas apstiprināšanai;
- 5) pirmsadopcijas aprūpes izbeigšanu bērnam;
- 6) adopcijas atbilstību bērna interesēm.

Inspekcija vērš uzmanību, ka apkopotā statistiskā informācija adopcijas lietu ietvaros nesniedz datus par adoptētajiem bērniem, bet gan par bāriņtiesu pieņemtajiem lēmumiem, kā arī personu un bērnu skaitu, attiecībā uz kuriem pieņemts attiecīgs bāriņtiesas lēmums adopcijas kārtības ietvaros.

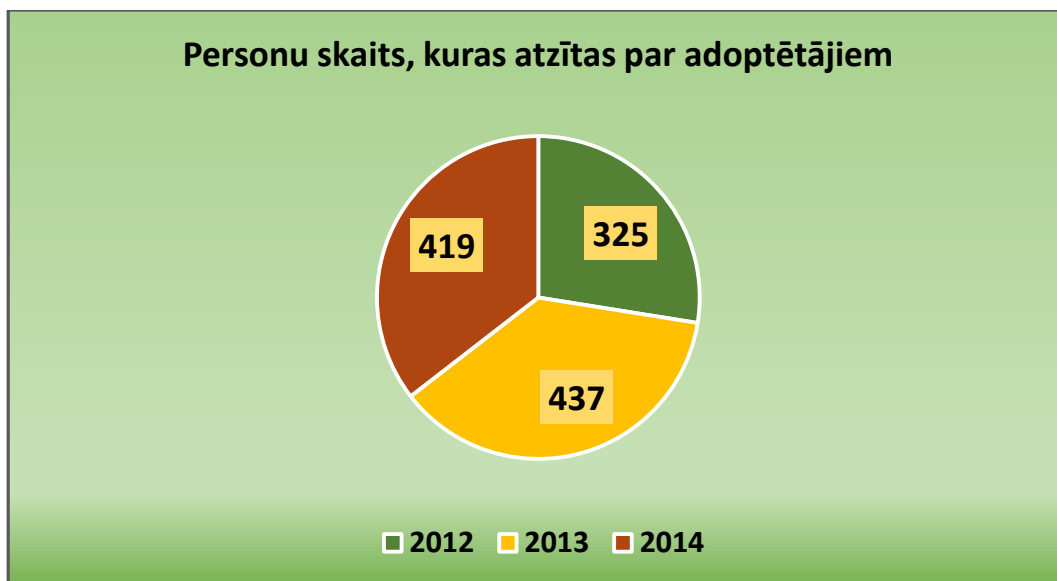
5.1.Personu skaits, kas pārskata gadā ar bāriņtiesas lēmumu atzītas par adoptētajiem

Saskaņā ar adopcijas kārtības prasībām, lai kļūtu par adoptētāju, savas deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesā jāiesniedz adopcijas pieteikums (norādīti adopcijas motīvi, vēlamais adoptējamo skaits, dzimums un vecums, kā arī adoptētāja reliģiskā pārliecība, ja tāda ir), kā arī izziņu par nodrošinājumu ar dzīvojamo platību, dzīves aprakstu, izziņu par personas veselības stāvokli u.c. adopcijas kārtībā paredzētos dokumentus. Civillikuma 163.pantā paredzēti vairāki nosacījumi, kas jāievēro, lai persona varētu kļūt par adoptētāju, piemēram, par adoptētāju nevar būt persona, kurai ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, kura sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, - neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. u.c.

Pēc personas iesniegto dokumentu izvērtēšanas, bāriņtiesa, lai konstatētu personas piemērotību adopcijai, atbilstoši normatīvajos aktos paredzētajai adopcijas kārtībai ne ilgāk kā sešus mēnešus veic adoptētāja ģimenes izpēti, tajā skaitā:

- izvērtē adopcijas motivāciju, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības un spējas izaudzināt bērnu;
- noskaidro adoptētāja ģimenes dzīves apstākļus un izvērtē adoptētāja materiālo stāvokli;
- pieprasa informāciju par Sodū reģistrā iekļautajām ziņām attiecībā uz adoptētāju;
- nosūta personu pie psihologa saņemt atzinumu par personas piemērotību adopcijai.

Pēc ģimenes izpētes veikšanas bāriņtiesa lemj par personas atzīšanu par adoptētāju.



No 26.diagrammas redzams, ka, salīdzinot 2014.gada un 2013.gada rādītājus, nav vērojamas krāsas tendenču izmaiņas attiecībā uz gadījumiem, kad bāriņtiesas pieņēmušas lēmumu atzīt personas par adoptētājiem, jo skaitliskie rādītāji minētajos gados ir visai līdzvērtīgi.

Apkopojot pārskatu veidlapās fiksēto informāciju, noskaidrots, ka 2012.gadā bāriņtiesas pieņēmušas labvēlīgu lēmumu 325 personām, kas atzītas par adoptētājiem. 2013.gadā minētā satura lēmums pieņemts par 437 personām, kas ir par 112 personām vairāk nekā 2012.gadā. Savukārt 2014.gadā 419 personas (par 18 personām mazāk nekā iepriekšējā gadā) ar bāriņtiesas lēmumu atzītas par adoptētājiem, no kurām 52 aizbildņi vēlējušies adoptēt savu aizbilstamo, 10 audžuģimenes- savā aprūpē esošo bērnu, 48 personas vēlējušās adoptēt sava laulātā bērnu, un lielākais personu skaits, proti, 309 personas vispārējā adopcijas kārtībā vēlējušās adoptēt ārpusģimenes aprūpē esošu adoptējamu bērnu. Tomēr minētie dati viennozīmīgi nenorāda uz to, ka visas šīs personas adoptējušas kādu bērnu pārskata periodā, jo, nereti adoptētāji gaida vairākus mēnešus līdz viņi saņem informāciju par adoptējamu bērnu. Turklāt pastāv varbūtība, ka netiek konstatēta bērna un adoptētāja savstarpējā piemērotība vai pastāv citi situāciju ietekmējoši apstākļi.

5.2.Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pārskata gadā pieņēmusi lēmumus attiecībā uz adopciju

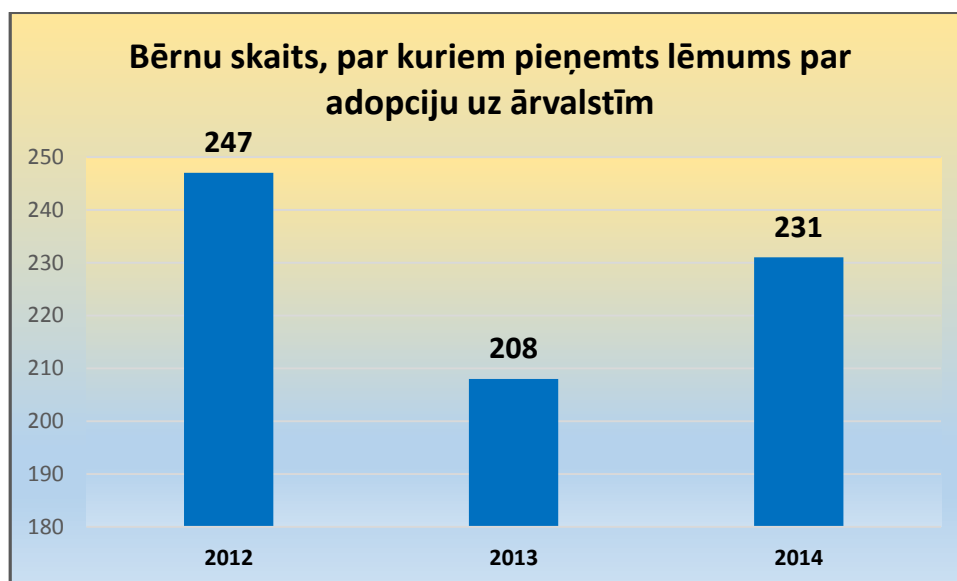
Normatīvie akti paredz, ka bērna adopcija uz ārvalstīm pieļaujama tikai tad, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt bērna aprūpi un audzināšanu ģimenē.

Bāriņtiesu likuma 54.panta sestās daļas 8.punktā noteikts, ka bāriņtiesa, kura pieņēma lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, lemj par bērna adopciju uz ārvalstīm. Tie ir gadījumi, kad bāriņtiesa izvērtējusi 1) bērna iespējas atgriezties pie bioloģiskajiem vecākiem un augt savā ģimenē; 2) iespējas tikt adoptētam Latvijā; 3)

iespējas nodibināt aizbildnību, un konstatējot, ka bērnam (institūcijā vai audžuģimenē ievietotam) nav iespējams augt ģimenē Latvijā (adopcija vai aizbildnība) saskaņā ar adopcijas kārtības 40.punktā paredzēto pieņēmusi lēmumu par iespējamu bērna adopciju uz ārvalstīm.

27.diagrammā redzams, ka 2014.gadā minētā satura lēmums pieņemts par 231 bērniem, kas ir par 23 bērniem vairāk nekā 2013.gadā. (Skatīt 27.diagrammu). Vienlaikus no bāriņtiesu sniegtajiem datiem konstatēts, ka no 231 bērniem, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par adopciju uz ārvalstīm, 119 ir institūcijā ievietotie bērni un 112- audžuģimenē esošie bērni.

27.diagramma



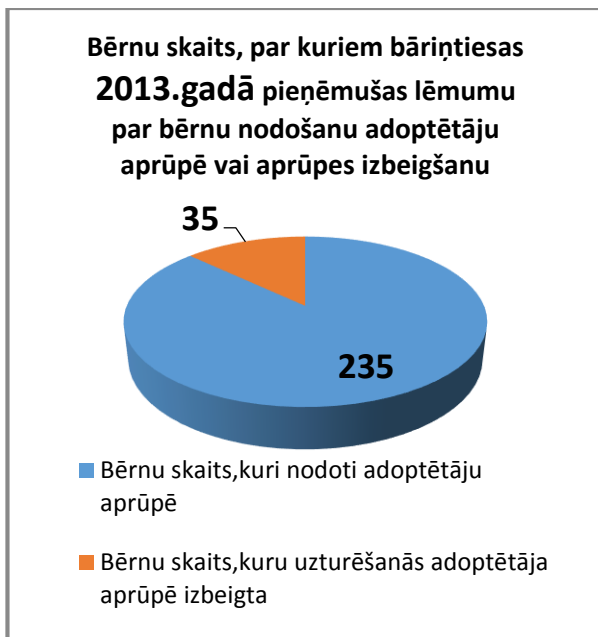
Ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu var adoptēt, ja pirms adopcijas apstiprināšanas viņš atradies adoptētāja aprūpē un uzraudzībā un ir konstatēta bērna un adoptētāja savstarpējā piemērotība, kā arī ir pamats uzskatīt, ka adopcijas rezultātā starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies patiesas bērnu un vecāku attiecības. Adoptētāja aprūpē bērnu var nodot ar bāriņtiesas lēmumu uz laiku līdz sešiem mēnešiem atbilstoši adopcijas kārtībai.

Kā redzams 29.diagrammā (42.lpp.), bāriņtiesas sniegušas ziņas par 295 bērniem, par kuriem bāriņtiesas 2014.gadā pieņēmušas lēmumu par bērna nodošanu adoptētāja aprūpē un uzraudzībā līdz adopcijas apstiprināšanai tiesā atbilstoši Bāriņtiesu likuma 57.panta pirmās daļas 1.punktā un otrās daļas 1.punktā noteiktajam, kā arī adopcijas kārtības 25.punktā paredzētajam. Salīdzinoši 2013.gadā minētā satura lēmumu bāriņtiesas pieņēmušas par 235 bērniem.

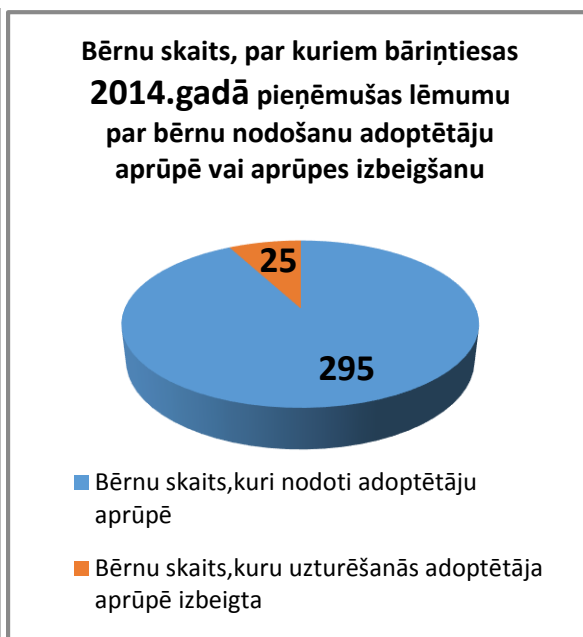
Vienlaikus noskaidrots, ka par 25 bērniem bāriņtiesas 2014.gadā lēmušas par bērna uzturēšanās adoptētāja aprūpē izbeigšanu, kas ir par 10 bērniem mazāk nekā 2013.gadā. Tie ir gadījumi, kad adoptētāji nav vērsušies tiesā ar pieteikumu par konkrēta bērna adopcijas apstiprināšanu. Piemēram, adoptētājs bērna aprūpes laikā atsakās no bērna, vai arī bāriņtiesa secina, ka starp adoptētāju un bērnu nav izveidojies kontakts un ir pamats uzskatīt, ka pēc adopcijas neizveidosies patiesas

vecāka un bērna attiecības. Secināms, ka visvairāk 2014.gadā uzturēšanās adoptētāju aprūpē izbeigta bērniem vecuma grupā no 4-12 gadiem.

28.diagramma

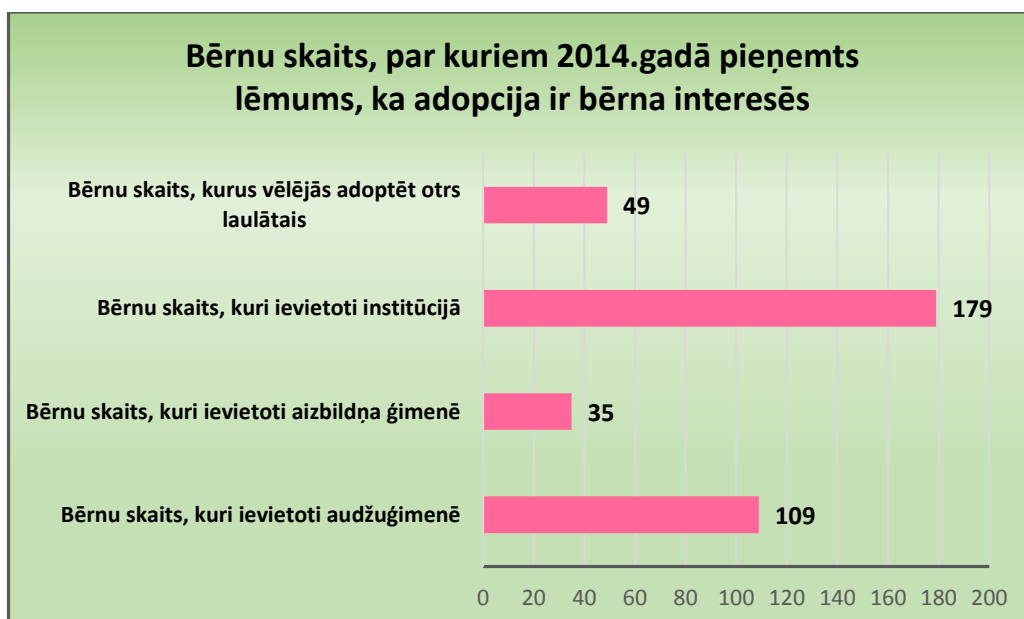


29.diagramma



Nepilngadīga bērna adopcija ir atļauta, ja tā ir bērna interesēs. Atbilstoši adopcijas kārtības 32.punktā noteiktajam bāriņtiesa aprūpes termiņa beigās (kad bērns ar bāriņtiesas lēmumu nodots adoptētāja aprūpē un bāriņtiesa aprūpes laikā veikusi ģimenes izpēti) apkopo ģimenes izpētes rezultātus, sagatavo atzinumu par to, vai adopcija adoptētāja ģimenē ir bērna interesēs, un pieņem atbilstošu lēmumu. Lai pieņemtu attiecīgu lēmumu, bāriņtiesai nepieciešams noskaidrot adoptējamā viedokli, ja viņš spēj to formulēt, kā arī ņemt vērā ziņas par adoptētāju, tajā skaitā viņa personību, mantisko stāvokli, sadzīves apstākļiem, spēju izaudzināt bērnu, kā arī ziņas par adoptējamo, tajā skaitā viņa personību, reliģisko pārliecību, ja tāda ir u.c.

30.diagramma



Apkopojot datus, noskaidrots, ka kopumā 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas par 372 bērniem lēmumu par to, ka adopcija ir bērna interesēs atbilstoši Bāriņtiesu likuma 57.panta pirmās daļas 4.punktā, otrās daļas trešajā punktā un minētā panta trešajā daļā noteiktajam, kā arī adopcijas kārtības 32.punktā paredzētajam. Salīdzinoši 2013.gadā bāriņtiesas pieņēmušas minētā satura lēmumu par 331 bērnu, kas ir par 41 bērnu mazāk nekā 2014.gadā.

30.diagrammā redzams, ka no kopējā bērnu skaita, par kuriem pieņemts lēmums par adopcijas atbilstību bērna interesēm, proti, 372 bērniem, 179 bērni atradās aprūpē institūcijā, 109 bērni uzturējās audžuģimenē, 35 bērni aizbildnībā un tāpat attiecīgs lēmums pieņemts par 49 bērniem, kurus vēlējās adoptēt otrs laulātais.

7.Pārskats par aizgādības lietām

Spēkā esošais tiesiskais regulējums nosaka ierobežotās rīcībspējas institūtu, kas paredz daļējo rīcībspēju un kopēja lēmumu pieņemšanu, kurā personas rīcībspēja tiek ierobežota jomās, kurās persona nespēj saprast savas darbības un vadīt tās, un jomas, kurās lēmumus pieņem persona kopā ar aizgādni. Rīcībspējas ierobežojums nekar Civillikumā ietvertās personiskās tiesības (piemēram, tiesības laulāties, adoptēt, paternitātes atzīšana).

Pilngadīgai personai rīcībspēja var tikt ierobežota Civillikumā noteiktajos gadījumos (personas veselības traucējumu, izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, kā arī apreibinošu vielu pārmērīgas lietošanas dēļ). Tāpat, neierobežojot personas rīcībspēju, pār personu noteiktos gadījumos var tikt nodibināta pagaidu aizgādība, ja nepieciešams veikt pasākumus personas interešu aizsardzībai (Civillikuma 355.-369.pants.)

Civillikumā noteikts, ka personas, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi rīcībspēju var ierobežot, ja tas nepieciešams šīs personas interesēs un ir vienīgais veids, kā tās aizsargāt. Šādā gadījumā personai nodibināma aizgādība. Savukārt minētā likuma 355.pantā noteikts, ka aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma ieceļ attiecīgā bāriņtiesa [..].

Bāriņtiesu likuma 40.panta pirmajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa saskaņā ar tiesas nolēmumu par aizgādības nodibināšanu ieceļ aizgādni:

- 1) personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kurai rīcībspēju ierobežojusi tiesa;
- 2) personai, kurai tiesa nodibinājusi pagaidu aizgādību;
- 3) personai, kurai rīcībspēju tiesa ierobežojusi izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai citu apreibinošu vielu pārmērīgas lietošanas dēļ;
- 4) promesošās vai pazudušas personas mantai.

Atbilstoši Bāriņtiesu likumā noteiktajam bāriņtiesa saskaņā ar notāra taisīto notariālo aktu par aizgādības nodibināšanu mantojumam ieceļ aizgādni mantojumam.

Atbilstoši Civilprocesa 268.panta regulējumam, ja tiesa uz pierādījumu pamata konstatē, ka personas rīcībspēja ir ierobežojama, tā taisa spriedumu, kurā norāda rīcībspējas ierobežojuma apjomu un ar kuru nodibina personai aizgādību. Tiesa, izvērtējot personas spējas, nosaka, vai un kādā apjomā aizgādnis ar aizgādībā esošo rīkojas kopā, un tikai pēc tam apjomu, kādā aizgādnis rīkosies patstāvīgi.

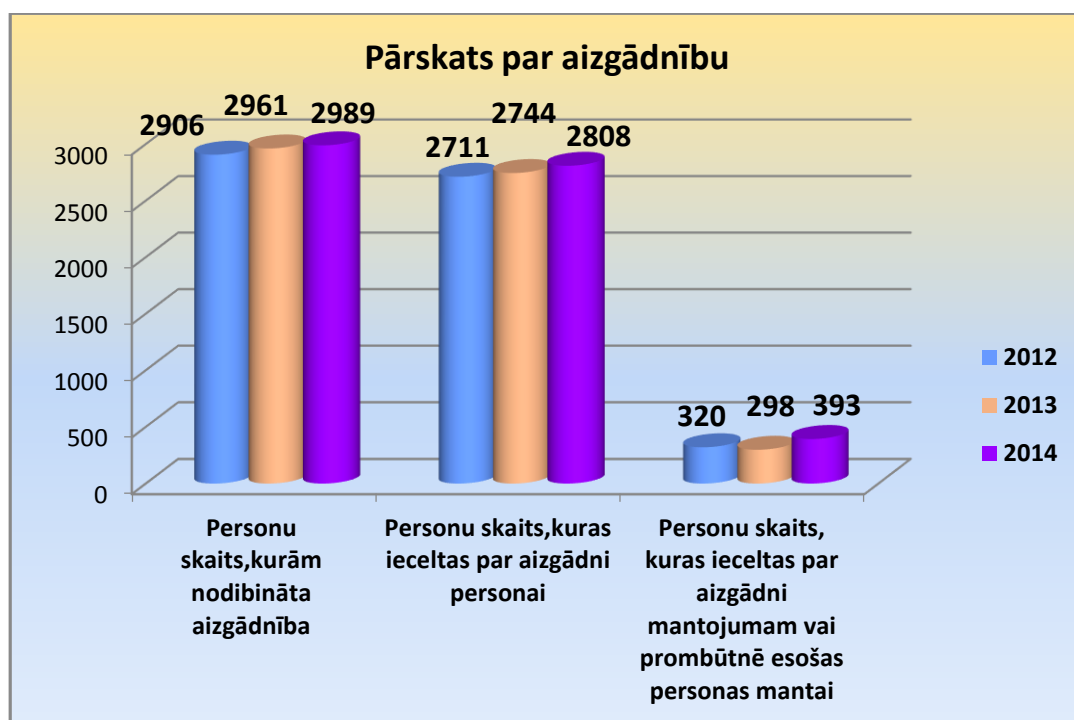
No minētajām tiesību normām izriet, ka gadījumos, kad tiesa atzīst, ka personas rīcībspēja ir ierobežojama un personai nodibināma aizgādība, tā vienlaikus uzliek par pienākumu attiecīgajai bāriņtiesai iecelt šai personai aizgādni (vai vairākus aizgādņus), kam uzdod rīkoties tiesas noteiktajā apjomā.

Saskaņā ar Civillikuma 364.¹ pantā noteikto personai noteikto rīcībspējas ierobežojumu pārskata Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Tiesas spriedums par rīcībspējas ierobežojumu ir spēkā līdz brīdim, kad tiek pieņemts cits tiesas nolēmums šajā jautājumā. Tiesas spriedumu par rīcībspējas ierobežojumu var pārskatīt jebkurā brīdī, bet ne retāk kā reizi septiņos gados no tā spēkā stāšanās dienas.

7.1. Aizgādībā esošo personu un aizgādņu kopējais skaits

Attiecībā uz aizgādņa iecelšanu Civillikuma 355.pantā noteikts, ka bāriņtiesa par aizgādni var iecelt personas izraudzīto aizgādni, aizgādībā nododamā laulāto vai kādu no tuvākajiem radniekiem [..]. Turklāt minētā likuma pantā paredzēts arī bāriņtiesas pienākums noskaidrot personas viedokli par iecelamo aizgādni, ja vien šī persona spēj to formulēt. Aizgādībā esošās personas viedoklis jāņem vērā, ja vien tas neapdraud pašas personas labklājību, veselību, dzīvību vai citas intereses. Ievērojot minēto, visupirms attiecīgajai bāriņtiesai jāuzklausā personas viedoklis, laulātā viedoklis, kā arī nepieciešamības gadījumā jāapzina personas tuvi un tālāki radnieki, lai noskaidrotu viņu viedokli par iespēju uzņemties aizgādņa pienākumus. Ja personai nav iespējams iecelt aizgādni no minētā likuma pantā noteiktā personu loka, bāriņtiesa vadās no Civillikuma 236.pantā noteiktā tiesiskā regulējuma aizbildnības gadījumos, kas vienlīdz piemērojams arī aizgādības nodibināšanas gadījumos, respektīvi, iecel aizgādņus no citu personu vidus.

31.diagramma



Apkopojot statistisko informāciju, secināms, ka pēdējos trīs gados vērojama tendence pieaugt kopējam aizgādnībā esošo personu skaitam valstī. Proti, noskaidrots, ka 2013.gadā bāriņtiesas sniegušas ziņas par 55 personām vairāk nekā 2012.gadā. Arī 2014.gadā nedaudz pieaudzis kopējais personu ar ierobežotu rīcībspēju skaits, proti, apkopojot datus, konstatēts, ka 2014.gada 31.decembrī kopumā valstī ir 2989 aizgādnībā esošas personas, kas ir par 28 personām vairāk nekā 2013.gadā.

Līdzīgi rādītāji konstatēti attiecībā uz personu skaitu, kuras ieceltas par aizgādni personai ar ierobežotu rīcībspēju, respektīvi, aizgādņu skaitam proporcionāli aizgādnībā esošo personu skaitam pēdējos trīs gados ir tendence palielināties. Proti, 2012.gadā 2711 persona pildīja aizgādņa pienākumus, nodrošinot personas intereses, savukārt 2013.gadā sniegta informācija par 2744 personām, kuras īstenoja aizgādņa pienākumus tiesas noteiktajā apjomā, kas ir par 33 personām vairāk nekā 2012.gadā. 2014.gadā bāriņtiesas sniegušas ziņas jau par 2808 personām, kuras ar bāriņtiesas lēmumu ieceltas par aizgādni personai ar ierobežotu rīcībspēju un uz 2014.gada 31.decembri pilda aizgādņa pienākumus, t.i. jau par 64 personām vairāk nekā iepriekšējā gadā. Vienlaikus noskaidrots, ka no kopējā aizgādņu skaita pārskata 31.decembrī, 2173 aizgādņi ir personas ar ierobežotu rīcībspēju radinieki, savukārt 635 aizgādņi ir personas, kas ieceltas no citu personu vidus, proti, nav radinieki.

Aizgādnis ieceļams ir ne tikai personai, bet arī promesošās vai pazudušās personas mantai, ja tiesa atzinusi, ka pieteikums nodibināt aizgādnību ir pamatots un tā atzīst nepieciešamību to nodibināt. Tāpat bāriņtiesa ieceļ aizgādni mantojumam, pamatojoties uz notāra taisīto notariālo aktu par aizgādnības nodibināšanu mantojumam.

Kā redzams 31.diagrammā, 2013.gadā, salīdzinot ar 2012.gadu, ir nedaudz samazinājies kopējais aizgādņu, kurus bāriņtiesas iecēlušas mantojumam vai prombūtnē esošas personas mantai, skaits, proti, 2012.gadā sniegtas ziņas par 320 šādām personām, savukārt 2013.gadā- 298 personām, kas ir par 22 personām mazāk kā iepriekšējā gadā. Savukārt 2014.gadā konstatēts minēto personu kopējā skaita pieaugums, proti, bāriņtiesas sniegušas ziņas par 393 šādām personām pārskata gada 31.decembrī.

7.2. Aizgādnībā esošo personu un aizgādņu skaits pārskata gadā

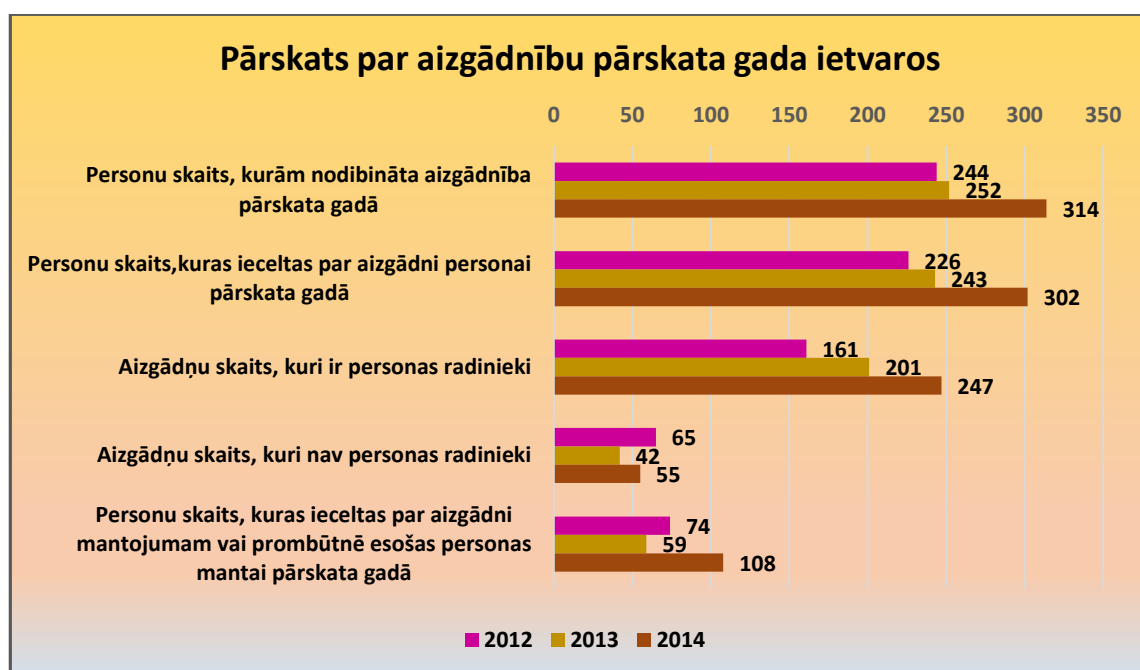
Apkopojot statistisko informāciju par personu skaitu, kurām ar tiesas spriedumu ierobežota rīcībspēja un šīs personas interesēs nodibināta aizgādnība, noskaidrots, ka 2012.gadā ar bāriņtiesas lēmumu aizgādņi iecelti 244 personām ar ierobežotu rīcībspēju, savukārt 2013.gadā- 252 personām, kas ir tikai par 8 personām vairāk nekā 2012.gadā. Minētajā jomā statistiskajos rādītājos izmaiņas konstatētas 2014.gadā, proti, bāriņtiesas sniegušas datus par 314 personām, kurām pārskata gada ietvaros iecelti aizgādņi, tas ir par 62 personām vairāk nekā 2012.gadā.

Vadoties pēc statistiskās informācijas, pēdējo trīs gadu laikā vērojams aizgādņu skaita palielinājums pārskata gada ietvaros. 2013.gadā konstatēts nebūtisks aizgādņu skaita palielinājums, respektīvi, 243 personas ar bāriņtiesas lēmumu ieceltas par aizgādni personai ar ierobežotu rīcībspēju aizsardzībai. Noskaidrots, ka no kopējā

aizgādņu skaita 201 aizgādņi ir personas radinieki, savukārt 42 aizgādņi nav aizgādņībā esošas personas radinieki. Salīdzinoši 2012.gadā par aizgādņiem ieceltas 226 personas, t.i. par 17 personām mazāk nekā 2013.gadā. Vienlaikus konstatēts, ka 2014.gadā saskaņā ar tiesas nolēmumu par aizgādņības nodibināšanu jau 302 personas ieceltas par aizgādņiem personai ar ierobežotu rīcībspēju, kas ir par 59 personām vairāk nekā 2013.gadā. No kopējā 2014.gadā iecelto aizgādņu skaita 247 aizgādņi ir personas radinieki un 55 aizgādņi- personas, kas nav radinieki.

Vienlaikus noskaidrots, ka 2014.gadā par aizgādņi mantojumam vai prombūtnē esošas personas mantai bāriņtiesas iecēlušas 108 personas, t.i. par 49 personām vairāk nekā 2013.gadā.

32.diagramma



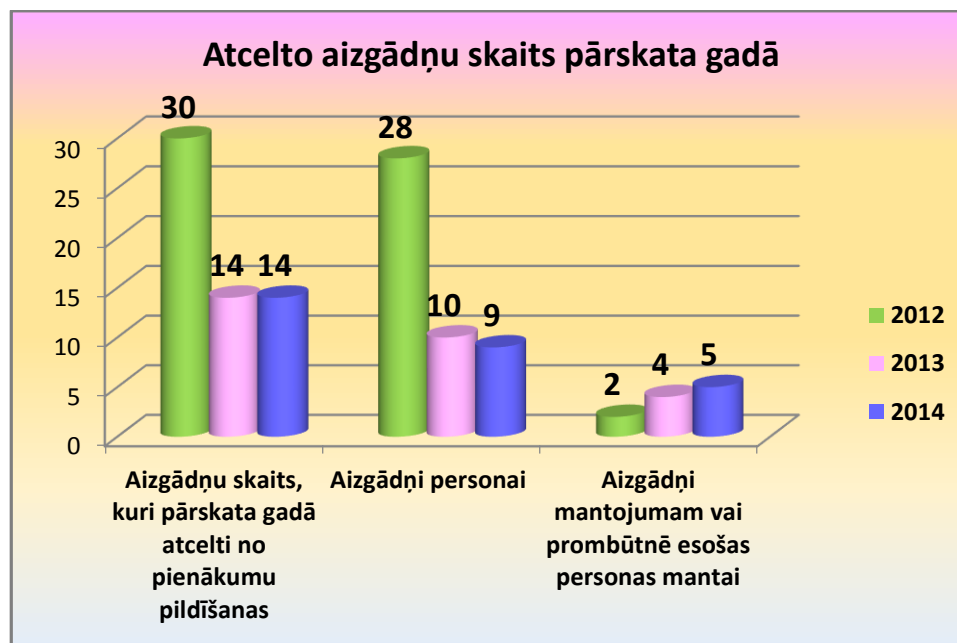
Bāriņtiesu likuma 41.pantā paredzēts bāriņtiesas pienākums uzraudzīt aizgādņa rīcību aizgādņa pienākumu izpildē, tajā skaitā pārbaudīt, vai aizgādņi noskaidro aizgādņībā esošās personas viedokli un gribu un pārvalda mantu atbilstoši šīs personas interesēm un normatīvo aktu prasībām. Gadījumā, ja bāriņtiesa konstatē pārkāpumus aizgādņa rīcībā, bāriņtiesas kompetencē atbilstoši minētā likuma 42.pantā paredzētajam ir dot aizgādņim attiecīgus norādījumus vai pēc nepieciešamības lemt par aizgādņa atcelšanu.

Kā redzams 33.diagrammā (47.lpp.), 2013.un 2014.gadā samazinājies to gadījumu skaits, kad bāriņtiesas konstatējušas aizgādņības pārvaldības interesēm neizdevīgu aizgādņu darbību, proti, ja 2012.gadā bāriņtiesas pieņēmušas lēmumu atcelt no aizgādņa pienākumu pildīšanas 30 personas, tad 2013.un 2014.gadā uz pusi mazāk. Proti, 2014.gadā attiecīgs lēmums pieņemts par 14 personām, no kurām 9 personas ir aizgādņi personai ar ierobežotu rīcībspēju, savukārt 5 aizgādņi mantojumam vai prombūtnē esošas personas mantai. Konstatēts, ka 8 aizgādņi, kas iecelti personai ar ierobežotu rīcībspēju, ir personas radinieki un 1 aizgādņi- cita persona, kura iecelta par aizgādņi personai ar ierobežotu rīcībspēju.

Bāriņtiesu likuma 42.panta ceturtā daļa paredz, ja bāriņtiesa konstatē administratīvi vai krimināli sodāmu aizgādņa ļaunprātīgu izmantošanu, bāriņtiesa par to paziņo tiesībsargāšanas iestādēm.

Vienlaikus inspekcijai sniegtas ziņas par 1 personu, par kuras pārkāpumiem bāriņtiesa 2014.gadā informējusi tiesībsargājošās iestādes.

33.diagramma

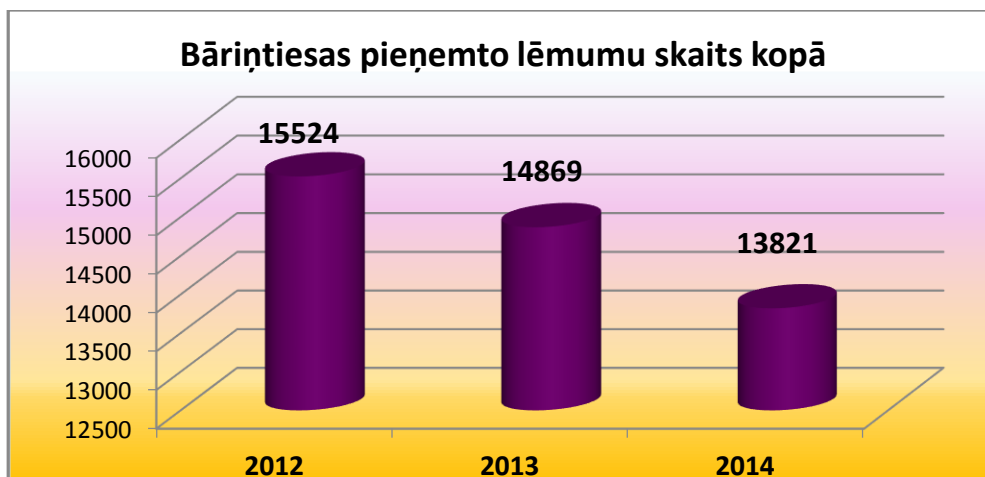


8.Pārskats par bāriņtiesas lēmumiem citos jautājumos

Atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai bāriņtiesas kompetencei bāriņtiesas lēmumus pieņem koleģiāli bāriņtiesas sēdē. Bāriņtiesa lēmumu rakstiski noformē un apzīmogo un tā norakstu nosūta administratīvā procesa dalībniekam 10 darbdienu laikā pēc lēmuma pieņemšanas. Administratīvā procesa likuma 67.pantā paredzētas rakstveidā izdota administratīvā akta prasības, respektīvi, sastāvdaļas, uz kurām bāriņtiesas lēmumā jābūt norādēm.

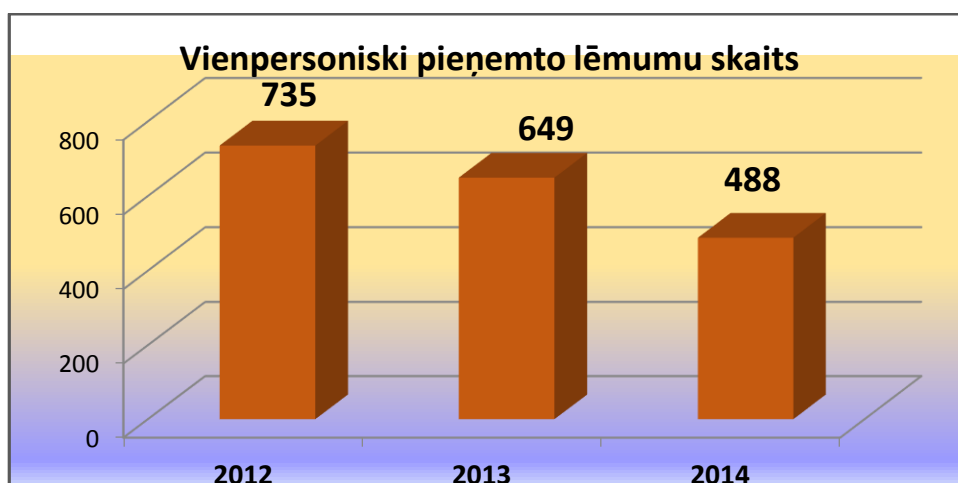
Tāpat bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis tiesīgs pieņemt vienpersonisku lēmumu Bāriņtiesu likuma 23.pantā noteiktajos gadījumos. Vienpersonisku lēmumu pieņem mutvārdos un 24 stundu laikā noformē rakstveidā, kā arī par to paziņo bērna vecākiem, aizbildnim vai audžuģimenei.

Apkopojot bāriņtiesu sniegto informāciju, konstatēts, ka 2014.gadā, salīdzinot ar 2012.un 2013.gadu, ievērojami ir samazinājies kopējais bāriņtiesu pieņemto lēmumu skaits, proti, 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas 13821 lēmumus, t.i. par 1048 lēmumiem mazāk nekā iepriekšējā gadā un 1703 lēmumiem mazāk nekā 2012.gadā. Vēršam uzmanību, ka kopējā lēmumu skaitā ietilpst tajā skaitā vienpersoniskie lēmumi, kā arī administratīvie akti, kuri atbilstoši Bāriņtiesu likumā noteiktajam nav uzskatāmi par administratīvajiem aktiem un nav pārsūdzami tiesā.



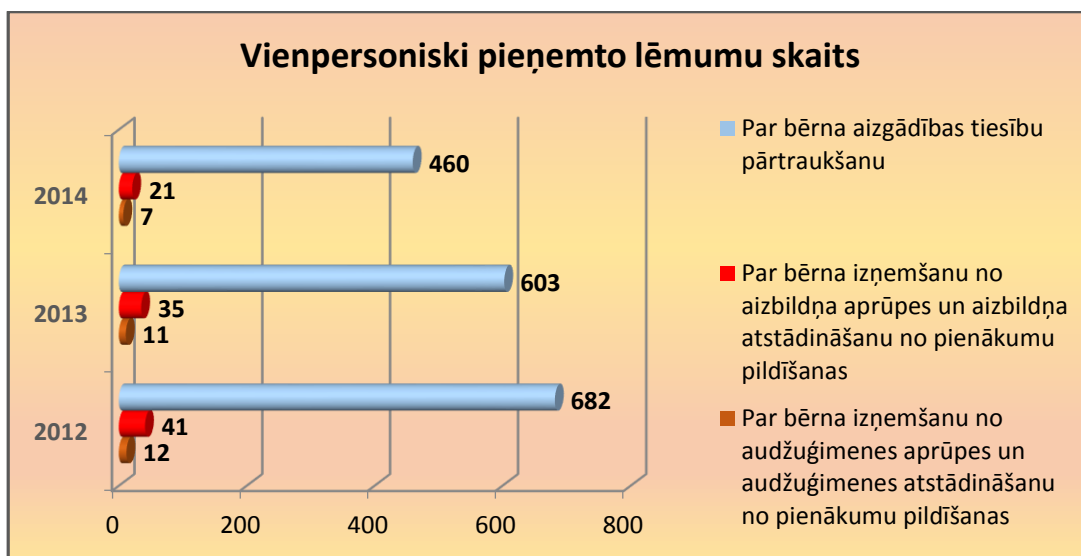
Bāriņtiesai atbilstoši kompetencei jāveic visus nepieciešamos pasākumus, lai aizsargātu bērnu no vecāka vai jebkuras citas personas, kas rūpējās par bērnu, visa veida fiziskas vai emocionālas vardarbības, ļaunprātībām, gādības, aprūpes un uzraudzības trūkuma, kā arī rupjas izturēšanās.

Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 23.panta pirmajā daļā paredzētajam: ja bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājas, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, kā arī tad, ja bērna turpmākā atrašanās ģimenē var apdraudēt viņa pilnvērtīgu attīstību, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par 1) bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem; 2) bērna izņemšanu no aizbildņa ģimenes un aizbildņa atstādināšanu no pienākumu pildīšanas; 3) bērna izņemšanu no audžuģimenes. No minētās tiesību normas izriet, ka vienpersoniski lēmumi tiek pieņemti ar mērķi nekavējoties novērst bērna atrašanos veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vai apdraudējumu bērna pilnvērtīgai attīstībai, nodrošinot bērna atrašanos drošos apstākļos. Pēc būtības vienpersoniskais lēmums ir pagaidu risinājums, jo nākamo 15 dienu laikā bāriņtiesas pienākumos ietilpst objektīvi un pilnīgi noskaidrot apstākļus par turpmākām vecāka iespējām īstenot bērna aizgādības tiesības vai audžuģimenes un aizbildņa iespējām turpināt pildīt savus pienākumus un koleģiāli izlemt attiecīgu jautājumu bāriņtiesas sēdē.



Apkopojot statistisko informāciju par pēdējiem trīs gadiem, konstatēta tendence vienpersonisko lēmumu skaitam samazināties. Tādējādi secināms, ka ir tendence samazināties to gadījumu skaitam, kad nepieciešams šķirt bērnus no ģimenes un nekavējoties nodrošināt tiem drošu vidi. Proti, 2012.gadā bāriņtiesas amatpersonas pieņēmušas bērnu tiesību un interešu aizsardzībai 735 vienpersoniskos lēmumus. 2013.gadā pieņemti 649 šādi lēmumi, kas ir par 86 lēmumiem mazāk nekā 2012.gadā. Savukārt 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas 488 lēmumus, t.i. par 161 lēmumu mazāk nekā iepriekšējā gadā. Minētie 2014.gada vienpersonisko lēmumu rādītāji skaitliski sastāda 3,53% no kopējā pieņemto lēmumu skaita minētā gada ietvaros.

36.diagramma



Aplūkojot datu apkopojumu 36.diagrammā, redzams, ka tāpat kā 2013.gadā lielākoties, proti, 460 lēmumi, t.i. 94,26% no kopējā vienpersonisko lēmumu skaita 2014.gadā, pieņemti par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem. Salīdzinoši 2012.gadā pieņemti attiecīgi 682 lēmumi, savukārt 2013.gadā- 603 šādi lēmumi.

Vienlaikus noskaidrots, ka 2014.gadā 4,30% jeb 21 lēmums pieņemts par bērna izņemšanu no aizbildņa ģimenes un aizbildņa atstādināšanu no pienākumu pildīšanas, t.i. par 14 lēmumiem mazāk nekā 2013.gadā. Minētie rādītāji norāda uz to, ka aizbildņa ģimenē konstatēti būtiski bērnu tiesību pārkāpumi, kā rezultātā bija nepieciešama tūlītēja bērna šķiršana no aizbildņa ģimenes. Savukārt 1,43% jeb 7 lēmumi 2014.gadā pieņemti par bērna izņemšanu no audžuģimenes aprūpes un audžuģimenes atstādināšanu no pienākumu pildīšanas, t.i. par 4 lēmumiem mazāk nekā iepriekšējā gadā. (Detalizētāku informāciju par vienpersoniskajiem lēmumiem trīs gadu griezumā skatīt 36.diagrammā).

Bāriņtiesu likums paredz bāriņtiesas kompetenci, aizstāvot bērna vai aizgādībā esošās personas intereses, pieņemt lēmumus arī citu bāriņtiesas lietvedībā esošo kategoriju lietās. Skatīt apkopojumu 2.attēlā.

Citi bāriņtiesās pieņemtie lēmumi	2012	2013	2014
Pieņemtie lēmumi par bērnu un personu ar ierobežotu rīcībspēju mantisko interešu nodrošināšanu vai aizstāvību.	2059	1393	1354
Bērnu skaits, par kuriem pēc tiesas pieprasījuma bāriņtiesa devusi atzinumu par bērna aizgādības tiesību noteikšanu un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.	826	831	824
Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par valsts sociālo pabalstu, apgādnieka zaudējuma pensijas un atbalsta ar celiakiju slimiem bērniem, kuriem nav noteikta invaliditāte, izmaksāšanu personai, kura faktiski audzina bērnu vai izmaksāšanu pašam bērnam, ja viņš sasniedzis 15 gadu vecumu.	523	516	470
Bērnu skaits, kuri nosūtīti konsultācijas saņemšanai pie ģimenes ārsta, psihologa vai cita speciālista.	193	181	204
Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par bērna vārda, uzvārda vai tautības ierakstu.	74	67	68
Nepilngadīgo personu skaits, par kurām bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par atļaujas došanu stāties laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.	1	2	3
Bērnu skaits, par kuriem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par pilngadības piešķiršanu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.		4	

Vadoties no 2.attēlā apkopotajiem datiem par lēmumu pieņemšanu mantisko interešu nodrošināšanai, redzams, ka salīdzinoši ar 2012.un 2013.gadu samazinājies to gadījumu skaits, kad bāriņtiesai, īstenojot Bāriņtiesu likuma 17.panta pirmajā punktā noteikto pienākumu aizstāvēt bērna vai aizgādībā esošās personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības, bija nepieciešams pieņemt lēmumus par bērnu vai personu ar ierobežotu rīcībspēju mantisko interešu nodrošināšanu vai aizstāvību (piemēram, lēmumu par atļauju pieņemt vai atraidīt bērna vai aizgādībā esošās personas vārdā viņam piekritušo mantojumu, lēmumu par bērna vai aizgādībā esošai personai piederošās mantas atsavināšanu). Proti, 2014.gadā bāriņtiesas pieņēmušas attiecīgi 1354 lēmumus mantisko interešu nodrošināšanai, t.i. par 39 lēmumiem mazāk nekā 2013.gadā.

Apkopojot datus, konstatēts, ka, pēdējos trīs gados bāriņtiesu sniegtie dati par bērniem, attiecībā uz kuriem bāriņtiesas pieņēmušas Bāriņtiesu likuma 50.pantā noteiktajos gadījumos atzinumu par bērna aizgādības īstenošanu vai saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšanu, ir skaitliski līdzvērtīgi. Proti, 2012.gadā bērnu interesēs atzinums pieņemts par 826 bērniem, 2013.gadā par 831 bērnu, savukārt 2014.gadā par 824 bērniem.

Konstatēts, ka joprojām vērojama tendence pakāpeniski samazināties to gadījumu skaitam, kad bāriņtiesa, aizstāvot bērna personiskās intereses, lemj par valsts sociālo pabalstu, apgādnieka zaudējuma pensijas un atbalsta ar celiakiju slimiem bērniem, kuriem nav noteikta invaliditāte, izmaksu pārtraukšanu personai, kura bērnu neaudzina, un izmaksāšanu personai, kura faktiski audzina bērnu, vai izmaksāšanu pašam bērnam, ja viņš sasniedzis 15 gadu vecumu. (atbilstoši Bāriņtiesu likuma 18.panta 4.un 5.punktā, Valsts sociālo pabalstu likuma 16.panta trešajā daļā

paredzētajam.) 2013.gadā bāriņtiesas pieņēmušas šādus lēmumus attiecībā uz 516 personām, savukārt 2014.gadā pieņēmušas attiecīgu lēmumu, aizstāvot 470 bērnu intereses, t.i. par 46 bērniem mazāk nekā iepriekšējā gadā.

Datu apkopojumu par citiem bāriņtiesu pieņemtajiem lēmumiem skatīt 2.attēlā.

9.Pārskats par bāriņtiesas lēmumu un faktiskās rīcības pārsūdzību Administratīvajā rajonā tiesā

Administratīvās rajona tiesas (turpmāk – tiesa) kompetencē ir izvērtēt bāriņtiesas kā aizbildnības un aizgādības iestādes pieņemtā lēmuma (administratīvā akta) un faktiskās rīcības tiesiskumu un pamatotību. Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 49.panta otrajā daļā paredzētajam, bāriņtiesas lēmumu ieinteresētā persona var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likuma noteiktajā kārtībā.

Savukārt Administratīvā procesa likuma 103.panta pirmajā daļā noteikts, ka administratīvā procesa tiesā būtība ir tiesas kontrole pār iestādes izdota administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu vai lietderības apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros. Tiesiskums tiek vērtēts, pārbaudot, vai iestāde ir rīkojusies saskaņā ar procesuālajām un materiālajām tiesību normām. Lietderības apsvērumi tiek vērtēti, pārbaudot, vai administratīvais akts izdots pamatoti un vai tas pārlieku neierobežo personas intereses, samērojot tās ar sabiedrības interešu aizsardzību. Tiesa administratīvajā procesā, pildot savus pienākumus, objektīvi noskaidro lietas apstākļus un dod tiem juridisku vērtējumu.

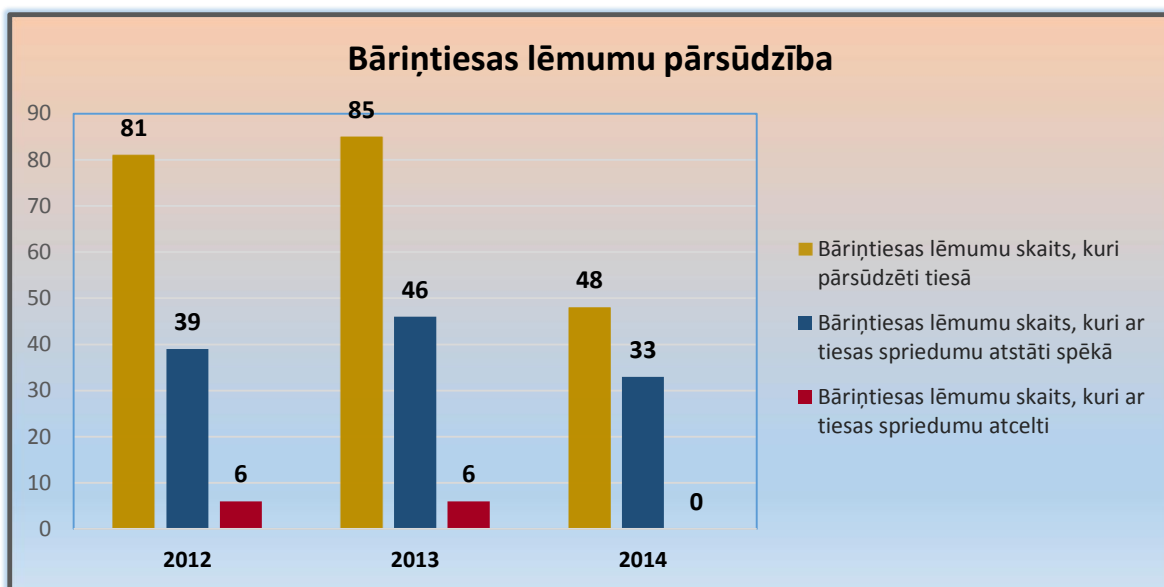
Tiesa administratīvo lietu ierosina pēc pieteicēja pieteikuma. Atbilstoši Administratīvā procesa likuma normās paredzēto pieteikuma priekšmetu administratīvā procesa ietvaros, personai, īstenojot savu, bērna, personas ar ierobežotu rīcībspēju tiesību un interešu aizsardzību tiesā, pastāv iespēja iesniegt tiesā pieteikumu par administratīvā akta:

- izdošanu;
- atcelšanu (atcelšanu pilnībā vai daļā, arī grozīšanu);
- spēkā esamību (atzīšanu par spēkā neesošu, atzīšanu par spēku zaudējušu, arī administratīvā akta atzīšanu par spēkā esošu);
- atzīšanu par prettiesisku;
- izdošanas procesā pieļauta procesuālā pārkāpuma konstatēšanu.

Bāriņtiesu pārskatu par bāriņtiesu darbu 2013.gada inspekcijas veiktajā analīzē (piecu gadu periodā) norādīts uz pārsūdzēto bāriņtiesas lēmumu skaita pieaugumu, sākot ar 2011.gadu ar tendenci pakāpeniski pieaugt līdz pat 2013.gadam. Apkopojot bāriņtiesu iesniegtos datus par bāriņtiesas lēmumu pārsūdzību 2014.gadā, salīdzinājumā ar diviem iepriekšējiem gadiem, konstatējamās pārsūdzības tendenču izmaiņas, proti, pārsūdzēto lēmumu skaita būtisks samazinājums. Kā redzams 37.diagrammā, konstatēts, ka personas, uzskatot, ka bāriņtiesas lēmums radījis būtisku personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārumu, 2014.gadā administratīvā

procesa ietvaros 48 gadījumos izmantojušas tiesības vērsties tiesā, lai tā izvērtētu bāriņtiesas pieņemtā lēmuma tiesiskumu un pamatotību. Salīdzinoši 2013.gada ietvaros 85 gadījumos personas izmantojušas šīs tiesības, savukārt 2012.gadā- 81 gadījumā. Tādējādi 2014.gadā personas pārsūdzējušas par 37 lēmumiem mazāk nekā 2013.gadā un par 33 lēmumiem mazāk nekā 2012.gadā.

37.diagramma



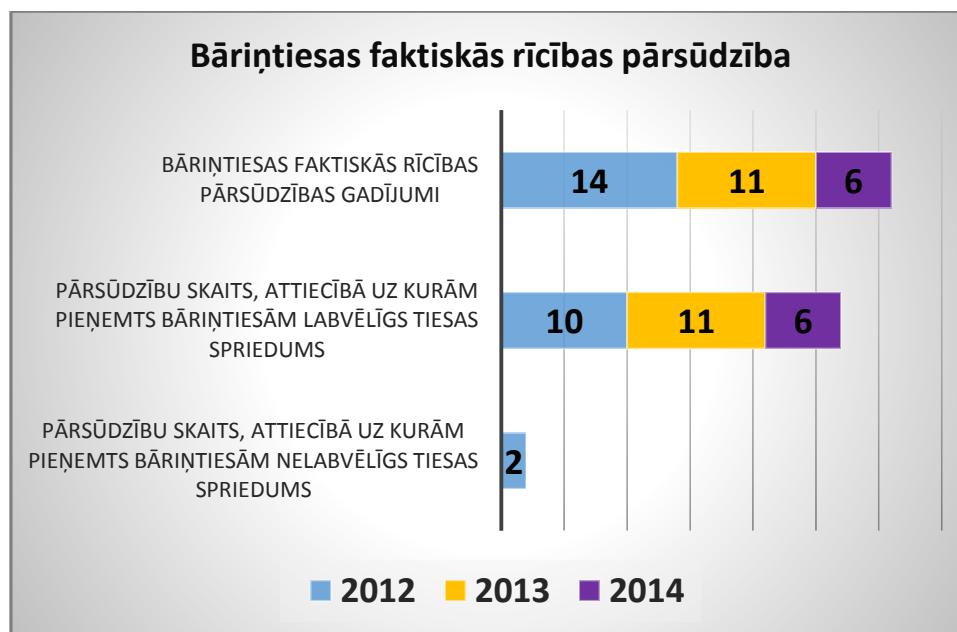
Vienlaikus konstatēts, ka 2014.gadā 33 bāriņtiesas lēmumi ar tiesas spriedumu atstāti spēkā, t.i. 69% no kopējā pārsūdzēto lēmumu skaita. Salīdzinājumam iepriekšējā gadā atstāti spēkā 54% no kopējā pārsūdzēto lēmumu skaita. Vadoties pēc pārskatu datu apkopojuma, vairāku administratīvo lietu izskatīšana administratīvā procesa ietvaros uz datu sniegšanas brīdi nebija pabeigta. Balstoties uz pēdējo gadu bāriņtiesas lēmumu pārsūdzības tendencēm, ik gadu 5-6 bāriņtiesas lēmumi, kurus izskatījusi tiesa, atcelti. 37.diagrammā, kurā atspoguļots bāriņtiesu sniegto datu apkopojums, redzams, ka 2014.gadā neviens bāriņtiesas lēmums nav atcelts.

Apkopojot statistisko informāciju par administratīvajā procesā tiesā izskatītajiem jautājumiem, konstatēts, ka tāpat kā iepriekšējā gadā, 2014.gadā no kopējā bāriņtiesas lēmumu skaita (48), kuri pārsūdzēti tiesā, lielākais skaits ir lēmumi par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vecākiem, proti, 29 bāriņtiesas lēmumi, 2013.gadā-51 lēmums. Konstatēts, ka 2014.gadā pārsūdzēti arī 3 lēmumi par aizbildņa iecelšanu, 1 lēmums par aizbildņa atlaišanu vai atcelšanu, 1- par aizgādņa iecelšanu, 1 – par bērna mantas pārvaldīšanu un 13 lēmumi citos jautājumos.

Bāriņtiesas faktisko rīcību privātpersona, iesniedzot attiecīgu pieteikumu tiesā, var pārsūdzēt tāpat kā bāriņtiesas lēmumu. Iestādes faktiskās rīcības skaidrojums ietverts Administratīvā procesa likuma 89.pantā. Atbilstoši minētajā pantā noteiktajam, iestādes faktiskā rīcība ir iestādes rīcība publisko tiesību jomā, kas neizpaužas tiesību akta veidā un kas ir vēsta uz faktisko seku radīšanu, ja

privātpersonai uz šo rīcību ir tiesības vai šīs rīcības rezultātā ir radies vai var rasties personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums. Faktiskā rīcība ir arī iestādes bezdarbība, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām bija vai ir pienākums izpildīt kādu darbību. Lai konkrētu bāriņtiesas rīcību varētu uzskatīt par tās faktisko rīcību, tiesai savu pilnvaru ietvaros nepieciešams konstatēt faktiskās rīcības pazīmes izrietošas no iepriekš minētā faktiskās rīcības jēdziena skaidrojuma. Minētajam var būt tajā skaitā nozīme, atsakot pieņemt izskatīšanai pieteikumu vai izbeidzot tiesvedību jau ierosinātā lietā.

38.diagramma



No 38.diagrammas redzams, ka arī faktisko pārsūdzību gadījumu skaits 2014.gadā, salīdzinot ar diviem iepriekšējiem gadiem, ir samazinājies. Proti, 2014.gadā konstatēti 6 gadījumi, kad persona vērsusies tiesā, lai pārsūdzētu bāriņtiesas faktisko rīcību un ierosināta attiecīga administratīvā lieta tiesā. Visos gadījumos pieņemts bāriņtiesām labvēlīgs tiesas spriedums. Salīdzinot 2013.gadā tie bija 11 gadījumi, kuros pieņemts labvēlīgs tiesas spriedums bāriņtiesai un 2012.gadā 14 gadījumi, no kuriem 10 gadījumos tiesas spriedums bijis labvēlīgs un 2 gadījumos nelabvēlīgs bāriņtiesai.

Apkopojot iepriekš minēto, secināms, ka pārsvarā gadījumos administratīvās tiesvedības ietvaros tiek ierosinātas lietas par bāriņtiesas lēmumu pārsūdzību, savukārt bāriņtiesas faktiskā rīcība kā pieteikuma priekšmets tiesas administratīvajā procesā nav tik izplatīts. Tāpat secināms, ka kopumā, ņemot vērā kopējo bāriņtiesu pieņemto lēmumu skaitu (2014.gadā- 13821), pārsūdzēto lēmumu gadījumu skaits nav skaitliski ievērojams, turklāt lielākoties tiesa atzinusi bāriņtiesu pieņemtos lēmumus par pamatotiem.